

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Harbog for Nors

Udgivet af
Norslands danske
Samfund.

„Historisk Aarbog for Mors“

koster pr. Aargang 2 Kr. 50 Øre.

Restoplaget af de fem første Aargange sælges samlet for 10 Kr.; iøvrigt enkeltvis til Subskriptionspris.

Aarbogen er i Kommission hos *P. Haase & Søn*, København, og faas hos Landets Boghandlere.

Hovedoplag og Ekspedition hos Tømmerhandler A. Christensen, Nykøbing Mors.

NB. Efter at første Ark af nærværende Aargang var rentrykt, har Morslands danske Samfund valgt Brugsforeningsuddeler J. Sønderby, Øster Jølby, til at indtræde som Bestyrelsesmedlem for „Hist. Aarb. f. Mors“ i Stedet for Pastor Th. Balslev.

Historisk Aarbog for Mors

Udgivet af

Morslands danske Samfund

og

Morslands historiske Museum

VIII

1926

I Kommission hos P. Haase & Søn, København

Morsø Folkeblads Bogtrykkeri

Bestyrelsen for
„Historisk Aarbog for Mors“:

Pastor Th. Balslev, Kbh., fh. Ø. Jølby. (Formand.)

Tømmerhandler A. Christensen, Nyk. M. (Kasserer.)

Kommunelærer Marius Dahlsgaard, Nyk. M. (Redaktør.)

Friskolelærer Ole Jakobsen, Ø. Jølby.

Apoteker R. Olufsen, Nyk. M.

Breve fra Provst Caspar Schade
i Nykøbing paa Mors
til Johan v. Bülow.

Meddelt af
Cand. phil. *Olaf Carlsen.*

(Fortsat fra Aarg. 1925.)

Deres Excellence!

Naadige Herre!

For Deres Excellences højgunstige Skrivelser af 20de og 24de Julii*) takkes underdanigst. — Det var mig en saare kjer Tidende, at min høje Velynder, efter et behageligt Ophold i Hovedstaden, er lykkeligt hjemkommen. —

Efter at jeg i 3—4 Uger intet havde seet fra Bogtrykkeren, fik jeg endeligen noget i forgaars med en Skipper. Bogtrykkeren klager meget over Tabellerne, at de medtage usigelig megen Tid at sætte. For at Deres Excellence kan erfare Forskjellen paa disse og forrige Tabeller, giver jeg mig den underdanige Frihed, med Dagsposten at sende de hidtil færdig blevne A og B; desuden 5 andre Ark. — Bogtrykkeren har lovet mig, at sidst i denne eller først i næste Maaned skal Skriftet være færdig fra hans Haand. —

Underdanigst takkes for Ulejligheden med at faae

*) Kun den første findes i Saml. til J. H. og T.

Tvivlen hævet angaaende den Orobus, jeg havde slumpet til at kalde tenuifolius. Twivlen maatte end mere forøges, da jeg af de sidste Expl. mærkede Rodknollene, hvilke jeg ikke havde havt med foregaaende Exemplarer. Den begaaede Fejl er vist nok ingen Prydelse i min Bog, men jeg haaber, at den skal saaledes vorde udslettet som om den aldrig var til. —

Jeg har Grund til at formode, at Hr. Clemens har forandret No. paa Kobbretavlerne, da han derom itide blev anmodet, medens No. endnu var tegnede med Blyant; men en Mand, der har saa meget i Hovedet, kunde og let glemme det. Imidlertid vil det snart oplyses, da jeg foreløbig har Underretning om at Kobberne ere undervejs med Ageposten. —

Hvad de morslandske Proprietairers Biographier angaaer, da er det ingenlunde min Hensigt at give dem Plads i min Bog, dels fordi der nu ikke er passende Sted dertil, dels og fordi sligt vilde forhale Bogens Udgave; men det er blot min Hensigt, efter mit underdanigst gjorde Løfte, at meddele Deres Excellence nogen Underretning om nuværende Godsejere i Mors, efterhaanden som jeg kan indhente samme, for om de i nogen Maade kunde interessere*).

Om Bøndernes Maade at farve paa, har jeg efter Deres Excellences Befaling anført noget i 13de Kap. § 10**), og tillige den Recept, som jeg sidst mældte at være brugt i mit Huus, da jeg nu veed, at den er kommen fra en Bondekone og at kun Faa er i Besiddelse deraf. —

Den forønskede Efterretning om Folketallet i ældre

*) Der findes ikke flere slige biografiske Efterretninger i Schades Breve.

**) Se første Note, S. 112, Aarg. 1925.

Tider har jeg nu været saa heldig at erholde fra det Kongelige Rentekammer. —

Vegetationen har og i dette Aar været fremmeligere i Mors end forhen. Man har nu overalt indhøstet. Høsten kunde før været fuldendt, dersom her ikke, ifølge Tidsomstændighederne, havde været Mangel paa Folk til at bjerge Avlen, og Folketrangen desuden var bleven forøget formedelst en ondartet Koldfeber, der har raset her den hele Sommer og næsten ikke skaanet noget Huus. — Græsgrøden var i dette Aar overmaade stærk saavel paa Baarer, som i Eng og Kjær. — Rugen har for en Del taget Skade, men den største Deel skal dog være skikkelig god, endskjønt Kjernen er mindre end i forrige Aar. Byg og Havre-Avlen var god. Alt Kornet fylder stærkt i Laderne, og overalt seer man store Stakke ved Gaardene. — Det højeste man endnu byder for ny Byg er 7 Rd. —

Deres Excellences Formening, at der er en stor Forskjel paa alle Vexters Fremmelighed i Mors og i Fyen, kan der næppe tvivles om. Ogsaa har jeg i mange Aar optegnet endeel Planters begyndende Blomstretid, og hver Dags Vejrlig, samt naar Trækfuglene indfandt sig om Foraaret, naar de vigtigste Insecter kom tilsyne m. v., men i de to sidste Aar har jeg næsten intet befattet mig med sligt. Min naadige Herres Opmuntring opvækker igjen den næsten hendøde Lyst, og det vil være mig en behagelig Pligt at følge Deres Vink til herefter, om Gud vil jeg skal leve flere Aar, at optegne Haugevexters Blomstretid her paa Stedet eller i den Hauge, jeg nu besidder, der virkelig er fattig paa Vexter. I min vaandefulde Tilstand for 2 Aar siden solgte jeg det Sted, som jeg i 16 Aar havde beboet og hvor hos jeg fra Grunden af havde anlagt en Hauge, forsynet

den med Frugttræer, adskillige uden- og indenlandske vilde Træer m. v. — Jeg solgte — vist nok for tidlig — og boer nu til Leje. Det var skjult for mine Øjne, at jeg igjen skulde nogenlunde faa den i saa mange Aar savnede Helsen igjen; at jeg fremdeles skulde skuffes i Forhaabninger*) og endelig blive Enevandrer. Tilgiv, naadige Herre! denne Udsvevelse, som Savnet af Hauge forledte til. — Jeg giver mig den Frihed til Prøve at anføre nogle Vexters Blomstretid i min forrige Hauge; men først maa erindres, at Grunden var skikkelig høj og at Haugen havde Ly paa alle Sider, saa at Middagssolen virkede stærkt. —

I 1807 begyndt at blomstre: den 7 Apr. *Cornus mascula***); den 13de *Alsine media****); den 25de *Ranunculus ficaria*****) og *Primula acaulis*†) under Træer; d. 27de *Anemone nemorosa*††) under Træer, og *Lamium purpureum*†††); den 28de *Viola odorata*††††). — Den 1ste Maj *Asparges* begyndt at komme; d. 10de Stikkelsbær og Ribsbuske begyndt at blomstre; d. 18de Jordbær, d. 23de Kirsebærtræer, d. 26de Æble- og Pæretræer, samt Tulipaner. — Den 5te Juni Barberisser; d. 7de Rønnen. —

I 1808 begyndt at blomstre: d. 8de Apr. *Cornus mascula*; d. 19de *Primula veris*§); d. 22de *Primula acaulis*; d. 27de *Ranunc. ficaria* og *Anemone nemorosa*.

*) M. H. t. at blive forflyttet.

***) Kornelkirsebærtræ. — Jeg skylder min Kollega, Hr. Real-skolelærer, cand. phil. J. Svendsen, Tak, fordi han velvilligt har hjulpet mig med Tydningen af de i Brevene nævnte Plantenavne.

***) Norel (Nellikefam.).

****) Vorterod.

†) Storblomstret Kodriver.

††) Hvid Anemone.

†††) Rød Tvetand.

††††) Marts-Viol.

§) Hulkravet Kodriver

Den 2. Maj Alsine media; d. 6te Salix viminalis*);
 d. 7de Leontodon taraxaceum**); d. 9de Ribs og
 Stikkelsbær; d. 16de Pæretræer; d. 20de Jordbær;
 d. 22de Æble- og Kirsebærtræer. — Den 2 Juni
 Barberisser.

Næst at tilbede Deres Excellence varig Held og
 Velsignelse og at anbefale mig i Deres høje Bevaagenhed,
 henlever jeg med sand Ærefrygt

Deres Excellences

min naadige Herres

underdanigste og hengivneste Tjener

Nykjøbing den 4 Sept. 1811. ---

C. Schade.

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Min lange Taushed i tre hele Maaneder beder jeg
 underdanigst, at Deres Excellence vil tilgive! Den
 ubehagelige Omstændighed med Kobberne holdt mig
 tilbage, og gjerne vilde jeg, at den skulde være min
 naadige Herre ubekjendt, indtil Tingene igjen var bragt
 i Rigtighed; saa meget desmere, da jeg fortjente
 Bebrejdelse for, at jeg ikke før havde directe henvendt
 mig til Hr. Clemens. Men nu er Alt godt igjen. —
 Kobberne modtog jeg den 22 huj., om hvis Afsendelse
 fra Kjøbenhavn jeg Postdagen iforvejen, at Deres
 Excellences højgunstige Skrivelse af 11te huj.***), var
 underrettet. — Pladerne har Hr. Clemens og sendt til
 mig, endskjønt de ikke ere min, men Deres Excellences
 Ejendom. De tillader mig, at jeg sender Dem samme.

*) Baand-Pil.

***) Leontodon taraxaceum officinale = Alm. Løvetand, ogsaa
 kaldet Fandens Mælkebøtte, og paa Mors tillige Troldkone, —
 Beskr. S. 156.

****) Findes ikke i Saml. til j. H. og T.

Min Bog er nu trykt, paa Trykfejlslisten nær, som jeg lader i Dag afgaae med Posten. Jeg har ikke før kunnet faae den expederet, da det er ikke over 8 Dage siden, jeg modtog de 4 sidste Ark Text og Tabeller fra Bogtrykkeren. — Den, der har corrigeret min Bog, fortjener ikke Roes for det Arbejde; thi Trykfejlene ere Legio. Hele Ord ere hist og her udeladte, hvorved Meningen ikke bliver det den skulde være. Jeg har ladet det være nok at rette de betydeligste Trykfejl. Kunde jeg have forestillet mig, at det skulde gaaet saa yderst langsomt med Trykningen, vilde jeg selv have paataget mig Correcturen, og kunde udentvivel ved den Lejlighed bleven en og anden Skrivefejl vaer, som nu er anmærket under Tillæg og Rettelser. Det omtrykte Ark K, hvori mine botaniske Synder lykkeligviis havde sammendynget sig, for som med eet Strøg at kunne vorde udslettede, har jeg selv corrigeret, og troer — uden at ophøje mig selv — at det er eet af de correcteste. Tilforn var i dette Ark ikke mindre end 10—12 Trykfejl. Siden jeg kom til at studere i Horne-manns nyeste Plantelære geraadede jeg i Tvivl om *Rumex Nemolapathum* *), *Mentha aqvatica* og *sativa* **), og *Carex canescens* ***). Hertil kom Fejlen med *Orobus*, og at *Vaccinium Vitis idæa* †) var anført efter Andres Sigende; men da jeg i de 4 sidste Aar ikke har været i Stand til at finde den, sc. *Vaccin. Vit. id.*, er den med de øvrige udeladt. Derimod er *Trifolium Melilotus*

*) Beskr. S. 145 nævner kun *rumex hydrolapathum*, som Schade kalder Moseskræppe (Vandspinat).

***) Vand-Mynte. Beskr. S. 151 nævner kun *mentha arvensis* = Ager-Mynte.

***) Kortkapslet Stav. Er ikke nævnt under Stav i Beskr. S. 160 f.

†) Tyttébær, Tyttelyng. Er ikke nævnt under Bøllefamilien i Beskr. S. 146,

officinalis og procumbens*) kommen til. Desuden pyntet lidet hist og her. — De Ark, Deres Excellence har modtaget, beder jeg maae ansees som Maculatur, tildeels fordi noget deraf er besat med Blækpletter, som Følge af, at Bogtrykkeren havde convoluteret Arkene med Trykpapier, hvorpaa Udskriften slog igennem. Inden næste Maanedes Udgang haaber jeg at kunne tilstille min høje Velynder et complet Exemplar.

Paa Grund af Deres Excellences naadige Opmuntring begynder jeg altsaa igjen en gammel kjer Syssel, nemlig at optegne meteorologiske og botaniske Bemærkninger, og vil det blive mig en saare behagelig Pligt at kunne meddele Dem mine lagttagelser. —

Det er skrækkeligt saa dyrt Kornet er bleven her, især Rugen, der nu er stegen til 28 Rd. og derover; en Deel forlanger endog 30 Rd. for Tønden**). Vel siges der, at Møllerne endnu kun forlanger 25 Rd. pr. Td. Meel; men det er at mærke, at det næsten er ene Bygmeel; thi det gaaer saavidt, at den Bonde anseer sig lykkelig, som kan føre een højt to Skpr. Rug med en Td. Byg til Mølle til Meelmaling; Mange maae nære sig med mindre. Randers Kjøbmænd have her opdrevet Bygget til 12 à 13 Rd. Td. — For hvid Havre (8 Skp. til Td.) forlanges 8 Rd. og broget eller sort Havre (12 Skp. til Td.) 9 Rd. — En Volt***) ferske Sild koster 9 Mk. 1 Ⓕ Bønder-Smør 4 Mk. De store saakaldte Thybo-Oste kostede ved Mikkelsdagstid 7 Mk. Ⓕ . — Formedelst Farten paa Aalborg er man her sædvanligen forsynet med Tømmer, Fjæle og

*) Sten-Kløver og udstrakt Kløver.

***) Det er nødvendigt her at regne med den faldende Kurs paa Rigsmønten. — R e d. A n m.

***) Dette Talmaal, der formodentlig er et Dialektord, findes ikke i Feilbergs jyske Ordbog eller i Molbechs Dialektlexicon. Mon det ikke er ensbetydende med en Ol? — (Ol hedder i morsingsk Dialekt: Wol. — R e d.)

andre Vahre, som Landmændene behøver, men de Handlende vide og at lade sig betale med drøje Procent. Dette bevægede i afvigde Sommer nogle Bønder til at rejse til Aalborg, hvor de indkjøbte Tømmer, Fjæle, Lægter, Kul, Jern, Salt etc. og fragtede til Transporten et Fartøj der, som det sig bør, lossede i Nykjøbings Havn, og vore Kjøbmænd maatte med Harme see derpaa. Imidlertid fandt de gode Bønder deres Regning derved. —

Deres Excellences Ønske: Gud give os Fred, om den er til vort Bedste! istemmer jeg af ganske Hjærte. Men hvad tør haabes, saalænge Bretland*) staaer? Tiden vil lære, om Forandringen i dets Ministerium vil forandre dets krigerske Sind. —

Gid det ny Aar, vi iile i Møde, maa være velsignet og glædefuldt for Deres Excellence med høje Familie, og at de under ønskelig Sundhed endnu i mange Aar maa paa denne Jord frydes ved Frugten af Deres ædle Bestræbelser! Det ønsker af ganske Hjærte

Deres Excellences
 underdanigste og
 hengivneste Tjener
C. Schade.

Nykjøbing paa Morsøe,
 den 28 Dec. 1811. —

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Det Haab, at jeg inden Januars Udgang skulde havt den Glæde at kunne tilstille Deres Excellence et Exemplar af min Bog, er imod min Villie ikke bleven

*) Oldn. Betegnelse paa Landskabet Wales; her naturligvis brugt om England.

opfyldt, tildeels fordi der blev nølet vel længe med Trykfejlenes Trykning. Imidlertid har jeg Grund til, hver Postdag at vente de to første indbundne Expl. fra Aalborg; thi hverken i Nykjøbing eller nærmeste Kjøbstad findes nogen Bogbinder. Men under denne Forventelse bør jeg dog ikke længere opsætte, underdanigst at takke Deres Excellence for naadige Skrivelse af 9de f. M.*)

Deres Yttring om min Bog er mig en stor Trøst; thi jeg kan ikke dølgge, at jeg med en Slags Ængstelighed lader den vandre ud i den vide Verden. Underdanigst takkes for Kobberpladerne; de ville tilligemed mere ofte minde mig om min høje Velynders Godhed imod mig. —

Deres Excellence opmuntrer mig til, ikke at lægge Pennen til Hvile; og at jeg altsaa skulde begynde et nyt Arbejde — vist nok en ligesaa behagelig Opmuntring, som den er Vidnesbyrd om Deres Tilfredshed med det nu fuldendte Arbejde. Men, Naadige Herre! uagtet jeg hverken elsker Lediggang eller unyttig Syssel, ere dog mine frie Timer færre nu end forhen. Desuden er det topographiske Fag det eneste, jeg føler Lyst til at skrive i, fordi det lader som jeg dertil har Kald; men til at forfatte en Topographi over en anden Egn gives ikke Lejlighed i min nærværende Stilling. Skulde det være Forsynets Villie, at forunde mig Virkekreds i en anden Egn, og lade mig leve nogle Aar, da vil det vist blive mig en kjer Syssel nøjere at kjende en saadan Egn. Men her møder en ikke uvigtig Omstændighed, at jeg nemlig kun mangler 2 Aar i de 60; hvilket synes at kunne betage mig al Speculation paa Flytning til anden Egn, end Evigheden. Efter mange Aars Fasthed i Beslutningen er jeg nu nærved at blive vaklende.

*) Findes ikke i Saml. til j. H. og T.

Deres Excellences Tanker om Krig og Fred maa enhver Religionens og Fædernelandets Ven underskrive. Vi bør intet bestemt Ønske have, men kun iagttage, hvad Pligt er, og overlade Resten til det altstyrende Forsyn. Vel kan man, ved Tanken om sit Fædernelands Trængsel, fristes til at ønske, at Blodfanen snart maatte afvexle med Fredens velgjørende Palme; men i Grunden vide vi ikke, hvad vi skulle ønske eller bede Gud om. — Kun dette tør vi bede, at den Gud, som byder over Himmel, Jord og Hav vil styre alt til det bedste Udfald! — og at ægte Fædernelands-Kjerlighed maa besjæle Enhver, som lever under vor elskede Frederiks Scepter!!! —

Ja, det var tilvisse en sørgelig Omstændighed, at saa mange Engellænderne skulle omkomme paa vore Kyster. Vi kunne inderlig røres derover, endskjønt de vare vore Fjender; men hvad maa ikke hint vanartige Ministerium, hvis Vink de Ulykkelige fulgte, føle derved; dog hvad siger jeg? maaske er det samme Ministerium et Redskab i Forsynets Haand til at bevirke Udførelsen af en Forsynsplan. —

Det er vist nok en herlig Indretning, at Studentere nu faae Information i Blomstertegning*). Frugten deraf kan blive skjøn. Tidt har jeg sukket over, ikke at have lært den Videnskab; men dertil manglede baade Tid og Evne i hine Dage. For at bøde lidet paa denne Mangel, har jeg ladet min eneste Datter

*) Denne „Indretning“, der var bekostet af Johan Bülow, fik senere en mere fast Form ved hans Gavebrev til det botaniske Studiums Fremme, der blev oprettet under 31. Maj 1812 og fik kgl. Stadfæstelse under 6. Oktbr. s. A. — Collegial-Tidende, 1812, S. 817 f.; jfr. Schades Ytring herom i Brev af 9/1 1813. Legatet blev anvendt til en Tegneskole ved den botaniske Have. Se ogsaa Brev af 5/1 1813 fra Prof. Wöldike til B. Manuskripts. i Sorø Akdm. Bib. Nr. 86.

lære saa nogenlunde at tegne Blomster og Landskaber; hvortil gaves Lejlighed for nogle Aar siden, da en Capitain Høling opholdt sig her i Byen, og paatog sig at informere Adskillige i Tegning. De Tegninger, som jeg for et Par Aar siden tilstillede Deres Excellence, og som ere stukne i Kobber, vare fra hendes Haand. —

Den 1ste Febr. saae jeg de første Tegn til Blomster her: En *Tussilago petasites**) ved et Jorddige mod Østen havde begyndt at aabne enkelte af sine Smaakroner. — Støre har man af og til set i Januar Maaned her i Byen. Igaar saae jeg et Par Drosler; saa at det synes som Foraaret skulde nærme sig; men Morsingen siger:

Kyrmesse Kuud

Den holder her uud.

Lærken har og engang imellem ladet sig høre. — Men hvad er det morslandske Clima imod det fyenske, hvor allerede først i Jan. Hell. niger**) blomstrer. Den Plante haves ikke her. — Ja, Naadige Herre! det er tilvisse saare behageligt at omgaaes med Floras Døttre, endog i den brune Hede; ja endog i Kalkgruben, som forkynder Oldtids Omveltninger, kan man finde det ret interessant. —

Siden Nytaar har jeg flittigt optegnet meteoriske Iagttagelser. Forudsat at mit Thermometer er rigtigt, har det den 13de Jan. om Aftenen været koldest her, sc. $5\frac{1}{2}$ °, og varmest den 28de Middag, sc. $5\frac{1}{4}$. — Min Plante-Calender vil nok blive temmelig fattig, især i Henseende til Hauge-Vexter; jeg maa derfor tage nogle Markvexter til Hjælp. — Jeg længes nu meget

*) I Beskr. S. 159 kalder Schade den „storbladet Hestehov“ (Følfod).

**) *Helleborus niger* = Julerose.

efter den kjere Vaar, for at fornye Glæderne i Naturens Skjød. —

Den gode Gud velsigne og bevare Deres Excellence med høje Familie! Med sand Ærefrygt henlever jeg

Deres Excellences

min naadige Herres

underdanigste og

hengivneste Tjener

C. Schade.

Nykjøbing paa Morsøc,
den 5te Febr. 1812. —

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Det maa vist forekomme Deres Excellence underligt, at min Bog endnu ikke kommer tilsyne, da det er saalænge siden den blev færdig fra Bogtrykkeren. Tvende Exemplarer bleve straks tilstillede Bogbinderen med Anmodning at haste med sammes Indbinding. Efter igjentagne Paamindelser, har jeg faaet til Svar, at jeg skulde faae Bøgerne indbundne saasnart skee kan. Med Længsel har jeg seet hver Postdag imøde, og endnu intet faaet. Det er Pligt at tilmælde Deres Excellence denne Omstændighed, da de ellers muligt kunde forestille Dem en anden Aarsag. —

Efter Bogtrykkerens Regning har min Bog kostet med Papir og Tryk 358 Rdr. 24 Sk. Tabellerne, $6\frac{3}{4}$ Ark, bleve betalte aparte og kostede 141 Rd. 24 Sk.; altsaa pr. Ark næsten 21 Rdr. — Komme hertil andre Udgivter, som: Avertissementer, Kobbernes Trykning, Fragt etc., har Bogen hidtil kostet 414 Rdr. — Subscribenterne, hvis Tal er lidet over 70, har jeg lovet Bogen for 4 Sk. Arket Trykpapir, og jeg bør holde

Ord, hvad de 24 Ark Text angaaer, men for Tabellerne maa jeg efter Omstændighederne forhøje Prisen, saa at hvert Exemplar i Materie kommer til at koste 10 Mk., planeret og hæftet 12 Mk., for andre Kjøbere 15 Mk. Lavere tør jeg ikke bestemme Prisen, naar jeg skal blive skadesløs og, om muligt, indhente de 40 Rdr., som tabtes ved 1ste Hæfte. Tillige maa komme i Betragtning de endnu forestaaende Udgivter, som: for Bekjendtgjørelser i Aviserne; Transport-Omkostninger, Correspondance med Boghandlere, og i det mindste 16 Procent for Bogens Afsætning. Desuden er det Quantum Exemplarer, jeg har til Salg, kun 320*).

Den ubehagelig[e] Bagvinter har kuet Flora og endeligen taget Grøden af Jorden. Den 22 Marts blev Limfjorden anden Gang iislagt, og Dagen efter gik Adskillige ud at stange Aal. Et Par sank igjennem, men ræddede sig ved deres Stangetræ. Nu er Fjorden igjen aaben for det meste, saa at de mange med Magazinkorn tilladte Fartøjer nu snart kunne komme afsted. —

Det er skrækkeligt som Koldfeberen raser her i Egnen; den synes i dette Aar at ville blive værre end i det forgangne. —

Med sand Ærefrygt og under de oprigtigste Ønsker for min høje Velynder henlever jeg

Deres Excellences,

Naadige Herres

underdanigste og hengivneste Tjener

C. Schade.

Nykjøbing paa Morsøe,

den 4de April 1812. ---

*) Marcus Rubin: 1807—14, S. 513 anfører et Eksempel paa de stærkt forøgede Omkostninger ved Bogudgivelse i Krigens Aar, — en Stigning til det 50-dobbelte.

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Endelig har jeg da fra Bogbinder Sadolin*) i Aalborg modtaget de saalænge forventede Exemplarer af min Beskrivelse over Mors, og med Dagsposten ladet afgaae et Expl. til Deres Excellence, som jeg underdanigst beder maa forundes Plads i Deres Bibliothek. Med samme Post tilstilles og Hs. M. Kongen et Expl. — Og har saaledes min Bog begyndt sin Udvandring i Verden! Men tilgiv, naadige Herre! at jeg uadspurgt har underrettet Læseren om, at min Bog skylder Deres Excellence sin Tilværelse**). Jeg følte at det var Pligt; og Sandhed er det, at uden Deres Excellences Opmuntring og Understøttelse vilde min Bog aldrig bleven fuldendt.

Det er og min Beslutning at tilstille Enhver af Cancelliherrerne et Expl., tildeels fordi jeg i Breve til dette høje Collegium, har yttret, at jeg og havde søgt at gjøre en nyttig Anvendelse af mine Fritimer ved at samle Materialier til en Beskrivelse over Morsøe. Men det vil endnu vare nogen Tid, førend Bogbinderen kan blive færdig med Indbindingen. —

Med sand Ærefrygt og under de bedste Ønsker for Deres Excellence og høje Familie henlever jeg til Døden

Deres Excellences

underdanigste og hengivneste Tjener

C. Schade.

Nykjøbing paa Mors,
den 15 April 1812.

*) Rottbøl Sadolin (1771—1854) etablerede sig oprindelig som Bogbinder i Aalborg, men blev senere ogsaa Boghandler. — A. Dolleris: Danmarks Boghandlere 1837—1892, S. 294 f.

***) Se Schades Forord til Beskr.

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Saa meget end Deres Excellences naadige Skrivelse af 25de f. M.*) kan forsikre mig om Deres udmærkede Bevaagenhed, saa maa det dog bedrøve mig, deraf at erfare, at jeg imod Deres Villie har nævnet Dem som Aarsag til at min Bog er kommen for Lyset. Vel kunde jeg vide, og er i Sandhed fuldkommen overbeviist om, at Deres Excellence er langt ophøjet over den Hæder, offentligen at see sig nævnet som Velgjører, — da Selvbevidstheden om at have stiftet Nytte er den sødeste Løn. — Men for det Hjærte, som ikke er ufølsomt ved oppebaaren Velgjerning, falder det som oftest tungt at tie. Jeg følte at det var Pligt at nævne min høje Velynder og Velgjører; derfor skete det. Desuden maatte Publicum og vide, hvorfor Bogen kan sælges for en ringere Priis, end Tidsomstændighederne ellers tillade. — Det Haab, jeg har næret om at blive skadesløs, — har jeg Deres Excellence at takke for; og saavel Deres Understøttelse, som Deres allerede yttrede Tanker om min Bog, lader mig ogsaa haabe, at dette Product ikke vil blive Publicum uvelkomment. Imidlertid kan jeg ved nøjere Eftertanke indsee, at jeg har været altfor iilfærdig i at expedere Forerindringen. Jeg hastede, fordi Skipperen hastede, med hvem jeg vilde have Manuscriptet afsendt. Men her kan ikke siges andet end: *quod factum est, infectum reddi neqvit***). —

For de tilsendte 50 Rd. og Frøet, som jeg med sidste Post modtog, bevidnes min underdanigste Taksigelse. De saa dyrt betalte 10 Exemplarer skulle, efter

*) Findes ikke i Saml. til j. H. og T.

***) Hvad der er sket, kan ikke gøres usket.

Befaling, saasnart muligt vorde Deres Excellence tilstillede; men tilgiv, om de ikke, efter Forlangende, komme i raa Materie! thi mit hele Forraad ligger i Aalborg, hvor alle Trykpapirs Expl. skulle planeres og heftes. — Frøet af Astrag. baeticus*) var mig saare kjert, da jeg derved ikke alene lærer at kjende en for mig hidtil ubekjendt Plante, men og maaske faaer en ny Kaffedrik istedenfor det vindtørrede Malt, som jeg nu i 8te Aar har brugt og befunden mig vel efter. Den rette Kaffe smager jeg aldrig. — *Cytisus laburnum****) havde jeg opelsket et Træ af i min forrige Hauge. Det voxede frodigt og blomstrede skjønt. Derfor haabede jeg og, at det fra Deres Excellence bekomne Frø skal lykkes. —

For den meddeelte Blomster-Calender takkes underdanigst. Den hoslagte Seddel***) viser de Planters begyndende Blomstretid, jeg til Dato har bemærket. Paa Haugevexter vil min Calender blive yderst fattig, lader derfor Markvexter erstatte hint Savn. —

Underdanigst takkes for Løvtet om en fuldstændig Blomster-Calender for Deres Excellences Hauge. Det vil blive mig en overmaade kjer Gave. — Jeg seer, at De har *Menyanthes trifol.*†) i Potte. Endnu har jeg ikke forsøgt det af Frygt for, at det ej vilde lykkes. Jeg slutter, at Blomsterpotten skal staae i en anden vandtæt Potte, fyldt med Vand, for at Planten stedse kan holdes i sit Element. —

*) Denne Astragel — Slægt af Ærteblomstrede — blev i Begyndelsen af det 19. Aarh. indført til Sverrig fra Spanien, hvor den er vildtvoksende. Dens Frø brugtes som Surrogat for Kaffeønner (Svensk Kaffe); den har altsaa ogsaa været anvendt paa samme Maade i Danmark.

**) Guidregn.

***) Omtalte Seddel findes ikke.

†) Aln. Bukkeblad, Bitterkløver.

Det er meget uvist, fra hvilken Tid jeg egentlig skal regne, at Tusilago petasites har begyndt at blomstre her ved Nykjøbing. To Stokke, paa hvilke enkelte Smaakroner allerede den 1ste Febr. havde begyndt at blomstre, stode ved Foden af et sandigt Dige, udsatte for Solen fra Morgen til Middag, og kunde altsaa hastigere drives. Andre længere ud fra Diget viste sig først med Toppen i Jordskorpen og flere vare endnu ikke fremkomne. 14 Dage derefter vare de benævnte to Stokke endnu ikke fremmeligere. Siden savnede jeg dem ganske; de vare, saavel som flere, afbrudte af Mennesker eller Creature. Den indtræffende Kulde forkuede alt, og ikke før efter 20 April saa jeg een med enkelte Smaakroner i Blomstring, flere vare end længere tilbage. Nu har denne Plante Blade saa store som en Under-Thekop. — Den 9de huj. havdes her $18\frac{1}{4}^{\circ}$ Varme. Den 10, 11 og 12te faaet saa tilstrækkelig Regn, at alt er nu i herlig Grøde. Den 9de saae jeg den første *Caltha palustris**) i fuld Blomstring paa Kanten af en Vandgrøft; den 12te ligeledes 2 paa Kanten af en Aae, men ellers ingen; derfor troer jeg at den endnu ikke bør have Plads i Calenderen. —

Alt vedbliver her at stige i Prisen, undtagen Stude og Sviin, som betydeligen ere faldne. Staldstudene vilde man i Efteraaret ikke sælge, da der blev budet 430 Rd., har man nu maattet sælge for 370 Rd. for Parret. Derved tabes ikke ubetydeligt, da man iforvejen har til højere Priser gjort nyt Indkjøb til Opstaldning. Sviin, som for stakket siden kostede 50 til 60 Rd., kunne nu ikke finde Kjøbere for nogle og 20 Rd. — Et Bondelæes Tørv koster 8 til 9 Rd., et \bar{t} Bøndersmør 6—7 Mk., og saaledes flere Ting. Det lader som Bonden

*) Engkabelje.

forestiller sig, at nærværende Priser skulle blive varige, da man kjøber Kalve og betaler dem dyrt, imod at Ejerne skal beholde dem i 2 Aar. En Deel have kjøbt spæde Lam for 7—8 [Rd.] Stykket imod at holdes til Mikkelsdag; ja man har end og havt Exempel paa, at Føl kjøbes, før de fødes. Saavidt drives Speculations-Handelen her til Lands. — Gud veed, hvad Enden skal blive. Gid dette Aar var overstaaet! man vil saa gjerne vente noget godt af Fremtiden. Lad end sorte ildsvangre Skyer true med rædsomt Uvejr. — Haabets Gud kan afværge det. — Medens jeg skriver dette, Kl. 2 E. Midd., drager en Hagelæl hen over Byen. Nogle Hagel eller rettere lissstumper vare saa store som Hesselnødder, — atter bryder den blide Sol frem med 16° Varme i Skygge. Mit gamle Symbolum er: Post nubila Phoebus*).

Under de bedste Ønsker og ærefrygtsfuld Hengivenhed henlever jeg

Deres Excellences

min Naadige Herres

underdanigste Tjener

C. Schade.

Nykjøbing paa Mors,
den 13 Maj 1812. —

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Atter et Aar hensvunden med sine Glæder og Sorger; men ikke ere dets Spor tabte. Den Fryd, jeg nød ved min høje Velynders Bevaagenhed, ledsagede mig ind paa Nytaars Bane og bød mig, ved denne Tidsafvexling at erkjende det iblandt mine første Pligter,

*) Efter Skyer kommer Solen.

at lykønske Deres Excellence, og fra den Algode at nedbede nye Velsignelser over Dem. Hvor gjerne ønskede jeg ved denne Lejlighed at kunne bestige Parnasset! men dertil følte jeg mig af Naturen for kraftløs. Min Stræben vilde ej lykkes. — Alligevel kunde jeg af Pligtfølelse ikke afholde mig fra at nedlægge her følgende Stropher:

Gud! see din Elskede sig fryder
 Ved den Ham undte Livets Lod;
 I ædel Daad sin Lykke nyder,
 Og takker Dig, for Du er god.
 Befæst, o Gud! den Fryd, den Lykke!
 Ej Livets Storme rokke den!
 Med ny Velsignelse fremrykke
 Hver Dag for Ham, Velgjøreren!
 Naar Uvejr over Bjergetoppe
 Udbreder Rædsel, Nød og Sorg,
 Og Alt forstyrres vil deroppe,
 Trygt bor han i sin skjønnne Borg!
 Han rolig der den Glæde smage,
 Som Frugten er af ædel Daad!
 Skjenk Ham det største Maal af Dage,
 Som kan bestaae med dine Raad! —

Af Collegialtidenden sees nu, at Deres Excellence er Stifter af den forhen ommældte skjønnne Indretning, at botaniske Studentere kunne gratis faae Underviisning i at tegne Blomster. Hvilke herlige Følger kan ikke denne Indretning have!*) —

Deres Excellence har vist nok erfaret af Litteraturtidenden, at min Beskrivelse over Mors er saa fordeelagtigt bleven bedømt, som jeg nogensinde kunde ønske det. Det kan ikke andet end glæde mig. Men

*) Se Noten S. 12.

Recensentens Opfordring til at belønne Forfatteren havde jeg gjerne ønsket borte.*) —

Kornpriserne ere her i varigt Stigende. For Byg forlanges nu 50 Rd. pr. Td. — Gud hiælpe dem, som skal købe og har lidet at købe for! Mange, hvoriblandt og jeg, solgte efter Høsten deres Tiendebyg for 15—18 Rd. — Ingen forestilte sig, at paa saa velsignet en Høst skulde følge Priser, som de Kornet siden steg til. —

Med sand Ærefrygt henlever jeg

Deres Excellences,

min naadige Herres

underdanigste og hengivneste Tjener

C. Schade.

Nykjøbing paa Mors,

den 6te Januar 1813. --

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Naadigst vilde Deres Excellence tilgive, at jeg — bevæget af den høje Bevaagenhed, De hidtil har værdiget mig, og som vil blive mig i evig taknemligt Minde — griber Pennen, for ved Indtrædelsen i det ny Aar at bevidne Deres Excellence mine Følelser for Deres Vel, saa svagt jeg end formaaer at udtrykke samme. —

I Sandhed — ingen Forestilling vil for mit Hjærte

*) I den meget smigrende Anmeldelse af Schades Bog i Litteratur-Tidende 1812, S. 705 ff, hedder det til Slut: „Særdeles var det at ønske, at Mandens Flid til Belønning for ham Selv, og til Opmuntring for Andre blev paaskjønnet af Vedkommende, hvis Kald det er at belønne og opmuntre“. — „Vedkommende“ er jo uden Tvivl Landets Konge.

være behageligere, end at det nu tilbagelagte Aar maa for Deres Excellence med høje Familie være henrundet under varigt Velgaaende; og intet Ønske helligere end det, hvormed jeg anbefaler Dem under den Algodes Varetægt og Velsignelse for den kommende Tid; ja ønsker, at de sildigt maa savnes paa den Jord, hvor det var Deres kjereste Tilbøjelighed at gavne, glæde, husvale! — Under disse Ønsker og ærefrygtsfuld Hengivenhed henlever jeg

Deres Excellences

min naadige Herres

underdanigste Tjener

C. Schade.

Nykjøbing paa Mors,
den 5te Jan. 1814. —

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Efter Modtagelse af Deres Excellences naadige Skrivelse af 19de Januar f. A.*) maatte jeg føle det som helligste Pligt, straks underdanigst at takke for de mig værdigede nye Beviis paa Bevaagenhed og Yndest. Ofte var jeg og rede til at gribe Pennen, for at fuldbyrde, hvad Pligtfølelse bød mig; men Frygt for at paadrage mig min naadige Herres Utilfredshed, naar jeg, uagtet Deres Opfordring og patriotiske Tilbud, maatte aabenhjærtigen bekjende, at jeg, til atter at betræde Forfatterbanen, finder stedse flere Hindringer, ja saa mange, at jeg i min nærværende Stilling ikke formaaer at overvinde dem, — det holdt mig tilbage; men lod mig tillige fornemme, hvad den maa føle, som af Gemytssvaghed efterlader sine Pligter.

*) Saml. til j. H. og T. S. 340 f.

Ved Indtrædelsen i et nyt Aar maatte det imidlertid blive en forøget Trang for mit Hjærte at bryde Tausheden, for at lykønske Deres Excellence, og bevidne Dem min inderligste Tak for den udmærkede Bevaagenhed, De i den henfarne Tid værdigede mig. — Den gode Gud velsigne og bevare Deres Excellence i det begyndte Aar tillige med høje Familie, og lade Dem sildigt savnes af det Fædreneland, for hvilket De lever, og til hvis Held Deres Liv stedse var en Kjede af ædel Daad!! Betragt, naadige Herre! dette korte Ønske, som indbefattende alt, hvad Godt mit Hjærte kan tilbede Dem fra Verdens Gud og Fader! —

Særdeles forbunden er jeg Deres Excellence for den tilsendte Blomster-Calender, som meget har moret mig, og endmere har forvisset mig om, at Vegetationen er 8 til 14 Dage tidligere i Fyen, end paa Morsøe. Min Blomster-Calender for 1813 og 1814 vover jeg herved at fremlægge*), men som sædvanlig er den fattig, især for førstnævnte Aar, da Omstændigheder tillode mig liden Udgang. —

Det Frø af *Cytisus lab.*, som Deres Excellence havde den Godhed at forære mig for 3 Aar siden, har givet mig en liden Planteskole. Besynderligt, at det første Aar kom kun 2 Planter op, men næste Aar mange, der voxede saa frodigt, at de i samme Aar bleve ligesaa høje, som de første. —

Det smerter mig meget, at jeg uagtet Deres Excellences for mig saa smigrende Opmuntringer og det Bifald, hvormed min udgivne Beskrivelse over Morsøe [er modtaget], maa trække mig tilbage og ikke tænke mere paa at skrive Bøger. I en Alder af over 60 Aar og under stedse tiltagende Embedsbyrder føler jeg mig nu for svag og indskrænket til at overvinde de

*) Omtalte Kalender findes ikke.

Vanskeligheder, som ville møde mig, naar jeg skulde frembringe noget antageligt topographisk Skrift. — Jeg forestiller mig mit Livs Aften som temmelig nær, og under denne Forestilling har jeg for kort siden gjort det vigtige Skridt, at indlade mig i Ægteskab med min salig Kones ældste Syster*), for at ikke alene hun, som et værdigt Fruentimmer, kunde ses forsørget, men og, for at en saare skrøbelig Søn, jeg haver, kunde hos hende nyde Pleje og Tilsyn efter min Død. Et andet mindre vigtigt Skridt er det, at jeg har solgt min liden Samling af Mineralier, Planter, Insecter, Conchylier og Mere tillige med endeel Bøger for en temmelig billig Priis, 500 Rbd. N. V.***) Min Samling har jeg betragtet som et kjert Barn, jeg saa gjerne ønskede at see vel forsørget efter min Henfart. Under Auctionshammeren i en Egn, hvor man ikke bryder sig om Stene, Planter eller Torbister og Fluere, kunde min Samling faaet en sørgelig Skjæbne. —

Under varig Tillid til Deres Excellences høje Bevaagenhed og ærefrygtsfuld Hengivenhed henlever jeg til Døden

Deres Excellences

Naadige Herres

underdanigste Tjener

C. Schade.

Nykjøbing den 4de Januar 1815.

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Efter at have erfaret det udmærkende Beviis, Deres Excellence atter har modtaget paa Landsfaderens

*) Elisabeth Christine Otzen.

***) N. V. = Navneværdi, i Modsætning til Sølvværdi. — Se Marcus Rubin: 1807—14, S. 269 f.

Yndest*), føler jeg det som en saare behagelig Pligt at lykønske min Naadige Herre med den ny Udmærkelse; ja det er mit inderligste Ønske: at den ærværdige Dannebrog længe, længe, og under varig Glæde og Lykke maa vorde hædret, ved at bæres paa et Bryst, hvori Hjærtet slaar saa varmt for Konge og Fædreland! Dette Ønske er vel simpelt og kort, men det er fra Hjærtet. —

Deres Excellences naadige Skrivelse af 26. Jan. d. A.***) har jeg haft den Lykke at modtage, og aflægger for samme min underdanigste Taksigelse, men især maatte jeg føle meget ved min høje Velynders Ønsker for mit og Mines Vel. Mit Hjærte takker og velsigner Dem. —

Saa kort end Deres Excellences Blomster-Calender var for 1814, var den mig dog saare kjerkommen. — Tilgiv, at jeg kalder den kort! den var det kun i Sammenligning med de foregaaende; men tilstrækkelig til at beviise, at Vegetationen er sildigere paa Færde i Mors, end i Fyen. Underdanigst vedlægges her min Blomster-Calender for 1815***). Som sædvanlig har jeg maattet tage nogle Markblomster til Hjælp, da den ellers vilde bleven altfor kort. —

Professor Hornemann har paa en Rejse igjennem Mors i Juli M. bæret mig med et kort Besøg. Han fandt her i Landet Lycopod. Selaginoides.†) —

Det var tilvisse et smerteligt Tab, Deres Excellence leed, da Christiansborg brændte, og saa tungt det maa være at savne det Tabte, er det dog en Trøst, at det

*) 1815 blev Johan Bülow Medlem af Ordens-Capitulet og Dannebrogsmænd.

**) Saml. til j. H. og T. S. 341 ff.

***) Omtalte Kalender findes ikke.

†) Ulvefodfam.; antagelig: Selaginella selaginoides = Dværgulvefod; i Hedemoser i det nordlige Jylland.

Vigtigste blev i Behold*). Hvor vilde det glæde mig, om jeg kunde levere et lidet Bidrag til Deres Exc. Myntsamling! men jeg ejer intet, som kan ansees for rart**). Nogle gamle udenlandske Mynter ansaae jeg ikke for gode til at ofres paa Fædernelandets Alter, da Flaaden gik forloren. Imidlertid giver jeg mig den underdanige Frihed herved at sende 2de Smaamynter, som tilligemed flere skulle være fundne under et Steengjerde paa Falster, og beder underdanigst, at de ikke maa forsmaaes. —

Min liden Naturalsamling kom til Aalborg Cathedralskole, fordi den ansaaes for at kunne der stifte mere Nytte, end paa et Skolelærer-Seminarium. Endeel gode Bøger fulgte med f. E. Linnæi Syst. Nat. ved Gmelin, Fabricii Entomogia system. og flere. — Men som Deres Excellence yttrede, er det og gaaet mig: Da Samlingen var borte, savnede jeg den. En stor Commode med 12 Skuffer maatte straks forfærdiges til at bevare Insecter m. m. udi. Paa ny har jeg over 300 Insecter og omtrent 250 Planter. Tiden, der i det Hele er mig knappere nu end forhen, er indeelt saaledes, at jeg dog ugøntlig kan have nogle Timer til mit Morskabsstudium, især da Middagsluretimen og medtages. — Og saaledes venter jeg da, om Gud vil forlænge mine Dage, igjen at faae en liden Samling, i det mindste af Planter og Insecter. —

Med sand Ærefrygt og under de oprigtigste

*) I sit Brev af 26/1 1815 havde Bülow udtrykt sin Medfølelse med Schade i Anledning af, at denne havde skilt sig ved sin „Naturel-Samling“. Bülow kunde godt forstaa Schades Følelser, da han ved Christiansborgs Brand selv havde mistet „en skøn Samling af Conquillier, Instrumenter, Oldsager m. m.“

***) rar her brugt i den opr., latinske Betydning = sjælden.

Ønsker for Deres Excellence og høje Familie henlever
jeg

Deres Excellences,
naadige Herres
underdanigste Tjener
C. Schade.

Nykjøbing den 22 August 1815.

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Den Lykke at kunne tælle mig iblandt de Mange, der have Aarsag til at fryde sig ved Deres Excellences høje Bevaagenhed, lader mig og føle det som en hellig Pligt, at lykønske Dem, naadigste Herre! ved Indtrædelsen i det ny Aar. — Men saa dybt, jeg føler det, saa frygtsom er jeg og for at mishage Deres Excellence med nogen Yttring, som kunde hentydes til Smiger; den jeg veed Deres Excellence afskyer. — Det Nytaars Ønske, jeg her underdanigst nedlægger, være derfor ligesaa ukunstlet, som velmeent.

Den gode Gud, som hidtil bevarede Deres Excellence til Held for Fædrelandet, for Kunster og Videnskaber, for Ulykkelige og Trængende, Han tage fremdeles Dem med høje Familie under sin hulde Varetægt! Han velsigne og bevare Deres Ejendomme, og lade enhver Anvendelse deraf til at gavne og husvale og glæde stedse bære de herlige Frugter, Deres ædle Hjærte ønsker! Ja, Han den Eviggode lade Deres Excellence sildigt savnes af det Fædreland, hvor Deres velgjørende Liv og Virksomhed maa blive i evig taknemligt Minde!!!

Næst dette mit Hjærtes inderligste Ønske for Deres Excellence, ydes min underdanigste Tak for

naadige Skrivelse af 7de Sept. f. A.*). Men tilgiv, naadige Herre! at jeg, i Anledning deraf forlænger dette Brev! —

Det glædede mig saare meget, at Deres Excellence fandt Behag i de 2de oversendte Smaamynter, og det interesserede mig ikke lidet, at erfare hvad Landsmænd de vare. — Saa sjældent det end er, nuomtider at see Sølvpenge, blev mig dog for nogen Tid siden ved en Baredaab af en jomfruelig Haand ofret en sachsisk Sølvmedalje fra 1567 af Størrelse som en almindelig Specie. Paa Forsiden ligge to Sværd overkors, og paa Randen staaer: TANDEM . BONA . CAVSA . TRIVMPHAT. MDLXVII +. — Faa Bagsiden:

MDLXVII
 GOTHA . CAPTA
 SVPPLICIO . DE . PRO
 SCRIPTIS . IMP . HOS
 TIB : OBSESS . SUMPTO
 COTERISQ . FVGATIS
 AVGVSTVS . D . SAXO .
 ELECTOR .
 . F * F . **)

*) Findes ikke i Saml. til j. H. og T.

**) Forsidens Indskrift betyder: til sidst sejrer den gode Sag. — Medaljen er slaet i Anledning af den Sejr, som Kurfyrst August af Sachsen, en Broder til den berømte Morits, vandt i 1567 over Hertug Johan Frederik af Gotha, der tilhørte den saakaldte ernestinske Linje af den sachsiske Fyrsteslæggt, og som for at genvinde for sin Slægt den Kurværdighed, som Morits havde skaffet den albertinske Linje, forbandt sig med Ridderen Wilhelm von Grumbach, en ivrig Forkæmper for Adelens feudale Rettigheder, og som med alle Midler søgte at bekæmpe Fyrsternes stigende Magt; derfor spillede han den svage Johan Frederik ud mod den mægtige og myndige August. I 1567 blev Johan Frederiks Hovedfæstning Gotha

Skulde Deres Excellence enten ikke være i Besiddelse af denne Penge, eller kun eje den enkelt, beder jeg underdanigst om Tilladelse at sende den til Indlemmelse i Deres Cabinet. Hos mig er den kun et Liggendefæ, som lidet kan interessere, da jeg kun har den alene. Er den en Sjældenhed, var det ilde, om den engang skulde ende sin Tilværelse i Smeltedigelen.

Jeg seer, at Deres Excellence og engang har anlagt Samling af Insecter, men at en sejlivet Scarabæus indgjød Dem Ulyst til at fortsætte denne naturhistoriske Syssel. — Da jeg begyndte at samle Insecter, følte jeg mig under dette Foretagende ikke saa ganske tilfreds med mig selv. Imidlertid søgte jeg at berolige mig saa godt, jeg kunde, ved at tænke paa Menneskets Herredømme over Dyrene: Hvorledes Millioner Land- og Vanddyr aarligen maae døe, for at tjene Menneskene til Føde m. v. — Jeg tænkte paa, hvorledes Rovdyrene i enhver Klasse, blandt selve de mindste Kryb, grummeligen mishandle og fortære deres Bytte, — det er Naturens Lov. — Og jeg skulde ikke være berettiget til at fange og dræbe een eller to Insecter af hver Art — ej blot til Lyst; men og for ved Beskuelsen af denne mangfoldige Afvexling at beundre Skaberens Viisdom? Efter at have fundet Medhold i Naturen selv, blev min næste Bekymring at dræbe Dyret saa hastigt, som muligt; hvilket skeer ved at holde det over Dampen af kogende Vand, som opstiger igjennem en Tragt. Nogle bruge at neddyppe Skjælbasserne i kogende Vand, og næppe ere de neddyppede, før de ere døde. Huusdyrene, som dræbes ved Kniven maae lide mere. Men skulde Insectet ikke lide ved at igjennemstikkes

taget og ødelagt, Hertugen blev ført i Fangenskab, og Wilhelm Grumbach blev levende parteret. — C. W. Böttiger: Geschichte des Kurstaates og Königreiches Sachsen. Hamb. 1831. II B. S. 12 ff.

af Knappenaalen? En tydsk Forfatter har af physiske Grunde paastaaet, at det ikke føler synderlig derved. Denne Paastand maa staae ved sit Værd. Men vist er det, at store Skjælbasser, uagtet de ere igjennemstukne, alligevel attraae at parres, og virkelig fuldfører Parringen; hvoraf man maa slutte, at Naalen ikke forarsager dem nogen betydelig Smerte. — Alt saadant kom under Overvejelse, førend jeg gav min Tilbøjelighed til at samle Insecter frit Løb. — Og det vil endmere berolige mig, om Deres Excellence finder mine Grunde nogenlunde. —

For Deres Excellences naadige Løfte om et Exemplar af Thorhelins Angelsachsiske Digt, Werlauffs Beskrivelse over Erik Menveds Gravminde, og Molbechs Fragment af en Dagbog, bevidnes underdanigst min Forbindtlighed*). Disse Skrifters Indhold maa vist være meget morende. —

Under ærefrygtsfuld Hengivenhed og gjentagne hjærteligste Ønsker om Held og Velsignelse, Fred og Glæde for Deres Excellence med høje Gemalinde og øvrige Paarørende, henlever jeg

Deres Excellences

Naadigste Herres

underdanigste Tjener

Nykjøbing paa Morsø,
den 17de Januar 1816.

C. Schade.

Deres Excellence!

Naadige Herre!

Da jeg den 29de Febr. havde den Ære at modtage Deres Excellences naadige Skrivelse af 27de Januar

*) De to første Bøger var udgivet med Understøttelse af Johan Bülow; den sidste var tilegnet ham; jvfr. 1. og 3. Note S. 35.

d. A.*) tilligemed Dr. Badens' Bibliotek**), fandt jeg mig overrasket paa en Maade, der ikke kunde andet end inderlig røre og glæde mig. Mit Øje faldt strax paa de Ord, Deres Excellence højstgunstigst har tegnet i Bogen — og det blev derved min første Tanke: Ak, at jeg med mit Forhold mod Gud og Mennesker kunde svare til det, der skrevet staaer! men ved Modtagelsen af en Gave, prydet med min høje Velynders Navn, maatte jeg tillige føle mig lige saa hædret og glædet, som jeg maa kjende mig skyldig til, inderlig at takke for Deres særdeles Bevaagenhed og varme Ønsker for mig og Mine. — Underdanigst takkes og for de mig tiltænkte Bøger. Den afsendte Pakke er endnu ikke kommen mig tilhænde. Maaske bier Hr. Henneberg***) med at tilstille mig den, indtil Søfarten aabnes; eller maaske ligger den paa Viborg Postcontoir, hvor stundom slige Pakker længe nok maae holde Qvarantaine, indtil Touren falder dem til at komme i Postsækken til Nykjøbing. —

Det glæder mig meget, at Deres Excellence naadigst vil modtage den omskrevne Penge. Den afgaaer med Dagsposten tilligemed endeel smaa Sølv- og Kobbermynter, som jeg ikke før har torde tilbyde Dem, men nu giver mig den underdanigste Frihed at lade eskortere den gamle Sachser. Maatte der kun i den hele Trop af Svenskere, Tydskere, Hollændere etc.

*) Findes ikke i Saml. til j. H. og T.

***) I G. L. Baden: Dansk-Norsk historisk Bibliothek. Odense 1815. S. 182 findes følgende smukke Karakteristik af Schades Bog: „En i mine Tanker klassisk, for Embedsmanden og Videnskabsmanden høiest nyttig Beskrivelse.“

****) Knud Henneberg (1756—1832), Præst i Aalborg. Havde skrevet en Bog om Guldhornene, udgivet med Understøttelse af Johan Bülow.

findes een, som fortjente Plads i Deres Excellences Cabinet; forgjæves havde de da ikke fremstillet sig. — Et ovalt Stykke af Messing, forestillende paa den ene Side S. Maria, og paa den anden Joseph med Barnet Jesus, kan vel ikke regnes til Myntklassen. —

Deres Excellence ytrer, at ethvert frivilligt Drab af Dyrene er modbydelig for Deres Sandser. Jeg er vist nok i den Henseende ikke heller nogen Helt; thi jeg kan ikke taale at se en Høne eller noget andet Huusdyr blive slagtet; at see et Dyr lide, kan meget røre mig; men at see det forsætliggen plaget eller mishandlet, kan bringe mig i en Sindsforfatning, at jeg kunde ønske Gjerningsmanden i Øjeblikket tilstrækkeligen afstraffet; dog efter at Heden har sat sig, vilde jeg have ham benaadet med en kjerlig Advarsel. Dette uagtet kan jeg dræbe Insecter! dog er jeg misfornøjet med mig selv, naar det ikke skeer med muligste Hurtighed. — Men dette, at jeg ikke kan taale at see Huusdyr aflives eller noget Dyr vorder plaget eller mishandlet, og dog med egen Haand kan dræbe et Smaadyr, jeg finder Lyst til at samle, synes virkelig at være en Modsigelse, som jeg ikke veed at forklare paa anden Maade: end at een Natur-Tilbøjelighed haver her sejret over en anden. —

Deres Excellences og Fleres fordeelagtige Ytringer om min Beskrivelse over Morsøe, og i Særdeleshed Deres højgunstige Opmuntringer, kunde ikke andet end blive mig en behagelig Bevæggrund til, atter at forsøge mine Kræfter i det topographiske Fag, thi til andet føler jeg ikke Kald; men da jeg nu er i en Alder af henved 62 Aar, og Omstændighederne byde, at jeg maa ende mine Dage paa den Øe, jeg nu i 28 Aar har været Embedsmand, er der kun liden Udsigt for mig, til oftere at betræde Forfatterbanen. Desuden sidder jeg i et besværligt Kald, hvori Embeds-

byrderne stedse forøges, men Kræfterne til at bære dem aftage. Saa kjere end naturhistoriske Sysler ere mig, maa jeg dog Vinteren igjennem lade dem hvile, og det ikke fordi paa den Aarets Tid andre Adspredelser indtage Pladsen — Nej! Samqvem, hvori Kortet skal lette Tidens Flugt, ønsker jeg helst at undgaae. — Men fordi vigtigere Sysler fordre min Opmærksomhed. Imidlertid har jeg dog begyndt at samle Materialier til et Tillæg til Beskrivelsen over Mors. Tilgiv, naadige Herre! at jeg i min nærværende Stilling ikke tør vove mig videre. —

Saa alvorlig end Vinteren her har været, har dog Qvægsølvet paa mit Reamurs Therm. ikke været under 10°, men alligevel har Kulden været saare følelig; paa adskillige Sognetoure har jeg maattet erfare det. Med Længsel ses nu det kjere Foraar i Møde. —

Gud give, at Deres Excellence med høje Gemalinde maae med Sundhed og Fryd møde og henbringe den forestaaende Vaar og Sommer, og under den Almægtiges Varetægt nyde det Velgaaende, som kan tilbedes Dem af

Deres Excellences

underdanigst hengivne Tjener

C. Schade.

Nykjøbing den 9 Marts 1816.

Deres Excellence!

Naadige Herre!

At jeg nu, og først nu bevidner Deres Excellence min underdanigste Tak, saavel for højgunstige Skrivelse af 20de Marts d. A.*), som for de rare Bøger, ville De naadigst tilgive. Før Modtagelsen af den med

*) Saml. til j. H. og T. anf. St. S. 343 ff.

særdeles Længsel ventede Pakke, troede jeg, at jeg ikke burde ulejlige Deres Excellence. Pakken kom først til Hr. Pastor Henneberg d. 5. Maj, og fra Ham blev den mig tilsendt ved Skibslejlighed. Underdanigst takkes for denne kjere Foræring. Med den rejsende Molbech har jeg nu to Gange gennemvandet Sanderumgaard's Hauge*), og saa levende som muligt forestillet mig Alt. Ak hvor skjønt, hvor herligt der at være! —

Med Fornøjelse har jeg og læst Tetens's Taler**); og er Deres Excellence meget forbunden derfor. Paa Thorkelin***) har jeg nu begyndt, men han er ikke saasnat ekspederet. —

Det glæder mig usigeligt, at der iblandt de oversendte Penge fandtes adskillige, som fortiente Plads i Deres Excellences Samling. — Maatte jeg kun være saa heldig at træffe flere! — For nylig er jeg kommen i Besiddelse af en Penge, som er lidet større end en gammel Tiskilling. Paa Forsiden staaer: *Christian Johan Georg et Augus.* om Randen, i Midten et Brystbillede. Paa den anden Side to Brystbilleder og om Randen: *Fratres. et Duces. Saxonie. 1601.* †) — Skulde

*) Ved at læse Molbech's Bog: Fragmenter af en Dagbog skreven paa en Reise i Danmark 1813. Kbh. 1815. (Ogsaa med Titlen: Ungdomsvandring i mit Fødeland. 2. Del.) Bogens Kap. VII -- S. 66--91 --- handler kun om Sanderumgaard's Have.

***) Peter Tetens: Tale til Universitetets Studerende i Anledning af (Oehlschläger's) Frejas Alter, forkastet af Theate'censo'erne. Kbh. 1816.

****) G. J. Thorkelin's Bog: *De Danorum rebus gestis Seculo III et IV. . . Hauniae MDCCCXV*, som Schade havde faaet af Bülow; jvfr. Noten S. 31.

†) Kurfyrst Christian I af Sachsen, en Søn af den i anden Note S. 29 nævnte August, døde i 1591 og efterlod sig de tre mindreaarige Sønner, Christian, Johann Georg og August. I 1601 overtog den ældste Regeringen og Formynderskabet for sine to yngre Brødre; det er i denne Anledning, at Medaljen er blevet præget. — C. W. Böttiger, anf. Skr. S. 73 f.

Deres Excellence ikke eje denne Penge, beder jeg om Tilladelse til at sende den til Indlemmelse i Deres Samling.

Tilvisse troer jeg med Deres Excellence, at der og er et bedre Liv i Vente for Dyrene. — I sidste Vinter døde en Hund her i Byen faa Dage efter sin Herre, og det af ene Længsel. Den vidste at finde sin Elskedes Grav; man bragte den hjem, bød den Lækkerier, søgte at opmuntre den, men alt forgjæves. Den døde for igjen at samles med sin Herre — og skulde Gud, som den gode Fader, lade det stakkels Dyr's Troskab og Hengivenhed blive ubelønnet? jeg kan ikke troe det. — Min gamle sorte Spids vil næppe kunne leve uden mig. — Ofte sporer man hos Dyrene en Eftertanke, som synes at tilkjendegive, at hos dem ere Evner nedlagte, som venter paa nøjere Udvikling. En Hund, som ifjor fulgte med Præstens Datter af Tødsøe, her til Byen, hvor hun blev bosat, fordi den var hende meest hengiven, opholder sig her Ugen igjennem, men har dog ikke glemt at iagttage sin forrige Bestilling, nemlig hver Søndag at følge med Præsten til hans Annex. Til den Ende spaserer den til Tødsøe, $\frac{3}{4}$ Miil herfra, hver Løverdags Eftermiddag eller Søndags Morgen. Dette Dyr har altsaa Almanaken i Hovedet. —

At Ræven stundum paa sine Røvertog veed at bruge Overlæg saa godt som nogen menneskelig Skurk, kan iblandt andet følgende tjene til Exempel paa: Da d. 11 Maj 1814, noget før Solens Nedgang, nogle Lam, hvis Mødre stode i Tøger, legede ved Øxendals Brinker i Elsøe Sogn, fik en Ræv Lyst til at lege med. Allerede i lang Frastand begyndte han at efterabe Lammenes Krumspring, og saaledes kom den stedse nærmere. Lammene viiste ikke mindste Frygt. Ved Rævens Nærværelse og hans lystige

Caprioler fik Legen endog mere Liv; han hoppede over Lammene, og de over ham; men immer trak han Lammene nærmere Kanten af den stejle Brinke; greb omsider eet af dem over Nakken og lod sig med det tumle baglens ned ad Brinken i Dalen, ret som det skete af Vanvare. Formodentlig vilde Ræven og derved skuffe de Mennesker, som i nogen Frastand iagttog hans Bevægelser. Imidlertid blev han dog jaget fra sit Bytte, som slap med et Saar i Halsen. —

Det er dog et sørgeligt Foraar, vi her have. Kulde og Blæst hører til Dagens Orden. Igaar Middag havdes kun 8½° Varme. Sidste Nat frøs det. Flora er i dette Aar ikke lidet sat tilbage. — Naturen er, som Tiderne, forventt. — Men det Bedre maa haabes. Jeg giver mig underdanigst den Frihed at forlægge Exempler paa, hvor sildigt Vegetationen er paa Færde i Aar frem for i Fjor. —

Det gode Guds Forsyn beskjerme og velsigne Deres Excellence med alt det Gode, der kan fryde Deres ædle Hjærte! Med særdeles Ærefrygt henlever jeg

Deres Excellences

Naadige Herres

underdanigsthengivne Tjener

C. Schade.

Nykjøbing den 11te Juni 1816.

Efterskrift.

I sit Brev af ^{28/7} 1808 (Aarb. 1925, S. 89) fortæller Schade, at han har sendt sine Oldsager til „Antiquitætsmuseet“ i København. — Som supplerende Bemærkning til den der vedføjede Note skal jeg anføre, at Rasmus Nyerup i sit „Levnetsløb“*) selv omtaler Oprettelsen af oldnordisk Musæum, og i den Forbindelse nævner han flere af de „Hædersmænd“, hvis indsendte Bidrag og skriftlige Ytringer var ham en Borgen for, at hans Tale ikke havde været en Røst i Ørken.

Rasmus Nyerup fremhæver Provst Schade som den, der stod „i Spidsen af disse det nordiske archæologiske Studiums Befordrere“. — „Hans Forsendinger af Oldsager toge allerede deres Begyndelse i Efteraaret 1806. Han skrev mig til under 14de October: „Det kan ikke andet end inderlig røre enhver tænkende dansk Mand, af de historisk-statistiske Skildringer, 4de Bind**), at erfare vore Oldsagers uheldige Skjebne. Gid der dog snart maatte, efter Deres Plan, tænkes paa at indrette et Nationalmuseum!“ og under 10de Jan. 1807: „Da de har skjenket til Universitetsbibliotheket de Oldsager, jeg tilsendte Dem, har De dermed vist hen til det Alter, hvorpaa Patrioten, som besidder nordiske Oldsager, indtil videre bør offre. Jeg følger dette Vink. Med første Skibslejlighed til Foraaret giver jeg mig den Frihed at anbefale Dem Resten af mine Oldsager.“

*) Rasmus Nyerups Levnetsløb, beskrevet af ham selv. Udg. af C. L. Strøm. Kbh. 1829, S. 57 f.

**) Rasmus Nyerups Bog: „Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tid“, 1—4. 1802—06,

Fra de hvervede Soldaters og Stavnsbaandets Tid.

Ved Kaptajn, Arkivar *K. C. Rockstroh.*

 den berømte Retslærde *Stampes**) trykte Erklæringer, en af Juristernes „hellige Bøger“, nyder en Morsingbo den store Ære at blive omtalt. Samme Morsingbo var — uden selv at ville det, og uden at Sagen i sig selv oprindelig var betydelig — Aarsag til en fleraarig, hidsig Fejde mellem vore højeste Øvrigheder, Danske Kancelli (Justits- og Indenrigsministeriet) og Generalkommissariatet (Krigsministeriet), hvori ogsaa andre høje Myndigheder var medinddraget. Da Sagen iøvrigt er kuriøs nok, og en Del af Begivenhederne udspillede paa Mors, vil den maaske kunne interessere en og anden, skønt det er saa længe siden, det gik for sig.

I Aaret 1764 fik en syttenaarig Bondekarl, født paa Dueholms Gods i Bjergby, *Lars Christensen Nør.* Lyst til at se sig om i Verden og „rømmede“ bort, det vil sige: vandrede ganske stille af mod syd. — Fæstebønderne var dengang at betragte som Herremændenes lovlige Ejendom; de hørte til Godset og maatte ikke uden Godsejerens skriftlige Tilladelse, Pas, forlade Godset; og da Morsland dengang — f. Eks i Sammenligning med Thy og Vendsyssel — var

*) Henrik Stampe, Generalprokurør, Statsminister, f. 1713, d. 1789.

folkefattigt, kostede et saadant Pas mange Penge. Disse Penge har altsaa Lars og hans Slægt, der iøvrigt var velhavende, solide Folk, villet spare.

Ved den Tid havde Landene genlydt af Rygter og Fortællinger fra Syvaarskrigen i Tyskland, hvor Preusserkongen Frederik den Store havde kæmpet samtidig mod Østrig, Frankrig og Rusland. I en Række Aar havde den dansk-norske Hær som „Sikringsstyrke“ staaet samlet i Holsten for at sikre vor Sydgrænse, og i 1762 havde Danmark staaet paa Nippet til Krig med det mægtige Rusland. Den unge Lars vides at have haft en Bekendt, ogsaa en Morsingbo, som hvervet Rytter, og det er muligt, at denne Rytters Fortællinger har bidraget til at lokke Lars hjemme fra.

Først drog Lars ned i „Holsten“, som man dengang benævnte Slesvig og Holsten under Eet, hvor han foreløbig tog Tjeneste paa en større Gaard, Revsøv*), i Sommersted i Nordslesvig, hos *Hans Gydesen*, hos hvem han forblev et Aar. Længselen efter Hjemegnen trak ham derpaa mod nord igen, og han tog Tjeneste i Oddense i Salling, hvor han blev et halvt Aar, og hvorfra han gjorde en Sviptur paa en 5—6 Dage i al Stilhed over til Mors, for, som han selv udtrykker sig, „at tale med sine Venner“. Herremanden paa Dueholm, *Tøttrup**)*, synes ikke dengang at have erfaret noget om Lars' Nærværelse paa Mors; thi Lars satte herefter igen uhindret Kursen mod syd, mod Sommersted. Men ved Kolding Bro, Grænsen mod Slesvig, blev han opsnappet af nogle Ryttere, der holdt Vagt og Tilsyn med Færdselen her, da han intet Pas havde. Disse Ryttere overtalte den nu atten-

*) Gaarden blev udstykket allerede 1777.

***) Dueholm Kloster var 1755 overtaget af Forpagteren dér, Anders Tøttrup. Det var vistnok Sønnen Poul, der 1768 ejede Gaarden. Han døde dér 1797.

aarige Karl til at lade sig hverve til deres Regiment som Kyrassér samt til at fortie, at han var rømt hjemmefra, da Hvervning af bortrømte Karle var ulovlig. De angav, at Lars var fra „Holsten“, d. v. s. her: Slesvig. Ved dette Regiment, „Sjællandske Kyrassér Regiment“, tjente Lars nu et Aar, hvorefter Regimentet blev ophævet og Mandskabet afgivet til andre Regimenter. Lars kom herved til „Slesvigske Dragon Regiment“*), der laa i Garnison i Horsens, Skanderborg, Aarhus osv., ved Major *Schacks****) Eskadron i Horsens.

Efter kort Tids Tjeneste her fik Lars, der nu omtrent var udlært Rytter, Fripas af Regimentet til igen at søge Tjeneste ved Bondearbejde i Nordslesvig, hvorefter han kun en Gang om Aaret skulde møde til Øvelser i Eksercertiden. I dette Fripas faar vi en Beskrivelse af den unge Lars' Person. Trods sine kun 18 Aar var han en ualmindelig kraftig, anselig og velskabt Karl, „af stor Statur, 3½ Hamburger Alen***), lang, sortebrunt Haar, blaa Øjne, stærk af Skuldre og Ben“. En køn Kyrassér altsaa og ubetinget „Fløjmand“ i Regimentet†). Han har da ogsaa faaet en god Slump Hvervepenge, da disses Størrelse nøje rettede sig efter Legemshøjden. Havde han levet i Frederik den Stores Faders Tid, var han temmelig sikkert havnet blandt „Kæmperne“ i Potsdam, i det preussiske Livgrenadérregiment. Naar man veed, hvor stærkt efterspurgt saadanne ualmindelig store og kraftige Karle var ogsaa i vor Hær, forstaar man vel, at Regimentet stred til det yderste for at holde fast paa ham.

*) Nu 5te Dragonregiment i Randers.

**) Barthold Hartvig v. Schack.

***) Det vil sige mellem 76 og 77 Tommer i dansk Maal.

†) I Hærens Arkiv haves en Stambog over Grenadérkompagniet ved Slesvigske Dragonregt. omtrent ved den Tid, men Nør nævnes ikke deri.

Paa Vejen ned til Sommersted skulde Lars besøge et Brev til en anden Rytters Kone i Kolding. Regimentet paastod senere, at der var Penge i Brevet; men dette synes ikke at være rigtigt. Efter at have afleveret Brevet i Kolding skulde Lars efter Bestemmelsen have fortsat Rejsen til Sommersted, som Passet lød paa; men forinden drog han atter nord paa en Tur for at hilse paa „sine gode Venner og Slægtninge“ paa Mors, hvor han imidlertid blev anholdt af Tøttrup, der havde taget Rømningsdom over ham.

Der gik nogen Tid hen, inden Regimentet, der troede, at Lars var en „Holstener“, d. v. s. Slesviger, erfarede, at han befandt sig oppe paa Dueholm og tjente dér paa Gaarden. Efter at nogle Skrivelser var udvekslet mellem Kollegiet og Regimentet, sendte dette sidste en Underofficer ved Navn *Kanckelberg*, en Tysker, og en menig Rytter, fuldt bevæbnede men til Fods, afsted til Mors med en Skrivelse fra Kollegiet til Tøttrup om at udlevere Karlen til Forhør og Straf for Desertion fra Regimentet og for at have „understukket“ et Pengebeløb. Den 10. April 1768 ankom det lille Kommando til Nykjøbing; Underofficeren afleverede Brevet, Skrivelsen, til Tøttrup og fik Besked om at vente til næste Dags Morgen. Da Underofficeren derefter atter indfandt sig paa Dueholm, bad Tøttrup ham vente endnu lidt, da T. netop var optaget af Forretninger. Dette var imidlertid kun en Udflugt af T.; thi hele Dagen gik hen, og om Aftenen mødte der til Underofficerens store Forbavselse to Stævningsmænd i hans Logi og „citerede“ ham til at møde næste Dag for Byfogden for at overvære et Forhør over Lars Nør.

Samtidig satte Tøttrup sig hen og skrev en lang Klage til Kongen over Kollegiets og Regimentets Overgreb mod ham. Han fremhæver, at han ligesom

„andre Jordegodsejere“ maa besvære sig over, at det unge Mandskab paa Godset gør sig usynligt og senere kan opspores ved de geworbne Regimenter, hvor de har taget Tjeneste og tages i Beskyttelse. Han gennemgaar herefter Sagen med Lars Nør og hævder, at den bør undersøges ved Herredsretten i Nykjøbing, ikke ved Regimentet. Skal Nør afgives til Regimentet til Undersøgelse og Straf, „faar jeg ham aldrig mere igen, eller om det dog skete, saa vil han formentlig være mig utjenlig [til Bondearbejde].

Regeringen var altid meget hensynsfuld overfor Godsejerne, baade de gode og de onde. De var de eneste store Skatteydere dengang, og desuden stod den civile og den militære Styrelse netop ved dette Tidspunkt til hinanden som Hund og Kat. Kancelliet sendte først Tøttrups Klage til Stiftamtmand *Hauch**), der dengang ejede og boede paa Højris, til Erklæring og tog sig med megen Iver af Sagen. Hauch gav Tøttrup, der var en meget dygtig og driftig Mand og ingenlunde nogen ond Husband, fuldstændig Medhold.

Underofficeren, der, som Regimentet skriver, „just ikke er nogen Retslærd“ og var vant til at handle efter Ordre, ikke paa egen Haand, blev ved Citationen sat i stor „Forlegenhed“ men bestemte sig dog til at møde; hørte paa Retshandlingen og udbad sig Udskrift af Forhøret. Det fik han, for Betaling; men Lars Nør fik han ikke. Derimod fik han, da han spurgte Tøttrup, om denne vilde indestaa for Karlens Tilstedeværelse, atter den næste Dag en Tilstaaelse af Tøttrup for, at denne havde modtaget Kommissariatets Skrivelse. Noget Løfte om at ville holde fast paa Karlen afgav Tøttrup derimod ikke. — Saa drog den lille Trop den Vej tilbage, den var kommen.

*) Frederik Hauch havde først været Officer, senere var han Stiftamtmand i Viborg. F. 1715, d. 1789. Han overtog og solgte Højris et Par Gange.

Forhøret havde været ledet af By- og Herredsfogden *Joh. P. Woydemann**) og By- og Herredsskriveren *Friedr. Hjelm**) sammen med „to tiltagne Mænd“ : *Peder Kortbech* og *Niels Bøcker* (Retsvidnerne). Tøttrup, der var mødt i Retten, holdt for, at da Nør var hvervet paa urigtigt Grundlag, hørte han (Nør) ikke under militær Ret; skulde Sagen om „Desertion“ fra Regimentet og Understikning af Penge undersøges, skulde det ske ved civil Ret. Der forelagdes Nør en Række Spørgsmaal. Et af disse drejede sig om Pengene, hvorom Nør forklarede paa en Maade, der synes at udelukke enhver Tvivl om hans Ærlighed.

Men Sagen endte naturligvis ikke hermed. Omtrent en Maaned efter at Kanckelberg var vendt tilbage til Kompagniet, udsendte dette et andet, bevæbnet Kommando, bestaaende af Vagtmesteren, *Kesselhahn*,**) og to Dragoner — en dansk Karl fra Viborgeggen og en tysk.

Om hvad der skete paa den nye Ekspedition har *Kesselhahn* afgivet et Mønster paa en militær Rapport, der øjensynlig først har været nedskrevet paa Tysk, de geworbne Regimenters sædvanlige Tjenst- og Kommandosprog endnu dengang***) — og derefter oversat til et ganske snurrt Dansk. Han beretter, at de afmarscherede fra Horsens den 20. Maj. Efter fem Dages Vandring kom de om Aftenen den 24. (det var 3. Pinsedag) mellem Klokken 9 og 10, altsaa ved

*) Om de to Embedsmænd se Nykjøbing Bys Hist. S. 211—219 osv. Endv. om *Woydemann* en Art. i *Aviserne* i Nykj. 1925.

**) Medens Mandskab og Officerer ved Rytteriet hovedsagelig var Danske, var Underofficererne ved de geworbne Regimenter mest Tyske.

***) Sprogskriptet: at der ved Militæret skulde skrives og kommanderes paa Dansk, kom først 1773, under den Guldbergske Styrelse.

Mørkets Indtræden, til „Dueholm Kloster“. I Porten mødte de en Dreng, hvem de spurgte, om Lars Christensen Nør var paa Gaarden, hvortil Drengen svarede ja. — Vi vil nu gengive Kesselhahns Rapport omtrent med hans egne Ord:

I det Øjeblik, vi kom ind ad Porten, saa jeg en Bondekarl komme ud af Borgegaards Døren, som, da han saa mig, straks vendte om og gik ind igen. „Os bemødte“ imidlertid nogle af Gaardens Folk, som paa vort Spørgsmaal, om Lars Chr. Nør var dér paa Gaarden, svarede, at det vidste de ikke. Vi begav os da straks til Borgegaarden for at faa Seigneur Tøttrup i Tale, hvad og skete; og da vi spurgte, hvor Lars Nør var og forlangte at tale med ham, nægtede han ikke, at Nør var paa Gaarden for nogle Minutter siden; men hvor han var gaaet hen eller havde forstuet sig, vidste Tøttrup ikke.

Jeg satte saa mine to Medkommanderede paa Vagt og visiterede selv indtil Klokken 2 om Natten alle vegne paa Gaarden; men da Gaarden er særdeles vidtløftig, og det var Nat, var Nør ej at finde, hvorfor vi gik til Nykjøbing og forblev dér til om Morgenen.

Den 25. gik vi igen fra Nykjøbing til Sallingsund og lod os sætte over for at „gøre en Forestilling, ligesom vi vilde begive os paa Hjemrejsen igen“, og kom til Byen Harre, hvor vi forblev hos en Bonde *Olle Mortensen*.

Den 27. blev en af mine Medkommanderede, Dragon *Warming*, omklædt i følgende Klæder: Et Pr. graa Strømper, et Pr. sorte Bukser, en Skindvest og en blaa Do., en blaastrøbet Halsklud om Halsen, en hvid Rejsehætte og en gammel sort Hat, samt Sko paa Fødderne og „sin“ Bart afskaaren*) — og udsendt

*) Datidens Soldater skulde bære Snurbart (Overskæg); det

at erkyndige sig, om Lars Nør opholdt sig paa Dueholm, eller hvor paa Godset. Han kom til Nykjøbing og talte med Postmesteren dér, som ikke vidste noget om Sagen. Gik saa til Byen „Tøsøe“ og gav sig i Tale med en Bonde dér, navnlig *Peder Michelsen*, som Dagen før havde været paa Dueholm. Bonden spurgte Dragonen, hvor han var fra? „som“ svarede, at han var fra Viborg, og havde igaar, den 26., mødt en Underofficer og to Dragoner undervejs, hvortil Bonden svarede, at de havde været paa Dueholm for at hente en Karl, som havde været Dragon og var gaaet fra „dem“ og hjem til Godset igen. Dragon Warming spurgte Bonden, hvor Nør havde opholdt sig, siden han gik fra Dragonerne, og hvor han nu var? Hvortil Bonden svarede, at Nør bestandig havde været paa Dueholm og var der endnu. Og „til Bevis købte Dragon Warming af samme Bonde en Børste for 4 Skilling, som endnu kan forevises“.

Herefter gik Warming tilbage igen og kom til mig [i Harre altsaa] samme Aften. Da han igen var i Munderingen, gik vi atter alle tre til Sallingsund og lod os sætte over. Klokken 1 Nat kom vi til Dueholm og forblev dér til Kl. 5 Morgen i den Tanke, at naar Lars Nør kom ud af Sengen, vi „da vilde annammet hannem“. Men det var forgæves, da vi hverken hørte eller saa ham.

Den 28. Kl. 5 Morgen gik vi fra Dueholm til „Tøsøe“, hvor Lars Nørs Broder, *Jens Christensen Nør*, bor, for at se, om han ikke var hos Broderen; men denne sagde Nej! Siden anden Pinsedag havde han ikke været dér i Huset. Saa gik vi tilbage til Nykjøbing og logerede hos *Anders Hansens Enke*.

hørte med til „Uniformen“. Af Forklaringen over Dragonens Forklædning kan man skønne, hvorledes en Almuesmand saa ud, naar han var paa Rejse dengang.

Mine Støvler var imidlertid gaaet istykker, hvorfor jeg lod Warming bringe dem til en Skomager for at repareres. Hos denne Skomager var den Gang en Feldberedersvend, *Johan*, som arbejder hos Mesteren, *Peder Knap*, dér i Byen. Svenden spurgte Warming, om vi ikke havde faaet Desertøren Nør igen? Nej. Svenden sagde saa, at han samme Dag havde talt med Lars Nør paa Dueholm Mark. Saa kom Svenden med Warming til mig og tilbød at skaffe mig Lars Nør imod en Betaling af 1 Rigsdaler, hvad jeg straks lovede ham, hvorpaa han gav mig sin Haand i begge mine Medkommanderedes Nærværelse. Gik saa Svenden og kom tilbage om Aftenen og fortalte, at han havde været i Tødsø, fundet Lars Nør dér, som var gaaet med ham til Dueholm Mark, men Svenden havde ikke kunnet formaa Nør til at følge med til Nykjøbing*). Svenden tilbød, at han den 29. igen vilde gaa til Gaarden under Prædiken, og mente saa nok at kunne faa Lars Nør til at gaa med sig til Nykjøbing til Postmester *Krags***) Hus, hvor jeg med mine Medkommanderende skulde opholde os for at „annamme ham“. Men herefter saa vi ikke mere til Felberedersvenden.

Samme Dag talte jeg ligeledes med en Bondekarl ved Navn *Hejmer* (?), som tjener hos Seigneur Tøttrup's Broder***) paa „Frijsbend“ (Frysbrønd). Han berettede, at Lars Nør var paa Dueholm; „men om vi

*) Dengang og endnu langt senere gik Vejen fra Tødsø over Vodstrup, Rolstrup osv. ind over Dueholm Mark.

***) I Modsætning til hvad der siges i Nykjøbing Bys Historie har der altsaa været Posthus og Postmester i Nykjøbing paa dette Tidspunkt.

****) Ifølge „Trap“ solgte Hauch paa Højris 1764 Frydsbrønd til Niels Tøttrup „til Dueholm“. Ordet „til“ skal vel ombyltes med „fra“.

gjorde os nok saa stor Flid derfor, saa kunde vi dog ej faa ham; thi Sr. Tøttrup vilde dog ikke udlevere ham, om det og skulde koste 100 Rigsdaler — just for Straffens Skyld han [o: Nør] skulde udstaa“. — Samme Nat begav vi os til Tødsø, hvor vi ankom Kl. 3 om Morgenen i den Tanke at fornemme, om ikke Lars Nør endnu skulde opholde sig hos Broderen. Men skønt vi visiterede hele Huset igennem, var han ej at finde. Vi spurgte Broderen, om Nør ikke var eller nylig havde været der: Nej! Og selv om han havde været der, skulde vi dog ikke have faaet ham, og at Sr Tøttrup skulde være denne og hans to andre Brødre ansvarlig for Lars Nør, da de alle tre havde gaaet i Kavtion for ham for 60 Rdl.

Den 30. om Morgenen Kl. 4 gik vi hen paa Dueholm Mark, hvor vi forefandt en Træhytte staaende paa Marken. Vi visiterede efter ham, men han var der ikke, skønt der var Sengklæder og Halm.

Da vi skønnede, at al vor Møje og Flid ikke kunde hjælpe os at faa fat paa Desertøren, begav vi os til Regimentet igen . . .

Straks efter at Dragonkommandoet endelig var afmarscheret til Horsens, affattede Tøttrup en ny, meget skarp men ikke helt objektiv Klage over, hvad der var foregaaet under det sidste Kommandos Ophold paa Mors. Han beretter, at han havde givet Kesselhahn Lov til at tage Nør, hvad der, siger han, let kunde ske, da denne ved Ankomsten opholdt sig i Dueholms „Svendestue“. Men skønt Kesselhahn og den „Person“, han havde med sig, holdt Vagt udenfor Døren, var de saa uagtsomme eller forsømmelige, at Nør fik Lejlighed til at undvige og siden havde været usynlig — antagelig af Frygt for disse „med ladte Pistoler og anden militæriske Gevær kommende til Gaarden“, hvor de havde patrouilleret om Natten omkring Dueholm og i Værelserne.

Der hengik nu en Tid med Udveksling af skarpe Skrivelser mellem det civile og det militære Ministerium, men uden nogen Afgørelse. Kongen, Christian den Syvende, rejste ud paa sin lange Udenlandsrejse, hvorefter man gled ind i det Struenseeske Tidsrum. Efter Kongens Hjemkomst, i 1769, pressede det militære Ministerium atter paa, gennem Danske Kancelli, at faa Tøttrup tvunget til at udlevere Nør til Regimentet. Kancelliet fandt da paa at forelægge Sagen for Stampe, Generalprokurøren (Rigsadvokaten, vilde man nu sige). Stampe, der mindst af alt var nogen Ven af de Militære*), afgav da ogsaa en udførlig Udtalelse, der havde Næb og Klør. Han afviste ganske Generalkommissariatets Fordring paa Nør og tillægger ikke Beskyldningerne mod denne for at have beholdt Regimentets Penge nogen Betydning. Han slutter med at skrive „ . . . Et militaire Collegium, som saa lettelig inclinerer til militaire og despotiske Principia, maa i den Henseende nøjest ses paa Fingrene, da de Ord *at befale* og *adlyde* ere dem saa familieres, og de Ord *Rettergang* og *Dommerens Kendelse* derimod synes at skurre i deres Ørne“. Kancelliet sluttede sig ganske til Stampe, „refererer sig til vort forrige“, og endte med at udtale, at det „er Hans Majestæts Villie, og Intention, at hans Underdaner ej maa betages Lands Lov og Ret“.

Den Bitterhed, som var opstaaet mellem de to Regeringsmyndigheder, kunde under andre Tidsumstændigheder have holdt længe ved, da de militære Myndigheder maatte trække det korteste Straa og ikke fik Nør udleveret. Man var imidlertid naaet frem til det Tidspunkt, da Struensee greb ind i vore Styrelses-

*) D. v. s. Landmilitæret. Han havde en Overgang været knyttet til Flaaden, og hans Antipatier og Sympatier kan nok være paavirket heraf.

forhold i et Omfang og med en Voldsomhed, der for en Stund bragte alt andet i Forglemmelse, og den Guldbergske Styrelse, der fulgte efter, bestræbte sig for at bringe Ro og god Forstaaelse tilbage mellem Styrelsens Grene. Sagen er saaledes stille døet hen.

Lars Nør havde sikkert faaet nok af Soldaterlivet og er formentlig forbleven paa Mors Resten af sin Levetid. Begivenhederne i Foraaret 1768 i og ved Nykjøbing med Dragonernes Farten frem og tilbage har naturligvis vakt megen Opsigt i en Tid, da man næsten aldrig saa Soldater paa de Kanter, og har foranlediget megen Omtale dengang og senere. Nu er det vel ganske gaaet i Forglemmelse, medmindre der i Nørs Slægt skulde være bevaret Minder derom.*)

*) Aarbogens Redaktion vil være glad for at modtage Beretninger om saadanne Slægtstraditioner, hvis de endnu findes.

Sagn og Tro om Sten paa Mors.

Af August F. Schmidt,

Assistent ved Dansk Folkemindesamling.

Naar vi mener at kunne tillægge Nutidsmeddelelser om Almuens Tro og Skik et ikke ringe historisk Værd, er det ud fra den Erfaring, at Landalmuen i det hele har hængt stærkt ved nedarvede Skikke og Forestillinger, saaledes at meget nu kendt og brugt kan have Aarhundreders Hævd. Saaledes er det sikkert ogsaa med den Gruppe af morsøske Sagn, vi i det følgende skal høre lidt nærmere om, nemlig Sagn og Tro knyttet til store Sten. Den til Grund liggende Tanke for de Stensagn, vi kender fra Mors, saavel som fra det øvrige Danmark, er den *naturforklarende* Bevæggrund. Almuen vil forklare, hvorledes dette eller hint usædvanlige er opstaaet. Der fremstaar derfor Fortællinger (Sagn), der paa Grundlag af den Forestillingsverden, som det primitive Menneske ejer, har det bestemte Maal for Øje at forklare alt, hvad man møder i Naturen, Verden selv og Menneskenes Indretninger, Sæder og Skikke. En saadan Forklaring, som gives i Mythens eller Sagnets Form, betegnes med et græsk Ord: *Aition* (deraf *Ætologi*), der betyder *Aarsag*. De følgende Sagn er i alt væsentligt *ætiologiske Sagn*.

Vi vil saaledes straks se, at flere Stensagn indeholder Motivet: *Kæmpekast efter Kirker* (Nr. 4, 5, 6)

eller efter en *Kirkeklokke* (6); Nr. 5 har den ret enestaaende Oplysning, at det er en *Dværg*, der har kastet Stenen, hvilket maaske kan forklares ud fra den i ældre Tider gængse Forestilling om Dværge, at de var i Besiddelse af særlige Kræfter. Sagnene om Kæmpekast efter Kirker synes at vise, at de maa være fremstaaede i hin Tid, da Hedenskabet var ved at vige for Kristendommen her i Landet. De gamle hedenske Trolde, Kæmper eller Jætter, har ikke kunnet taale at se Kirkerne, endsige høre Kirkeklokkeklangen, og derfor har de taget de for Menneskene saa store Sten og kylt efter de kristne Kirker.

Et mindre udbredt Sagnmotiv er *Kæmper, der slaas indbyrdes* (Nr. 2, 7), de kaster Kampesten efter hinanden. Disse Sagn kan maaske henføres til Oldtiden, idet det ligger nær at sammenligne dem med de fra den græske Oldtid kendte Sagn om Kykloperne, der kastede Sten efter hinanden baade i Alvor og Spøg.

Der er da stor Sandsynlighed for, at vi i Sagnene om Karlene i Karby og Heltene i Heltborg (Nr. 2) og i Sagnet om Klingerstenen (Nr. 7) har Sagn, der stammer direkte fra Oldtiden. Almuen har næppe til nogen Tid kunnet give en bedre Forklaring paa Stenblokkene ved Morsøs Kyster; Stednavnene Karby og Heltborg kunde jo ogsaa med en Del Virkning sandsynliggøre Sagnene, idet Folkeetymologien uden videre forklarede de to Bynavnes Oprindelse fra „Karle“ og „Helte“!

I to af Stenene (Nr. 2, 6) er der Mærker af *Kæmpernes Fingre*, forklarer Almuen. I de enkelte Tilfælde at afgøre, hvorledes disse Fordybninger er fremkomne, kan kun ske ved indgaaende Undersøgelser af de respektive Sten; muligvis er „Kæmpefingrene“ naturlige Fordybninger; maaske er de huggede af Mennesker under Forsøg paa at sprænge Stenene paa

gammeldags Maade ved først at hugge (bore) et Hul i Stenen, sætte en Trækile i Hullet og saa hælde Vand paa Træet, hvorved dette efterhaanden udvidede sig, saa Stenen sprængtes i et Par Stykker. Denne Sprængningsmaade synes at kunne have fundet Sted ved Sten Nr. 6, hvor Sagnet fortæller, at Trolden i Raseri klemte Stenen i Stykker, hvorved der ogsaa fremkom Mærker af hans Fingre.

Til alt muligt fremtrædende i Landskabet knyttedes Sagn, og det forundrer os da heller ikke at høre, at en Sten (ligesom Høje) kunde være *Bolig* for en Bjærgmand, saaledes som vi hører det ved Sten Nr. 3 [?]; til Nr. 3 knyttes ogsaa Sagnet om en Jomfru, der har begaaet en Udaad. „*Vortevand*“ i en Stenfordybning (Nr. 8) er kendt overalt i Danmark; særlig godt til at fordrive Vorter var Tagdryp i den Hulning, som Dryppet havde slidt i Stenen ved fortsat Drypning i Aarevis.

Stenenes *Navne* er som Regel afledte af deres Ydre og Farve: „Den *graa* Jomfru“ (Nr. 3), „Den *rode* Galt“ (Nr. 6); eller ogsaa er Navnet fremkaldt af Sagnet, der knyttes til Stenen (eller omvendt), f. Eks. Nr. 4 efter Kæmpen Skarre; Vortestenen's Navn forklarer sig selv. Oprindelsen til Navne som Kjærlingestenen (Nr. 1) eller Klingersten (Nr. 7) er derimod vanskelig at klare, hvis man ikke véd, hvilken Begivenhed det er, der har givet Stenene deres Navne; Navne der sproglig set ingen Vanskelighed volder.

Vi skal saa høre, hvad Sagnene fortæller om nogle Kampesten paa og ved Mors.

1. *Kjærlingesten* stedsbetegnes saaledes 1695 i Søkortdirektør Jens Sørensens Dagbog: Fra Vettels Ørs Odde 30 Favne ude fra Landet i O. S. O. ligger en lille Grund, kaldes Been, 2 Alen dyb, og imellem

Landet og den, 3 Alen dyb. Denne Oddes yderste Punkt gaar langs Lands $\frac{1}{8}$ Mil lige frem og lige imod Erslev Bjerges yderste Kant herfra i N. t. O. 30. Nok langs denne Landkant til en lille Huk, som *Kjærlingesten* ligger hos ved Stranden, i N. $\frac{1}{8}$ Mil*). — Mon man i Egnens Folketradition kender Sagn knyttet til Kjærlingesten?

2. *Stene i Limfjorden* mellem *Karby* paa Mors (Sdhrd.) og Heltborg i Thy, Refs Herred, er kastede af „Folkene“ de to Steder. „De sloges med store sten, saa store som huse og høstakke. De ligger i den vestligste side af fjorden. Morsingerne var nogle dygtige karle, og derfor kaldtes deres by *Karby*, men Tyboerne fik deres sten helt over paa Morslandssiden, og de var rene Helte, hvorfor deres by kaldtes *Heltborg*.“**)

I Stenene er Huller som Mærker af Kæmpernes Fingre***). Et ironisk Mundheld, der siges paa Mors og i Thy, lyder saaledes: „Det er nogle dygtige Karle ligesom dem i *Karby*“; en Hentydning til, at *Karby*-karlene ikke kunde kyle Stenene saa langt som *Heltborg*-Karlene†).

3. *Den graa Jomfrus Sten* paa en Bakke ved Vester Jølby (*Dragstrup* Sogn, Nrhrd.); herunder ligger en Jomfru begravet, der har dræbt sit Barn. Hver Nat vasker hun den blodige Møggreb i et Gadekær; Barnet ligger begravet under en anden Sten undervejs til det fra „Den graa Jomfrus Sten“ langt borte liggende Gadekær††).

*) Villads Christensen: Nykjøbing paa Mors 1902, 14 f.

**) Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III, Nr 105.

***) Thiele: Folkesagn I III, 98. DFS. 1906/31b: 1419.

†) E. T. Kristensen: Ordsprog og Mundheld 1890, S. 500, 541.

††) E. T. Kristensen: Jyske Folkeminder IV, Nr. 200.

Hos *E. Tang Kristensen**) findes ogsaa et Sagn om en *graa Sten* paa Mors, hvor en klog Bjærgmand, der kan læse Kongens Tanker, bor. Denne Sten skulde vel ikke være identisk med „den graa Jomfrus Sten“ ?

4. *Skarresten* (*Skallerup Sogn, Nrhrd.*) langt ude i Fjorden paa 5 Fod Vand, nordvestlig for Skallerup; Toppen kan ses ved Lavvande. Stenen er kastet af en Thylands Kæmpe ved Navn *Skarre***). *Thiele* føjer til ved sin Omtale***) af Skarresten, at den er „en mægtig stor Sten“.

Det maa aabenbart være denne Sten, der er Tale om i et hos *E. Tang Kristensen* meddelt Sagn†), der i sin Helhed lyder saaledes: „Tårnet paa *Tødsø* kirke siges at kunne ses langt ude på havet. En kjæmpe i *Ty* tog en sten og vilde slå det tårn ned. Han slyngede stenen, men den faldt bag ud og ligger ude i fjorden lige ud for skjellinien imellem Skallerup og Sundby“. En Variant af Sagnet, optegnet 1924††) meddeler, at Stenen er kastet efter *Solbjerg* Kirketaarn i Thors Tid af en Jætte ved Vesterhavet.

5. *Sten ved Hanklit* (*Flade Sogn, Nrhrd.*) skal være kastet af en Dværg (!) i Thisted efter *Tødsø* Kirketaarn†††). Mon ikke dette Stenkastsagn skulde være en Forveksling af det ovenfor anførte Sagn (Nr. 4) om Kæmpekastet efter *Tødsø* Kirke fra Thy; eller en Forveksling med det nedenfor nævnte Sagn om „Den røde Galt“ ?

6. *Den røde Galt* benævnes som liggende udenfor Skjærbæk (*Sejerslev Sogn, Nrhrd.*) i Fjorden. Stenen,

*) Jyske Folkeminder III, Nr. 458.

**) C. Schade: Beskrivelse over Øen Mors 1811, 112.

***) Folkesagn 2 II, 48.

†) Danske Sagn III, Nr. 200.

††) DFS. 1906/31b: 1436.

†††) E. T. Kr.s utr. Sagnsamling i DFS. DS. 2 III, A. 6,

der er stor, „skal være kastet dertil af en kæmpe, som stod på *Thisted* kirkespir og vilde slå *Sejerslev* kirke ned; men den nåede jo ikke sit mål“*). I en Variant**) til dette Sagn hedder det, at „Den røde Galt“ ligger paa *Flade Strand* og er kastet af Trolden i Salgjers Høj mod Skjoldborg Kirke i Thy; i Stenen er Fingermærker. En Optegnelse fra 1922***) meddeler, at Stenen ligger et Bøsseskud fra Land ved Hanklit; den er kastet af en Troid i Salgjers Høj mod Thisted Kirkeklokke. Trolden klemte i Raseri Stenen i Stykker. Der er Mærker af Troldens Fingre i Stenen.

7. *Klingersten* er „en mængde store sten“ paa „det nordvestre Hjørne af Mors ved siden af fjorden“. Disse Sten „skulde efter et gammelt sagn være slyngede her over fra kæmperne i *Ty*, der stredes mod kæmperne i Mors. De sidste stod på *Tiisbjerg bakke* i god behold, medens stenene faldt neden for bakken på det oven for betegnede sted“†). Hvilket Sogn ligger *Tiisbjerg* i?

8. *Vortestenen* [*æ Uetsten*] paa *Flade Kirkegaard* „er en sten med hul i, en 3, 4 tommer dyb, og der står næsten altid vand. Det er godt for Vorter“, og det er derfor Stenen har sit Navn.††)

Nye Oplysninger og Rettelser til ovenstaaende Stenliste bedes godhedsfuldt sendt til *Dansk Folke-mindesamling* (c: DFS.), *Kgl. Bibliotek, København K.* Der er jo flere Spørgsmaal i Listen, som vist kun kan klares af stedkendte Folk.

*) E. T. Kr.: Danske Sagn III, Nr. 146.

**) DFS. 1906/31 b: 1439.

***) Sinsts.

†) Danske Sagn III, Nr. 104.

††) Danske Sagn III, Nr. 635.

Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie.

Af *G. Th. Gravesen.*

Ljørslev og Ørdings Skole- og Degnehistorie,
samt lidt almindelig Skolehistorie.

Oldtiden.

En Indledning.*)

I Oldtiden var der saa godt som ingen, der kunde læse og skrive. Der var heller ingen Skoler dengang; men Børnene hjalp Far og Mor med deres Arbejde og lærte af dem, hvad de behøvede for at komme frem i Verden.

Opdragelsen — i hvert Fald i Overklassen — gik alene ud paa at danne stærke, haardsføre og vaabendygtige Krigere. Bueskydning, Løben, Springen, Bryden, Rebdragnin og Svømning var de Idrætter, der især lagdes Vægt paa, og hvori man i Følge Sagaerne kunde bringe det saa vidt, at det næsten forekommer os utroligt. Saaledes fortælles om den norske Konge Olav Trygvason, at han kunde bruge sit Sværd lige saa godt med venstre Haand som med højre, at han kunde gaa paa Aarerne uden paa Skibet og lege med tre Sværd saaledes, at det ene stedse var i Luften og blev grebet ved Haandtaget, naar det faldt ned. Denne store Færdighed i at bruge Vaaben bevirkede, at en enkelt Mand kunde sejre i Kamp mod de mange.

Naar Drengene var 14 Aar, var de ledingspligtige. Berømmelse var alene knyttet til tapre Bedrifter. Fortællinger om disse vakte hos enhver en brændende Lyst til ogsaa at udmærke sig.

*) Efter Forfatterens Ønske optages denne Indledning, der ikke vedrører Morsøes Historie i egentlig Forstand. R e d.

Børnenes almindelige Lyst til at høre »Historier« kunde i rigt Maal finde Tilfredsstillelse, hvad enten de hørte de »gamle og forstandige Folk« fortælle om den fjærnere Fortids Tildragelser, eller de hørte de hjemvendte Krigere om Vinteren bringe Tidender om den sidste Sommers Ledingsfærd. Rigt udmalende Fortællinger om Fortids og Nutids Begivenheder gik fra Mund til Mund; derfor afgiver Sakso fuldt Bevis.

Den aandelige Dannelse var i det væsentligste fælles for hele Folket. Kvad, Sagn og Ordsprog gik fra Mund til Mund, og paa Tinget fremsagdes Lovene, for at alle kunde kende dem.

Af Romerne har Oldtidsfolkene i Danmark lært de romerske (latinske) Bogstaver; men de omdannede dem, for at de lettere kunde skræres i Træ eller hugges ind i Sten. Disse ældste Skriftegn kaldtes Runer, egentlig hemmelig Visdom, fordi saa faa kendte dem og forstod at benytte dem rigtigt.

Danskerne kendte ikke Papir, Pen og Blæk paa den Tid. Naar de skulde skrive et Brev, tog de en Trætavle, Træstok eller Træstav (Runestave) og skar Runerne (Hamlet). Af Navnet Bogstav, som senere blev brugt, kan man ligefrem se, at det i Reglen var en Stav af Bøgetræ, man brugte.

Man ristede ogsaa Runerne paa løse Genstande, Smykker, Drikkehorn og Vaaben. De fortæller ganske kort, hvem der har lavet disse Vaaben og Genstande, eller hvem der har ejet dem.

Desuden troede man, at de kunde anvendes til Trolddomskunster og have overnaturlig Virkning, hvor de ristedes. De kunde døve Fjendens Vaaben (Sejrsruner), kunde tvinge til Kærlighed (Elskovsruner), vække og atter dæmpe Storm og Uvej, standse Ildbrande, forvandle Skikkelser, gøre fremsynet og fremmane Aander.

Tillige blev det Skik at riste Runer paa kostelige Ting, som skænkedes til Guderne og navnlig paa Mindestene for at bevare Mindet om Slægtninge, Venner og Begivenheder. Disse saakaldte Runesten, d. e. Kampsten, rejstes paa, ved eller i Gravhøje. Mindestene uden Indskrift kaldes Bøvstene.

Runebogstaverne anvendtes i Danmark adskillige Hundreedaar før Kristendommens Indførelse, baade i Al-

mindelighed til Skrift og af de kyndige til at afværge Onder og Ulykker og fremkalde Goder og Lykke.

Efter at vor nuværende Bogstavskrift var bleven kendt i Danmark, ophørte ingenlunde Brugen af Runebogstaverne. Endnu adskillige Hundredeaar efter den Tid findes Runerne benyttede, til Dels endog paa Pergament.

Den katolske Kirkes Tid.

Kristendommen kom ikke alene med en ny Tro, men ogsaa med en ny Kultur, der bl. a. medførte det latinske Alfabet, Pergament og Blæk, og det latinske Sprog, der blev det herskende Bogsprog.

Da kun faa uden for den gejstlige Stand — Præster og Munke — lærte at læse og skrive (Haandskrifter var desuden faa og kostbare), lægges Grunden til Adskillelsen mellem en lærd og en læg Stand.

I Middelalderen stod det daarligt til med Almuens Oplysning. Folkeundervisningen var paa Landet et ukendt Begreb, og Interesserne gik desuden her i rent praktisk Retning. For Folkets store Mængde paa Landet var der ingen Skoler.

Kirken skulde vel have Tanke for den almindelige Mand. Men Pavekirken havde saaledes i Udvorteshed fæstet Øjet paa Kristi Rige paa Jorden og satte Frelsen for den enkelte i at tilhøre Kirken saaledes, at den ikke ænsede den enkeltes Udvikling og dybere Tilegnelse af det aandelige Livs forskellige Sider. Derfor følte Kirken ikke noget særligt Kald til at tage sig af Folkeoplysningen.

Den katolske Kirkes Modersmaal var som nævnt Latin. Modersmaalet blev liggende udyrket og kom i Forfald og Foragt. Desuden var der en særegen Vanskelighed for Folkeundervisningen saa længe, man ikke havde trykte Bøger. Der fandtes saaledes ikke ret meget, der kunde skabe en Skole paa Modersmaalet; men paa Modersmaalet maa Folkeskolen være, om den overhovedet skal bestaa. Det var Fader og Moder, Hjemmet, som bibragte Barnet den kristelige Oplærelse og Udvikling. Børnene voksede op som Deltagere i Gaardens daglige Sysse. »Pigerne maatte i en tidlig Alder tage Del i Husets Gerning og oplæres i de kvindelige Sysler (lave Maden, spinde og sy). De maatte lære »at sømme Lin«, »at træde Guldløkker« og »at single Skjorter med Guld«. Tidlig regnedes de for voksne og bortfæstedes.« (Boesen).

Drengene kommer med til Arbejdet i Tømmerhus og Smedie og paa Kornmarken (Husflid og Landbrug), og naar de bliver større, til Jagt og anden Idræt. De skulde blive kække, raske i Leg og Vaabenfærd. Med Tolvaarsalderen var de myndige.

Fremdeles var Retslivet overalt indvævet i det daglige Liv. Hele Folket deltog i det, og det foregik for alles Øjne (Grandestævner, Ting). Børnene nød vistnok ogsaa overalt en Slags Undervisning i den kirkelige Lære. Det tilfaldt vel sædvanlig Mødrene at meddele den nødvendige Kristendom, at kunne »pater noster« (Fadervor) og »credo« (Trosordene); enhver voksen Mand maatte tillige kende Daabsordene for at kunne foretage Nøddaab (Hjemmedaab); endvidere kendte man Jærtegnshistorier, Helgenlegender og Træk af Kirkelæren, som indeholdt saa meget, der kunde tiltale Barnet.

Konfirmation fandt uden Tvivl Sted, skønt den kun omtales i nogle af Lovene. Den udførtes af Bispen paa hans Visitatser i Overværelse af Barnets Faddere. Altsaa ikke i nogen bestemt Alder.

Meget i Kirken maatte umiddelbart drage og tiltale Barnet; de malde og udskaarne Billeder af Jomfru Marie og Kristusbarnet eller af Dommedag med dets Rædsel og Jubel, Apostlene og andre af Hovedpersonerne i det nye og det gamle Testament, maatte virke paa dets Fantasi.

Det var smaa Fordringer, der i Middelalderen stilledes til Barnets Kristendoms kundskaber. For saa vidt Hjemmet svigtede sin Pligt, skulde Præsten lære Børnene Troen og Fadervor, oprindelig paa Latin, senere paa Modersmaalet, ligesom enkelte Stykker af den hellige Skrift. Først senere kom de 10 Bud med. Bønner til Jomfru Marie (Ave Maria) og Helgener blev tidlig lært Børnene.

Paa Valdemar d. Stores Tid var der ingen Skoler her i Landet; naar en Mand vilde studere, maatte han rejse til Udlandet. I de større Lande var der Dom- og Klosterskoler. Den berømteste af disse var den i Paris, og hertil rejste Eskil, Absalon, Anders Sunesen og Gunner. Den blev efterhaanden udskilt fra sin Kirke og blev en selvstændig, teologisk Studieskole, Paris's navnkundige Universitet (c. 1200).

Den første kristelige Skole her i Danmark er oprettet af Ansgar. Han købte 12 Drengene, som han oplærte i den kristelige Lærdom. Senere oprettedes Skoler ved de store, prægtige Domkirker i Bispestæderne og i Klostrene (Domskoler og Klosterskoler). Klosterskolerne var de ældste. Munkene holdt gerne Skole i Klosteret for Børn og unge Mennesker, der vilde lære noget.

Tidens Lærdom og Oplysning — store Navne for smaa Ting — havde altsaa sit Hjem i Domkirkernes og Klostrernes Skoler. I disse lærte Børnene at synge, samt at læse og skrive Latin. Men ved Siden af den teoretiske Undervisning skulde de synge i Kirken og gaa Klerkerne til Haande ved Gudstjenesten som Messedrengene. I Dom- og Klosterskolerne var Undervisningen, saa længe der kun var Tale om den forberedende Del deraf (latinsk Læsning og Skrivning og Sang), i Hovedsagen ens.

Domskolerne var de fornemste; Undervisningen gik her videre end i Klosterskolerne. Naar Kirkens Sprog (Latin) var indøvet, skulde den egentlige kirkelige Lærdom meddeles Disciplene. Domskolerne var Stiftets Præsteskole, foruden den egentlige Børneskole. Undervisningen der var saaledes af dobbelt Art; den afsluttedes i Domkirkerne, hvor de vordende Præster øvedes i praktisk Præstegerning under Kannikernes Vejledning. »Men de Præster, der kun havde gennemgaaet denne Stiftsskole, var derved udelukkede fra alle de højere gejstlige Værdigheder, hvortil der krævedes Universitetsstudier. Hvor god og gavnlig denne Fordring i og for sig maa kaldes, saa var det uden Tvivl den mer end noget andet, der bragte alle de højere gejstlige Værdigheder i Adelsmænds Hænder, da de efter deres Livsstilling lettest var i Stand til at anvende saa store Bekostninger paa deres Dannelse, som Opholdet ved fremmede Universiteter krævede. Senere blev ved Stipendier og anden Understøttelse ogsaa enkelte mindre bemidlede sat i Stand til at gaa den Vej, og saadanne »Pariser-Klerke«, som de kaldtes, stod sædvanlig i stor Anseelse.« (L. Helvig: De danske Domkapitler).

Peblinge (d. e. lille Præstemand*) kaldtes de smaa og nederste; men Degne kaldtes de større og øverste. Oprin-

*) Pebling, af Latin *p o p a*, Fader.

delsen til Navnet Degn*) var, at ved Reformationstiden og længe derefter var de næst Købstæderne omliggende Landsbyer pligtige til at tage deres Degne af Skolens bedste og største Disciple (Løbbedegne).

Til Paris søgte danske studerende stadig og sidst i det 13de Aarh. fik de en egen Bolig i »vicus Anglicorum«. I det 14de Aarh. flyttedes »domus Dacia« til »vicus s. Genovefæ«, men da var allerede Pariserstudiernes bedste Tid forbi, thi fra det 14de Aarhundredes Midte grundedes i Tyskland det ene Universitet efter det andet (Prag 1348, Wien 1365 o. s. v.).

1479 fik vi et Universitet i København. Det fik nogle Værelser i det gl. Raadhus. Det hele var fattigt og ringe; der var kun 3—4 Lærere. De, der rigtig vilde lære noget, maatte rejse til store Universiteter i Udlandet.

Reformationstiden.

1536—1683.

Den første Konge, der tænkte paa Bøndernes Oplysning, var Kristian den Anden. Han bestemte, at der skulde oprettes Skoler paa Landet, og at Præster og Degne skulde lære Bønderbørnene Kristendom, samt Læsning og Skrivning. Men denne Bestemmelse forblev tillige med Kristian den Andens andre Love uden Betydning.

I Danmark har Skolens og Kirkens Historie i lange Tider været knyttet nær til hinanden. Vi kan regne Folkeskolens Oprindelse til Tiden lige efter Reformationen. Oprindelsen var en Kristendomsskole. Det var tilladt at undervise Børnene i Skrivning og Læsning; men Undervisningen deri var et Tilhæng til Kristendomsundervisningen. Men efter det 16de Aarhundredes Tankegang maatte det jo netop være saadan, at man fremfor alt søgte at frelse Sjælen; hvad Legemet angik, saa trængte den syndige Krop vel frem for alt til Ris. Naar Skolen den Gang bød paa Religion og Ris, saa svarede den til sin Tid, saaledes som Skolen altid maa gøre, fordi dens Opgave er den at opdrage den nye Slægt til at træde ind i den foregaaendes Plads.

*) Diakon (græsk), Tjener; Kirkens Tjener, Titel for gejstlige; deraf Degn. — Diakonisse, Tjenerinde, Sygeplejerske. Red.

Reformationen kom ogsaa baade med en ny Tro og en ny Kultur. Reformatorerne maatte for at kunne paavirke Folket bruge Modersmaalet. Dette kom til at spille en mere fremtrædende Rolle. Bogtrykkerkunstens Opfindelse gør det langt lettere end før at virke for Skolevæsenet og Oplysningens Udbredelse. Efter at Bogtrykkerkunsten var opfundet, kunde Bøger, Skrifter, Bibler og Andagtsbøger let komme i Lægmands Hænder, og Oplysningen begyndte at brede sig udenfor de lærdes Kreds.

Det første Udslag i Retning af en ordnet Undervisning, som vi møder, er Overhøring (Katekisationer) i Kirken for Menighedens voksne Medlemmer. Dette var selvfølgelig Præstens Sag. I Landsbykirken skal Præsten hver Søndag prædike en halv Time over Evangeliet, hvorpaa en halv Time anvendes til Børnelærdommens (Luthers Katekismus) Forklaring, og ved Altergang forvisse sig om, at Kommunikanterne (Altergæsterne) havde tilegnet sig denne. Saaledes bestemte Kirkeordinancen 1537. Undervisningen i Kristendomskundskab var helt ud en Kirkesag. Derfor er det ogsaa ganske rigtigt i »Kirkeordningerne«, vi finder Reglerne for denne.

Endvidere bestemmer Kirkeordinancen 1537: »Sogne- degne skal undervise det unge Bondefolk i Børnelærdommen, een Gang om Ugen, paa det Sted og til den Tid, som Sognepræsten foreskriver dem;..... og dersom de dertil ikke er bekvemme, da maa de ikke være Sogne degne«.

Skolestuer indrettedes der ikke, uagtet Degnen var bosat i Byen. Undervisningen foregik derfor i Kirken Søndag Morgen inden Gudstjenesten eller stundom ogsaa i Vaabenhuset, medens Præsten prædikede, og tilkendegaves ved, at Degnen, naar han havde ringet første Gang, »klemte 15 eller 16 Klemt«. (P. Palladius's Visitatsbog).

Senere (1629) skulde desuden hele Sognets Ungdom ...fra Torper og smaa Byer«, især dem, som endnu ikke har været ved Guds Bord, een Gang om Ugen »forfølje dem til det Sted, som Degnen dennem henstævner med Præstens Vidende og Raad« for at nyde Undervisning i deres Børnelærdom, og dersom Forældre eller Husbønde uden i »sær Nødsfald« beholdt Børnene hjemme, navnlig fattige Børn, var Bøden 2 Skilling. Dette Paalæg gik over i Kristian d. Femtes »Danske Lov«.

Degnene foresagde Katekismens Ord, og Børnene gen-

tog dem saa ofte, at de kunde dem udenad; om Læsning var der ikke Tale, da Børnene i Reglen ikke besad denne Færdighed. Dog vakte sikkert det stærke aandelige Børe paa Reformationstiden en Trang hos mange af Almuen til at lære at læse. Og saaledes kommer ogsaa Læsning i Undervisningen simpelt hen som et Led i Religionsundervisningen. Den kirkelige Opfordring bliver til en borgerlig Trang og breder sig fra Børnelærdommen over i Skolen.

Ved Siden af den offentlige Undervisning var det en Pligt for Forældre og Husbonde »at undervise deres Børn og unge Tjenestefolk i det, »som de tilforn selv havde lært«, særlig daglige Morgen- og Aftenbønner samt Katekismus, »indtil de af Præsten og Degnen rettes i det, som ikke var vel fattet«.

Tilsynet paahvilede Sognepræsten, som en Gang om Ugen, enten Søndag eller Onsdag Eftermiddag »skulde se til, hvorledes dermed tilgaar, at han, som lærer Børnene, gør det stedse med al Flid og Alvorlighed uden Forargelse og Forsømmelse«, hvorfor Præsten skulde staa til Ansvar for Provsten og Biskoppen, som havde Overopsynet med Undervisningen, der kontrolleredes ved Visitatser i Kirkerne.

Med Hensyn til Degnens Duelighed stilledes der ikke store Fordringer. De skulde kunne Katekismen, læse, synge og forstaa Latin af Hensyn til Kirkesangen; men dette lod sig ikke altid gennemføre. Efter »Danske Lov« maatte kun Studenter blive Degne; men man var ofte nødt til at tage andre, da ingen Studenter vilde have et Sultekald, der tvang dem til at ernære sig ved Bondearbejde. Flere Degne havde været Haandværkssvende, Tjenere eller Husmænd.

Før 1660 valgte Menigheden selv Degnene, ligesom de valgte Præsten. Men 1660 tabtes denne Ret. Paa Landet blev Degnen kaldet af Kirkepatron eller Biskop.

Som gejstlig Embedsmand havde Degnen sit Arbejde i Kirken. Han skulde »forestaa Sungen i Kirken, bede Ind- og Udgangsbønner, holde Kirken ren og Kirkegaarden ryddelig, ringe Bede- og Fredsklokken Morgen og Aften, være Præsterne lydige i, hvad de dem paa Embedsvegne befalede, samt befordre deres Embedsbreve til Biskoppen«. Fra 1814 udvidedes Bestemmelserne til ogsaa at omfatte Embedsbreve imellem Præsterne. Ved Lov af 1851 bortfaldt endelig Lærernes Forpligtelse til at besørge Embedsbreve.

I den 15de Riber Artikel paalægges der Stiftsbefalingsmændene at forfare, hvor Degnene ikke selv have Degnebolig, og der at skaffe dem Bolig af Kirkens Midler eller paa anden Maade, samt paase, at Bønderne giver dem saa meget Korn, som de har givet fra Arilds Tid, eller i det hele taget tilbørligt Underhold. Men Befolkningen var genne-gaaende uvillig stemt overfor Ydelser til Degnen og benyttede Embedsledighed til at faa dem nedsat ved at gøre dette til en Betingelse for at vælge den ny Degn.

Ved Kirkeordinancen 1537 var det bleven paabudt, at i de Landsogne, som laa i Nærheden af en Købstad med Latinskole, skulde Degneforretningerne udføres af Elever fra Skolen, der saa oppebar Degnekaldets Indtægter; i 1574 fortolkedes denne Bestemmelse derhen, at den skulde gælde for alle Landsogne, der laa indenfor 2 Mils Afstand fra Skolen. Denne Ordning, som baade Landsognene, Latinskolerne og Eleverne var daarlig tjent med, holdt sig, indtil den blev ophævet af Kristian den Femtes »Danske Lov« af 1683. Saaledes opstod Løbdegne i Modsætning til Sædedegne (bosiddende D.)

Løbdegne var ganske unge Mennesker, som, frigjorte fra Skolens Tvang, nok kunde ønske at benytte en saadan Lejlighed til at slaa Gækken løs; undertiden blev de borte eller forsømte Børneundervisningen; men værre var det, naar de, hvad der ikke sjældent skete, slet ikke mere vendte tilbage til Skolen, men vedblev at »fyge om fra det ene Herred til det andet med Sværbrev og anden Skalkhed, indtil de atter indfangedes af Sognefogderne, som skulde aflevere slige »Trylledegne« og »Løbeklerke« til Lensmanden«. Naar Løbdegne skikkedes ud for at forrette Tjeneste ved Bryllupper eller andre Gæstebud, var det dem forbudt at »fyge om ved Gildet, danse, drikke og sværme i Dage og Nætter; men de skulde straks vende tilbage, naar Forretningen var til Ende«.

Løbdegneenes mangelfulde Besørgelse af Degnetjenesten var baade Præst og Menighed utilfredse med; de stred derfor for at faa disse ombyttede enten med »Sædedegne«, som havde Bopæl (Sæde) paa Stedet, eller med »Substituter«, der var en Slags Vikarer for Løbdegne.

Med den Undervisning, som under Sognepræstens Tilsyn og Medvirkning besørgedes af Sædedegne, stod det vel noget bedre til, eftersom det maa antages, at den i alt

Fald er bleven omfattet med større Alvor; men mange af Sædedegnene var forløbne Latinskolepeblinge eller forkomne Studenter, der hengav sig til Tidens Skødesynder: Drukenskab, Usædelighed og Kivagtighed. Følgelig maatte Undervisningen blive derefter. Der foreligger dog ogsaa mange rosende Udtalelser om Degnes agtværdige Levned og Dygtighed til Undervisning. Der var dog ogsaa ligefrem lærde Degne, og tit blev Degne befordrede til Præstembeder.

Om Forholdene i Ljørslev og Ørding Sogne paa denne Tid gælder et Par Indberetninger af Sognepresten lidt Oplysning. I Følge Præstens Indberetning 1555: 1. Lørseff: Ther er ingen degnebul; men degenen haffuer aff huer mand i i i j (4) alb oc ingen anden gamle degne rendte. 2. Ørding: Ther er ingen degnebul; men degenen hauffuer aff huer mand i i i j alb oc ingen gammell degne rendte.

1 Sk. a 6 Alb. = $4\frac{1}{8}$ Sk. R. M.

1571. Degnen aff skolenn*). Hans wisze indkomst aff bege sogner aff alt slags kornn: i i i j Tønder, lamb i i i j.

Ved Kirkeordinancen 1537 blev der lagt en hel ny Grundvold for det højere Skolevæsen i Danmark. De tidligere eksisterende Klosterskoler forsvandt, samtidig med at Klostrene inddroges ved Reformationen. Derimod skulde i hver Købstad indrettes en Latinskole, hvor der ikke maatte læres andet end Latin, Sang og Kristendoms kundskab og i de lavere Klasser Læsning og Skrivning. Oplæringen af de nye Præster efter Reformationen foregik først ved de Skoler, hvert Stift havde i sin Bispestad. Bispnen af Børglum havde ikke Sæde i en Købstad; derfor blev 1553 Aalborg By taget fra Viborg Stift og givet Vendsyssel Bisp til Sæde. Men vigtigere end Stiftsskolerne var Universitetet, som efterhaanden fik ordentlige Lærere.

Omkring 1700 var der langt større Afstand mellem »det latinske Lav«, »de lærde«, »den sorte Skoles Mænd« og Folket, end der havde været paa Reformationstiden.

*) d. v. s. en Løbdegn.

1683 – 1739.

I Kristian d. Femtes „Danske Lov“ gentages de gamle Bestemmelser om, at Forældrene i Hjemmet skulde lære Børn og Tyende, hvad de selv tilforn havde lært, indtil Præst og Degn kunde rette og forøge det. Degnen skulde fremdeles undervise i Kirken om Søndagen og en Dag om Ugen „udi Sognet det hele Sogns Ungdom een Gang bliver af Degnen undervist“.

Det bliver nu Pligt for alle Degne at undervise Ungdommen ogsaa een eller flere søgne Dage om Ugen. —

„Degnene paa Landsbyerne skulde overalt være bosiddende hos Sognene, og nyde de Boliger, som fra Arilds Tid haver været Degnene tillagte“, imod at holde disse vedlige og om muligt forbedre dem; men hvor ingen Degneboliger er, skal der af Kirkerne og deres Patroner og Forsvar forskaffes bekvemme Boliger i Sognet.

Endvidere tilkommer Degnene Offer paa de tre store Højtider, ved Bryllupper, Barnedaab og Barselkvinders Kirkegang; fremdeles „Smaaredsel“, saasom Brød, Kage, Flæsk, Gaas og Æg, som Bønderne hidtil givet have; „item deres Degnetraver, hvor Degnetraver have været hidindtil givne, som skal være den tredje Del saa meget, som Præsten bekommer til Tiende af alt Slags Korn, hvilke Degnetraver skulle Degnene fra Ageren leveres“.

Som ovenfor nævnt skulde der i Følge Kristian d. Femtes „Danske Lov“ overalt ansættes faste Degne eller Sædedegne i Sognene. Lige siden ca. 1571 var Degnens Gerning i L. og Ø. Sogne udført af Løbe-

Forfatteren har af den Hjelmstjerne-Rosencroneske Fond modtaget Understøttelse til Undersøgelserne af Ljørslev-Ørding Sognes Historie.

degne, d. v. s. Elever fra Nykøbing Latinskole. For denne Tjeneste havde Nykøbing Latinskole Krav paa Tiende og Offer af Sognets Beboere. De fra 1683 fast ansatte Degne paa Mors maatte svare en fast aarlig Afgift til Nykøbing Latinskole. For L. og Ø. Sogne 2 Td. Byg aarlig.

Ljørslev og Ørding Sogne havde indtil 1836 fælles Sædedegn med Bopæl i Ørding, der er Annekssognet.

I Aalborg Stifts Bispearkiv, der opbevares i Landsarkivet i Viborg, findes en gammel Edsprotokol, hvori Degnene personlig efter endt Overhøring hos Biskoppen indførte Dato og Aarstal for deres Embedstiltrædelse. Den begynder ved Aaret 1680.

I Januar 1688 indsendte Sognepræsten i L. og Ø. en Begæring til Biskoppen om at faa en god Degn til Sognene. — Præsten skriver bl. a.:

„Saasom eders velædle Højærværdighed anvender højeste Flid paa Degnenes Beskikkelse til Kirkernes og Skolens Bedste, og lader sig behage ved mig at lade fornemme Hr. Klingenberg's Villie og Befordring til Degneboligens Betænkning, hvorledes saadant bekvemmeligt kunde ske. Saasom Hr. Klingenberg ikke nu selv er her hjemme ved Stedet, haver jeg talt med Forvalteren Oluf Hornsøn paa Højris angaaende Herligheden udi den Kirkegaard i Ørding paa de 4 Td. Byg skylder, som Ørding Kirke tilkommer, om Hr. Klingenberg samme ganske liden Herlighed ej vilde afstaa til en Degn, som Menighederne her kunde betjenes, hvorpaa Forvalteren svarede, at han var noksom forsikret paa, at Hr. Klingenberg skulde føje Kirken derudi, og enten for Penge eller for andet Kirkegods, som han kunde faa igen, afstaa Herligheden til Kirken til Dagneboligs Opførelse, ellers mente han, at Hr. Klingenberg vel skulde unde Degnen her hans Anpart i samme Gaard for en visse Penge aarlig, at han det saa fra Embede og deslige fri haver kunde.

Hvad sig fornævnte øde Kirkegaard i Ørding anlanger, saa er der intet Bygge paa, og er den derfor noget vanskelig i Førstningen at anlage, ellers er samme Gaard nogenledes bekvem beliggende, at Degnen kunde bo ikke vit fra Kirken og holde Skole saa Ungdommen af Byerne her i begge Sogne kunde samles til samme.

Den øde Kirkeboll i Legind er ikke i nogen af disse Sogne, men i Lødderup Sogn beliggende, og er derfor til Degneboll ubejlig. Saa er her ingen Plads Kirkerne tilhørende, som er bekvem lige end førnævnte Gaard i Ørding.

Degnen Mads Kristensøn har været temmelig trygt af Aamtsstuen med Eksekution, reddes derfor nu foruden Skatterne at tilsiige Skolen 2 Td. Byg aarlig, tør ej befatte sig med nogen Ødegaard, efterdi han ved ingen Middel at bygge*) med, saa han heller stadig overgiver; i hans Sted er her slet ingen hos os at bekomme, det jeg ved, og som det er mig umuligt at betjene foruden mit eget ogsaa Degneembedet, derfor skriver jeg til eders velædle Højærværdighed med ydmygste Begæring, jeg maatte ved eders Beskikkelse faa en god Degn her til Sognene, som med snarreste kunde Embedet antage og det broderlig betjene.

Ljørslev Præstegaard 1688, 3 Januar.

Jens Michelson Thebering.“

Den i Brevet nævnte Degn Mads Kristensøn tør ej paatage sig Forpligtelsen at svare Degnepension til Nykøbing Latinskole og bygge en Degnebolig. Disse Forpligtelser afskrækkede ikke Peder Andersen, der 11. Januar 1688 kaldedes til Sædedegn for L. og Ø. Men da han havde været der og beset Forholdene, trak han sig straks tilbage, som følgende Paategning paa Pensionsforpligtelsen viser:

„Saasom**) omskrevne Peder Andersen, da han forleden Søndag den 15. Januar var hos Sognepræsten i Ljørslev Kirke og leverede han et velædle Hr. Biskoppens Brev, spurgte Præsten ham ad, om han var opskikket fra Hr. Biskoppen, hvortil Peder Andersen svarede: Ja! Og naar han læste Brevet fornain han vel videre. Og derpaa spurgte Præsten ham ad, om han ikke vilde

*) Endskønt Loven paabyder (Se Side 67), at der af Kirken skulde opføres Degneboliger, synes det af ovennævnte at fremgaa, at de vil have Degnen til at bygge.

**) I Hist. Aarb. for 1921 har Jakob Lykke skrevet en Artikel, hvor nogle af de følgende Indb. findes. Helt overspringe disse og nøjes med en Henviisning finder jeg urigtigt, da de netop hører hjemme her.

følge med til den anden Kirke, hvor der var Sidstprædiken. Da kunde han sætte sig paa Canen med ham. Og der de da kom i Ørding Kirke, og Peder Andersen erbød sig at ville sjunget i Kirken, svarede Præsten: „I har ej fornødent at sjunge i Dag, jeg vil selv sjunge, fordi jeg skriver til Skat i Morgen, og saa faar de det at vide, at jeg har faaet Degn, saa kan I ej undgaa, I jo faar at give Skat“. Hvorpaa Peder Andersen, som han sligt fornain, at han saa hastig skulde skatte, tog nu af Sted fra Præsten igen, som sagde, ved Afskeden, at vilde han komme igen, da vilde han nok have ham til Degn. Men Peder Andersen syntes ej at kunne hjælpes med dette Sted, hvorudover denne Forpligt er casset. Dette saa at være passeret, vidner jeg

Aalborg den 20. Jan. 1688.

Peder Andersen,
egen Haand.“ --

Christen Christensøn Saall 1688–1690.

Denne Degn aflagde Embedsed hos Biskoppen d. 15. Februar 1688; men han har sikkert fungeret en kort Tid forinden som Degn i Embedet (velsagtens for at vise, om han egnede sig til at være Degn), hvilket synes at fremgaa af det nedenfor citerede Brev fra Præsten til Biskoppen.

„Deres gode Skrivelse dateret 25. Januar sidst afvigte angaaende Kristen Kristensøn, som eders Højærværdighed har beskikket Degn at være er mig vel indfundigit og haver fornævnte Kristen Kristensøn Degn nu sunget her i begge Kirkerne; jeg haver og haft ham med i Ørding Kirke saa snart han ankom, at han kunde se, hvorledes jeg bærer mig ad med Ungdommen at undervise, thi jeg har tilforn før han ankom did sammenkaldet Ungdommen, saa betakker jeg paa det ydmygste eders Højærværdighed som samme har beskikket og tager ikke alene gjerne imod ham, men vil og undervise ham baade i Sangen, at han og Menigheden kan føje sig med hverandre, som og ellers, hvor behov gøres kunde, ej paa tvivlendes,

at han gerne lade sig raade og sige. Og som her er intet Hus straks færdigt for ham, ej heller et Stykke Brød straks for ham til fornøden Ophold, han tilmed er fremmed her og har intet selv, saa har jeg allerede (at han kunde dog have Brød og Husly til bedre kunde blive) ej alene talt hans bedste til Sognefolket i Almindelighed, men og talt med nogle i Særdeleshed, som har Børn af den Alder de nu skulle lære at læse og skrive, at de vilde tage ham i deres Hus til at lære Børnene den Stund Vinteren endnu varer, thi siden vil Bonden ej miste Børnene fra Arbejde, og Midlertidig har han sit Ophold hos dem, som jeg forhaaber, naar han noget nær Paaske op, da han faar noget af Sognene at hjælpe sig med; jeg skal nok assistere ham efter eders Højærværdigheds Skrivelse, saavit mig muligt, at han kan blive ved til han endelig naar noget vist af Sognene at hjælpe sig med; jeg vilde her hos gerne paa hans Vegne bede Deres Højærværdighed ej vilde fortørnes derover og tager mig Dristighed til mistvivle, at saasom den Pension, han skulle give til Skolen aarlig 2 Td. Byg, er ham saare høj; thi naar han allerførst faar Triensen*) mod begge Kirker, saa er det kun 8 Td., begge Kirker faar kun 24 Td., som Kirkernes Bøger bevidner, maatte det derfor behage eders velædle Højærværdighed at anse min ringe Begæring og i Henseende til stadigt Ringhed, særdeles nu mange Gaarde er ganske øde her og ubeboede, hvor intet kan bekommes, bevilge ham nogen for Lindring paa denne Pension, saa kunde han have des mere Lyst til at tjene vor Herre her i Embedet og have det lidet som efterlades til gode til fornøden Ophold.“

Præsten beklager sig til Biskoppen over, at Peder Andersen har berettet, at han vilde skrive ham til Skat, og at det er derfor, at han ej tog imod Embedet; men Præsten vilde befri ham for Skat. Han beder derfor Biskoppen om, at han

*) Triens, Trediedel. R e d.

„ej vil fatte nogen Mistanke til mig over saadan hans Snak eller vorde mig ugunstig for, hvad han kan have sagt om mig til at gøre sig ren med“.

Ljørslev d. 2. Februar 1688.

Jens Michelsøn Thebering. —

Da Degnen stadig ingen Bolig har, indsender Præsten atter et Brev til Biskoppen saalydende:

„Saa som Degnen her paa Stedet Kristen Kristensøn har stedse siden han kom her haft baade Kost og Seng for intet, og den ene Bonde efter den anden har efter min Begæring taget ham i Huset, spiset og loseret ham, saa er han nu ikke lidet bekymret, efter at han paa den Maade ej tør vente sin Ophold længere, hvorledes han skal faa noget Hus og Plads at være udi, og noget for sig selv, har derfor taget sig for at søge eders velædle Højærværdighed i dybeste Ydmyghed fremdeles paa Haande og fornemme, om der ej enten kunde være nogen Middel at bekomme fra Kirkerne nogensteds til at bygge et Hus med, enten paa den øde Kirkegaard her i Ørding, Kornberg kaldet, eller paa et bekvemt Sted i Sognet, hvor han kunde være og der holde Skole om Vinteren og omsider faa Kirkens Anpart af Kornberg Mark og Jord dertil, atter om han ej kunde faa nogen fremmed Kirkes Gods der i Ørding Sogn beliggende til en Degnebolig. Ørding Kirke selv har ingen Gaarde eller Bol uden fornævnte Kornberg og har jeg derfor ej med Kirkeskriveren forleden kunnet gøre Forslag til Degnebolig ved andre Pladser; thi jeg turde ej fremmede Kirkers Gods angribe. Frøslev og Blidstrup Kirker har vel 1 Gaard og 1 Bol i Ørding Sogn beliggendes; men Herligheden er til Højris, og derfor er det ondt at gøre. Men Karby Kirke har for faa Aar siden ved Mageskifte faaet noget Gods i Ørding

Sogn, nemlig 1 Gaard og 1 Bol; Bolen er ungefær af 2 Td. Landgilde og ejer fornævnte Karby Kirke den baade Herligheden og Landgilden tilhobe; jeg ved ej om det maa behage eders velædle Højærværdighed at forhjælpe Degnen til denne Kirkebol til en Degnebolig. Denne er noksom belejlig og fast midt i disse Sogne beliggendes meget bekvem for Børnene der at søge Skole, vel er den kun slet i Marken, dog er den bebyggt og bebos af en gammel Mand ved Navn Morten Laurson.

Ljørslev, d. 8. Juni 1688.

Jens Michelsøn Thebering.“ —

Biskoppen svarer herpaa d. 13. Juni 1688 bl. a.:
 „ og der nu ingen budden Middel eller Maade findes at financiere samme Ljørslev og Ørding Degn til Degnebolig paa, end et Bol udi Ørding Sogn, Karbykirken udi bemeldte Herred med Tiende og Herlighed tilhørende paa 2 Td. Landgilde, som en gammel Mand ved Navn Morten Laurson nu bebor, og samme Bolig efter Sognepræstens Hr. Jens Michelsøns Attest af Dato 8. Juni sidst afvigte skal være bekvem til at holde Skole udi for Ungdommen der udi Sognene til et Degnebolig kan forundes.“

Nu faar Degnen endelig en Bolig, og under 22. September 1688 udstedes Kaldsbrevet, hvori blev indført følgende Bestemmelse:

„Eftersom intet Degnebol nu om Stunder findes til samme Degnekald, og Hans Kgl. Maj. dog, saavel udi Loven, pag. 320, Art. 9, som udi sin sidste allernaadigste Befaling om Vendelbo Stifts Degne, dat. Hafniæ 14. Juni 1687, alvorligen vil, at der skal gøres af Kirkernes Forsvar den Anordning og Austalt, at Degnene overalt efter Loven hos Sognene med Boliger kan forsynes, da er hannem hermed tillige til Degne-

bolig destineret det Morten Lauridsøns Bolig udi i Ørding, som ved den anbefalede Kirke-Kommission her udi Stiftet er kommen fra Hr. Kristian Schytte paa Glumstrup og tilskødet Karby og Hvidbjerg Kirker, at fornævnte L. og Ø. Degn samme Bolig nu herefter, saa snart det fangeligt vorder, paa Hans Kgl. Majestæts naadigste Behag og videre Ratification for et frit Degnebolig efter Loven til samme Degnekald maa nyde og beholde, og L. og Ø. Kirker derimod efter Loven forrente samme Boligs Værdi, som eragtes at kunne være 40 Sletdlr., til Karby og Hvidbjerg Kirker, indtil de kunde blive ved de Midler, at de Kapitalen selv kunde afdrage.“

Degnen har indsendt den befalede Beretning om Degnekaldet i 1690, som lyder saaledes:

„Korntiende 3 Td. Byg 1688 og af hver Gaard 1689 1 Skp. Byg, ialt 4 Td.; men Bonden siger, at han herefter vil give mindre. Kun en ganske ringe Del vil ofre til Degnen; men af hver Person, som offer, nyder Degnen 1 Sk., undertiden ½ Sk., ialt 2—2½ Mk. hver Højtid af begge Sogne. Af Højris hver Højtid 2 Mk. Til Paaske- og St. Hans-Rente nydes intet videre, end som enhver af egen Villie vil give, hvilket desværre er ganske lidet, ialt 3 Ol Æg, ½ Sn. Brød a 2 Skaalpund, ½ Snes Oste a 1½ Skaalpund. Kongens Part af Kvægtienden af Ørding, 4—5 Lam og 5—6—7 Mk., har Degnen og Hospitalet i Nykøbing*) delt lige med hverandre. Offer ved Barnedaab 2 Sk., med Brudfolk, hvilket sjælden sker, 6 Sk., ved Barselkvinders Kirkegang 2 Sk., naar Lig begraves, intet. Degnen er tillagt en Bolig i Ørding Sogn, som med Skyld og Herlighed henhører til Karby og Hvidbjerg Kirker, ellers er Boligen besat af en gammel Mand og takseret for 7½ Skp. Hartkorn, hvoraf skattes og gives Tiende som af andet Kirkegods. Denne Bolig er til Degneembedet og til at holde Skole udi for Ungdommen beskikket. Dertil kan saas 5 Skp. Byg, 6 Skp. Rug, 1½ Td. Havre. Bygningerne er ganske liden og forfalden, bestaa-

*) Fr. II skænkede Hospitalet i Nykøbing Kongens Anpart af Kvægtienden af 27 Sogne paa Mors (Se Christensen: Nykøbing paa Mors).

ende af et gammelt Ralingshus og en liden Lade med et Fæhus.
Pension til Nykøbing Skole 2 Td. Byg.“

Christen Christensøn Saall.

Foranstaaende Indberetninger giver et godt Billede af Tids- og Skoleforholdene dengang; men det var ikke nogen glimrende Stilling, Degnen Saall indgik til i 1688. Han blev heller ikke ret længe i Embedet, idet han allerede forflyttedes 1690 til Nors ved Thisted (Se Hist. Aarb. for Thisted Amt 1912). — Degnen Saall var sikkert ustuderet, ligesom sin Eftermand.

Bendix Nielsen 1690—1699.

Bendix Nielsen aflagde Embedsed d. 9. Aug. 1699 hos Biskop Bornemann. Han var da 56 Aar. Med sin Hustru har han haft flere Børn, hvad Kirkebogen udviser. Marie Bebudelsesdag 1694 blev af Boeld Heegaard en Dreng, kaldet Søren, baaret til Daaben. Samme Aar døde en Pige ved Navn Anna Kirstine. 1697 havde de en Datter i Kirke, der blev døbt Anna Kirstine, og 1699 i April atter en Datter i Kirke, der blev døbt Maren, og baaret til Daaben af Dorthea Eriksdatter i Ljørslev Præstegaard.

I Bispearkivet har jeg ikke fundet noget om denne Degn. Da dette Arkiv endnu ikke er ordnet, kan der muligvis findes noget om ham. Det maa dog fremhæves, at det særlig er Vrangsidene, der giver Anledning til skriftlige Optegnelser. De falder mest i Øjnene. Flertallet af Degnene har forhaabentlig passet deres daglige Gerning forsvarligt og i Stilhed. Det er derfor mest af Indberetninger og Ansøgninger om Forfremmelse og af de dermed følgende Vidnesbyrd, at vi lærer de forskellige Degne at kende.

Bendix Nielsen døde ved en uheldig Hændelse, hvorom Kirkebogen melder: „Den 15. December 1699

blev begravet Bendix Degn, som den 6. ejusdem (samme Maaned) blev druknet i Kjæren ved Aarbech Mølle, han var 65 Aar gammel. Over hannem prædikede Hr. Chr. Meldahl i Nykøbing udi min Fraværelse“.

Kristen Pedersen Hald 1699–1725.

Kristen Pedersen Hald var en af de saakaldte „studerte“ Degne, da han var Student. Hans latinske Navn var Christiernus Petri Hald, som han har indskaaret i den gamle Degnestol i Ljørslev Kirke sammen med Aarstallet 1704. Den 18. December 1699 aflagde han Embedsed.

I Henhold til de kongelige Forordninger skulde Degnene være studerede Personer; men da der var mange smaa Degnekald, havde det tit til Følge, at disse Embeder besattes med ustuderede, men vel oplyste Folk. Kristen P. Hald var den første studerede Degn i Ørding. — At han først som ældre Mand blev Degn, kunde tyde paa, at han har lidt Skibbrud paa sin videnskabelige Løbebane. Det var i Regelen mere eller mindre forulykkede Individier af den studerende Klasse, de smaa Degnekald besattes med.

Iblandt de kendte holbergske Figurer indtager Per Degn en fremtrædende Plads. Og man kan just ikke sige, at det er noget særligt indtagende Billede, Holberg har tegnet af Degnene. Selv om han gør opmærksom paa, at det bliver betragtet som „Atheismus“ (Gudsfor nægtelse) her til Lands at skæmte med en Degn, lader han det ærligt dryppe paa Standen. Før Holbergs Per Degn træder frem, møder vi i Ordsprog, Viser og Eventyr en „Fabeldegn“, over hvem der spottes frygteligt. „Degne og Duer gør skidne Stuer“, siger et af de gamle Ordsprog. Det er Billedet af den ludfattige Løbedegn, der af Bønderne

nærmest betragtedes som en Tigger. De Træk, denne „Fabeldegn“ udstyres med, er Lurvethed, Drik og Sanselighed, og disse Træk gaar igen i Holbergs „Peder Paars“.

I Komediernes Per Degn er det halvakademiske Hovmod det stærkest fremtrædende Træk. Han blærer sig af sin Sang, men især af sine latinske Brokker. I „Erasmus Montanus“ læser vi, hvorledes Klokkeren Per Degn, der er blevet det klassiske Mønster paa „en halvstuderet Røver“, er saa inderlig glad for den Smule Latin, han kan, at han ikke vil undvære det for 100 Rigsdaler.

Per er kun Degn. Datidens Skolemester eller Huslærer træffer vi derimod i „Julestuen“, hvor Stykkets Skolemester er meget stolt af, at de Børn, han har undervist, paa staaende Fod kan opremse de 7 Himle; men det hjælper kun lidt — for at tale med Holberg —, at en Mand er „klog paa Himlen, men en Nar paa Jorden“. Degnen og Skolemesteren ligner i meget hinanden og er lige store Narre. — Det var ikke alle Vegne, at Degnen havde Skolehold; mange Steder havde man i samme Landsby særskilt Degn og Skolemester.

Man maa selvfølgelig ikke tro, at alle Landets Degne har været af Per Degns Type; der har været alle mulige Slags Mennesker blandt dem som i enhver anden Samfundsklasse. De holbergske Degne og Skolemestre er Karikaturer af Datidens Børneopdragere og ikke historiske Repræsentanter. Der er mange Vidnesbyrd om, at der har været gode, kloge, agtværdige, flittige, ja endog lærde Degne. Vil man se den Tids Degne i deres Virkelighed, maa man f. Eks. læse Amagerdeggen Jokum Hallings (f. 1668, d. 1737) Beretninger. Denne Degn, der gennem 16 Aars Studium opofrede sig for Videnskaben, som han selv siger, har i dystre Alvor skildret Datidens Degnekaar.

Holbergs Degnetype holder sig i Litteraturen hele det 18de Aarhundrede igennem som „Brægeren“ og gaar senere igen hos Oehlenschläger. Ogsaa hos Hejberg træffer vi Spor af ham i Klokker Link og senere i Rosenkildes „Anders Tikøb“.

Kort Tid efter, at Kristen Hald var kaldet til Degn i Ørding, rejste han over til Sjælland for at besøge sine Børn og sin Slægt. Præsten medgav ham en smuk Anbefaling. Og han mente deraf at kunne rose sig „af baade Gunst og Yndest hos det fornemme Herskab paa Højris saa og af Præst og Sognefolk baade for Sang og Prædiken“.

Det var almindeligt, at Degnene besværede sig over, at mange gik dem forbi og ikke saa til dem med Offer, og at mange ofrede ikke, fordi de ikke har været vante dertil, da Degnetjenesten blev udført af Løbedegnene. Dette var ogsaa Tilfældet i L. og Ø. Kristen Hald maatte derfor prøve enten at blive forflyttet til et bedre Sted eller at faa Bønderne til at yde, hvad de skulde af Tiende og Offer.

Først prøvede han paa at blive forflyttet. Det synes at have været ved velvillig Bistand fra Bispinde Bircherod i Aalborg, at han har faaet Degneembedet i Ørding, og han søgte atter hendes Bistand. I Efteraaret 1700 fik han Besøg af „sin gode Ven og Skolebroder“ Hr. Niels Vinde paa Gjøl, der var kommen til Mors for at trolove Hr. Hans i Rødding og Povl Hansens Søster paa Blidstrupgaard. Og nu benyttede han Lejligheden til at sende Bispinden et langt, meget ydmygt og høfligt Brev med Bøn om, at hun vilde faa sin Mand til at betænke ham, naar der blev et nyt Kald ledigt. Sammen med Brevet sendte han en „liden“ Ost. Men hverken Brevet eller Osten havde den forønskede Virkning*).

*) Anført efter Hist. Aarbog for Mors 1921.

Han søgte derefter at faa Bønderne til at yde, hvad de skulde; men dette lykkedes ikke uden Søgemaal. Under dette kom han tillige i Strid med Sognepræsten, Hr. Niels Eriksen Gjern, hvad der fremgaar af et Brev, som han skrev til Biskop Bircherod om sit Mellemværende med Præsten og Bønderne:

„At hans Højærværdighed kan vide nogen Underretning, hvoraf det Klagemaal haver sin Oprindelse og Udspring, som min Sognepræst Hr. Niels har ført over mig for Provst, saa og, hvoraf dette store og ulægelige Had er rejst mod mig.

1. Dom. 1. Adv. (1. Søndag i Adv.) gav nogle sig an til Skrifte, iblandt hvilke var tvende unge Knægte, som ikke var til Stede, da hans Velærværdighed Provsten visiterede Menigheden og eksaminerede Ungdommen. Hvorover jeg bad Hr. Niels, at de maatte straffes med en Fraviselse fra Skriftestolen for deres Modvilligheds Skyld, andre til Opmuntring til Lydighed imod deres gejstlige Øvrighed, og dennem selv til desto større Flittighed og Oplysning i deres Saligheds Kundskab, hvilken min velmente Begæring Hr. Niels efterkom og til en liden Riprimant viste dem fra Skriftestolen til en anden Gang med en smuk Adhortation og Formaning til dennem om den Ære og Lydighed, de var Gud og hans Tjenere skyldige.

Nu blev tillyst af Prædikestolen Dom. 3. Adventi, at der skulde være Altergang Dom. 4. Adventi, og maatte der ikkun 16 Personer give sig an til Skrifte. Nu kommer iblandt andre disse tvende forbenævnte modvillige Companer (da der var tegnet saa mange, som af Præsten var befalet) og med onde Ord og Trusler gør Spørgsmaal til mig, om de ikke vare saa gode, som de andre, og de skulde vel ramme mig, og andet sligt mere, svarede jeg: „I skulde kommet for Provsten, da han eksaminerede, saa havde I været

saadant foruden. Tilmed var I tegnede til Skrifte for 8 Dage siden, det er jo nok“.

De blev alt fremturende i det onde, hvorudover jeg bad dem gaa bort til en anden Gang: „Jeg tør ikke tegne flere, end Præsten har befalet“.

Nu kommer Hr. Niels, Dom. 4. Adventi om Morgenen, at skulle skrifte, og fordi der var tegnet 18 i Stedet for 16, vilde han ingen skrifte den Dag, fordi jeg havde tegnet 2 flere end der var tillyst. De 2 kunde han ladet fra sig til en anden Gang, og staar saa offentlig paa Kirkegaarden og proclamerer for al Menigheden, at jeg tvende Gange om Ugen skal gaa ned til hannem og spørge hannem ad, om han vil noget. Saa blev atter tillyst af Prædikestolen Dom. 4. Adventi, at der skulde være Altergang anden Juledag og Skrifte samme Tid før Dag ved Lys, og saa maatte der give sig an til Skrifte, saa mange der vilde.

Anden Juledag kom, og jeg — efter Præstens Tillysning — parerede og ringede og før Dag første og anden Gang. Folk samledes. Jeg gik til begge Kirkevænger i Ørding om Lys. Jeg fik ingen. Selv havde jeg ingen. Saa tændte jeg det ene af Kirkens Lys, og der det lidet havde brændt, slukte jeg det og tændte det andet. Imidlertid stod jeg og andre flere ved Lyset paa Alteret og sang sagtelig de ni (el. ny) Salmer over Passionen, som staar bag i Gradualen. Det dagedes, Lyset blev slukt, der kom ingen Præst. Klokken var over 8, kom Hr. Niels med sin Kæreste (Kone), og da han kom ind i Kirken, udraabte mig for at være fuld og gal for min flittige Opvartning og hans Efterladenhed at komme.

Nu hænder det sig, at Sognemændene næste Tirsdag før Jul yder deres Præst Tiende til Præstens, hvor de alle blev fulde af Brændevin fra Morgenen og ud paa Aftenen, og da Barinhjertighed og Brænde-

vin kom sammen, maatte den fattige Kristen Hald her frem for en Dag. Saa aabenbarer Hr. Niels for disse fornævnte tvende unge Drenge, at havde ikke Degnen været, da havde de ikke heller blevne viste fra Skriftestolen. „Vilde I sige os det?“ siger de til Hr. Niels. „Ja, det er saa“, siger han. „Ja, Hr. Niels“, siger de, „han viste os Djævelen i Vold“. „Vil I være det bestandig?“ siger Hr. Niels. „Ja“, svarede de. „Saa lader os alle digte og skrifte, at vi kan faa Degnen i Klemme“. Saa skrev de et „Benchebrev“*), og de tvende, som er Anklagere, er ogsaa Vidner. Dette var fornævnte Tirsdag før Jul.

Nu kom vi i Jesu Navn i Kirke Juledag. Efter Prædiken, da Offeret skete, kom Præstens Stifdatter og ofrede mig een eneste Skilling, Moderen næst efter med een 2-Skilling og slog mig op i mit Ansigt med den i Adelsens og al Menighedens Paasyn.

Feria 3tia Nativ. Christi (3. Juledag) efter Tjenesten, da der var Førsttjeneste i Ørding, gik Hr. Niels ind til Thomas Andersens, og jeg gik fort ad Vejen til Ljørslev, og som Kusken kom nær til mig, vilde han holdt stille, men da raabte Hr. Niels: „Kør fort!“ Saa for han af og havde sunget „Alleneste Gud“, Collekt og sang da Epistelen, da jeg kom.

Hellig 3 Kongers Dag sagde han til mig, at han efter Epistelen vilde begynde Troen. Der Epistelen var udsungen, vendte han sig om til Alteret og tav længe stille, og jeg stod og saa paa hannem. Idet begynder han at raabe: „Nu lader os alle takke Gud!“ Saadanne Pudtzer bruger han mig til Beskæmmelse.

Løverdagen før den anden Søndag efter Hellig

*) Bænkebrev; dette Udtryk er anvendt ironisk. Det betød paa ældre Dansk et Brevskab eller Dokument, som ikke var tinglæst eller i tilbørlig Form og derfor uden Beviskraft.

3 Kongers Dag, da jeg var nede i Ljørslev Kirke, medens der blev skriftet, hvilket aldrig nogen Præst paa Morsø Land imponerer eller besværer sin Degn at gaa fra Anneks-Sognet til Hoved-Sognet ikkun for en Nøgle at tage i sin Haand at laase Døren op med, uden han, da jeg kom af Kirken og ind i Præstens Stue og vilde gaa hen at hænge Nøglen, løber Præstekonen til Stuedøren og skyder Skodden for, og straks som en Ulvinde vilde gribe Lammet og fo'r efter mig, og Hr. Niels holdt, det meste han kunde, maaske paa Skrømt, og raabte: „Jeg skal rykke dit Skæg af dig!“ Og alle var udviste, baade Børn, Pige og Amme. Jeg spurgte, hvad Aarsag der var til denne hendes Vrede imod mig, svarede hun, jeg havde fortalt hendes Mands Prædiken til Peder Færgemands i Lødderup og sagt, at Hr. Niels skulde have sagt paa Prædikestolen, da han forklarede det Evangelium om Christo, som indfalder Dom. 1. post. Epiph. Jesus var 12 Aar, at Christus lærte Tømmermands Haandværk og var ved samme Haandværk 30 Aar, hvilket han og offentlig paa Ljørslev og Ørding Prædikestole sagde.

2. Aarsagen til dette hans store Had mod mig er ingen anden, end at jeg først raadførte mig med hannem, hvorledes jeg skulde angaa min Sag at bekomme mit Korn hos Sognemændene, eftersom en Del urigtig angav, hvad Korn de min Sl. Formand i Skpr. havde givet, ikke heller fandtes der noget vist skriftligt efter hannem, hvorefter jeg kunde have mig at rette, hvorfor jeg nødedes til at lade citere samtlige Sognemænd til Tinge, og der jeg havde raadført mig med hannem, beder han mig, at jeg skal lade dem stævne, og han skrev til Ørding til sin Anneksbonde, at han skulde stævne for mig, og raader mig derforuden, at jeg ikke skulde gaa Herskabet paa Højris forbi, eftersom de fleste og bedste Bønder i Ørding

er hans Tjenere, hvilket jeg og efterkom og bekom af Herren von Klingenberg denne indlagte gode Resolution paa min Ansøgning. Saa gik jeg til Provsten og Herredsfogden og gav dem det til Kende, hvilke begge raadede mig at begære Attest fra Hr. Niels, hvor meget Korn han i sin Tiende af Sognemændene bekom. Der jeg den nu af Hr. Niels begærede, svarede han mig: „Den kan jeg ikke nægte Eder“. Men 8 Dage derefter, da vi skulde til Tinge og Attesten behøvedes, fik Piben en anden Lyd, og da svarede Hr. Niels mig, at han ikke kunde gøre det uden hans største Ruin og Ødelæggelse. Saadan kan Kvinder og Ungventum (Salve) gøre. De bedroge hans Hjerter fra mig, som tilforn ikke var som en Præst mod sin Degn, men som en god og from Fader mod sin Søn indtil denne Sags Begyndelse, men nu som en streng og haard Adversarius, dog i alle Maader uforskyldt.

Nu har dog Gud hjulpet mig, at jeg har faaet Ende paa samme Trætte og bekommet en god Dom imod Hr. Nielses og alle mine Uvenners Forhaabning, da Hr. Niels og personlig var til Stede samme Dag Dommen blev afsagt til Tinge. Dog det havde skadet mig og mine Efterkommere mange Td. Korn, at Attesten ikke kunde bekommes. Nu havde jeg ikke siden før Jul bekommet enten Øl eller Mad i Præstegaarden efter Tjenesten, som jeg tilforn og mine Formænd før mig nydt haver, alligevel at det bliver mig intet givet; thi Præsten haver en god Jord norden ved Præstegaarden, kaldet Degnetofte, som er aflagt til Præsten fra Arilds Tid for Degnens Middagsmad, enddog jeg faar slet intet. Jeg vil til hastig Beslutning ønske af mit inderste Hjerter, at den barmhjertige gode Gud vil spare og bevare vores gunstige og fromme Hr. Biskop med alt kært længe og vel!

Ørding Degnebolig den 20. Aprilis Anno 1701.

Christen Pedersøn Hald.“

Dommen var bleven afsagt d. 31. Januar 1701. Ved denne tilpligtedes Sognemændene til at betale $\frac{1}{3}$ af Præstens (den saakaldte Degnetrave) eller Kongens Tiende i Skæppen eller paa Kærven efter Behag; endvidere dømtes de til at betale Sagens Omkostninger med 2 Sletdaler inden 15 Dage; men Præsten vilde ikke op med Tallene fra sin Tiendebog. Og Kristen Hald maatte have et nyt Brev af Sted til Biskoppen saalydende:

„Som jeg fattig Mand højlig forarsages at søge Hans Velædle Højærværdighed paa Haanden formedelst mit Degnekorns Tilbageholdelse af nogle af mine Sognemænd i L. og Ø. Sogne, hvorudover jeg haver været forarsaget at lade dem til Tinge citere, og alligevel at min Sognepræst Hr. Niels Eriksen tilforn efter Eminentissimi Dni Episcopi Befaling havde givet mig sin Attest paa 15 Mand i begge Sogne, hvormeget Tiendekorn han af enhver oppebærer, saa dog Mandagen den 31. Maj, der Dommen skulde været afsagt, efter at den tilforn udi 6 Uger havde været opsat, giver Sognemændene tvende andre Attester, som begge tilligemed hans forrige mig givne Attest herhos følger, af hvilken paa den ene findes egen Haand underskreven, hvorudover Herredsfogden haver Sagen opsat udi 4 Uger til Mandagen den 28. Juni, og da endog uden nogen videre Udsættelse skal Dom afsiges. Beder derfor allerydmygeligst (eftersom en Del af de indstævnte og med mit Korn resterende Sognemænd ikke i Attesten af Hr. Niels er indført, hvorudover Dommeren intet haver at dømme efter), at hans velædle Højærværdighed vilde dog for Guds og hans hellige og høje Embedes Skyld anse hans Kongl. Majst. Højlovlig Ihukommelse Christiani Qvinti gode og berømmelige affektion mod de fattige Degne i Aalborg Stift og give mig en skriftlig Befaling til

Clarissimum D'num Præpositum, at jeg maatte tage en Præstestævning over Hr. Niels, at han for Provsten maatte aflægge Ed paa, hvormeget Korn han af hver Mand i begge Sognene oppebærer og det med sin Tiendebog at forklare og give mig det skriftlig paa dem alle i begge Sognene, som ikke i hans Attest tilforn er indførte. Thi ellers fragaar mig 7 Td. Korn af det, som jeg tilforn (efter Akkord) af Bønderne nydt haver, om der efter disse tvende sidste i Rette lagte Attester skal dømmes, og da kan jeg ikke bekomme mere end 5 Td. af 12, hvoraf jeg til Skolen penseser 2 Td. og andre kgl. paabudne Skatter lige med de Degne, der haver stort Kald, 3 Daler aarligen til Familieskat af mig, min Hustru og Datter, og i Steden for 17 eller 18 Marker sigtet Kage, som jeg i de forrige Aaringer bekommet haver, giver en Del mig nu intet uden 1 Mark Brød, og i Steden for 1 Ost tilforn paa 6 eller 7 Marker, nu een knap $\frac{1}{2}$ Mark, og i Stedet for 30 eller 20 Æg, nu intet videre end 3 eller 5, fordi Loven ikke egentlig nævner et vist Kvantum af Kage, Æg eller Ost, det haver de at føre sig til Nytte, og dertil opmuntrer dennem deres Husbond, en Proprietarius paa Ørndrup i Karby Sogn ved Navn Christen Brocholdt, som saa strængelig til Tinge imod Loven og Kgl. Majst. allernaadigste Forordninger for dennem procederer og truer hart, at dersom Dommen falder mig bi, da skal han lade den indstævne til Landsting, om hver Mand i L. og Ø. Sogne vil give ham 2 Mark danske. Herforuden haver jeg Anno 1701 Mandagen den 31. Januari forhvervet en Dom over Sognemændene i Ljørslev og Ørding Sogne, i hvilken Herredsfogden tilkender dennem efter Loven og Kgl. M. 2de allern. Forordninger, d. 1ste af Dato 14. Juni Anno 1687, d. 2den 9. Septb. Anno 1690 at give Degne den 3die Del af alle Slags

Korn enten i Skp. eller paa Kærven, dog exciperes Rytterbønderne, om nogle deriblandt skulde findes, af Aarsag, at Regimentsskriveren ikke til samme Tid var indstævnet, hvilket af mig fattig Mand formedelst stor Omkostning ved Stævningsmænd, saa mange Mile til hannem ind i Vendsyssel at henskikke, ikke kunde blive efterkommet. Dog findes her i Ørding Sogn 4 Rytterbønder, af hvilke den ene ved Navn Christen Pedersen, boende paa Storupgaard, giver Præsten til Tiendekorn Rug 2 Td., Byg 1 Td., Havre 2 Td., hvoraf jeg aarlig kan nyde efter Loven og Forordning 13 Aaboskæpper og nyder ikke mere end 4 Skp.; fra den ene Mand fragaar mig hvert Aar 1 Td. og 1 Skp., er udi 6 Aar, jeg haver været Degn her og haver mistet hos hannem 6 Td. 6 Skp. Den anden boende i Ørding By, ved Navn Laurits Storgaard, giver Præsten aarligen til Tiende 10 Aaboskæpper Rug, 5 Aaboskæpper Byg og 5 Aaboskæpper Havre. Deraf vil han ikke give Degnen mere end 2 Skp. aarligen, hvorfor hannem aarligen fragaar $4\frac{1}{2}$ Skp., er udi disse 6 Aar: 4 Td. og 3 Skp. af denne, og af dem begge udi 6 Aar: 11 Td. og 1 Skp. Kunde hertil nogen Raad af Hans Velædle Højærværdighed til dette Udstand findes, enten ved Sessionens Holdelse i Aalborg at lade det for Hr. Regimentsskriveren andrage, eller paa anden Maade, vil den barmhjertige gode Gud være velædle Hr. Biskops bedste Remunerator og Belønnen derfor."

Brevet er udateret; men det maa være indsendt i 1705. Kristen Hald maa have vundet sin Sag og faaet Hr. Niels til at forklare af sin Tiendebog, hvor meget han kunde tilkomme i Tiende; thi af en Indberetning fra 1712, hvori der er en Fortegnelse over, hvor meget der skal svares af hver Ejendom i Sognene, ses det, at han ialt faar aarligen Rug 8 Td. $5\frac{1}{2}$ Skp., Byg 2 Td. 2 Skp. og Havre 2 Skp. Endvidere skriver

Kristen Hald i Indberetningen følgende, hvori man mellem Linierne kan læse hans Glæde over Sagens Udfald:

„Mine Formænd i Degneembedet bekom ikke mere af begge Sogne end 5 Td. Korn; men det, som nu findes mere antegnet, hæfter jeg med stor Troværdighed og Omkostning til Tinge for hvervet Dom, som endnu er gyldig og urykkelig for mig og mine Efterkommere. Det saa rigtig og sandfærdig at være angivet, som jeg med god Samvittighed og med Eds Aflæggelse for Gud og min gunstige gejstlige Øvrighed vil og kan gøre, naar det begæres.

Ørding Degnebolig den 9. Septb. 1712.

Testere jeg med egen Haand.

Christen Petrus Hald.“

Degnen Halds første Embedstid har saaledes staaet i Stridens Tegn; og mellem Stridens Akter findes en Klage, som i 1703 blev indsendt til Biskoppen. Denne Klage lød saaledes:

„Til hans Højærværdighed Hr. Biskop haver vi højligten at beklage og største Aarsag til at indgive vores Klagemaal for Deres Højærværdighed over Degnen, at vores Tjenestefolk haver kommen hjem til os og beklage sig, at de kunde ikke være i deres Tjeneste for den Smelden og Skælden, som Degnen havde med dem, naar de skulde læse for hannem, og anden stor Uskikkelighed, som begangen er som Hs. Højærværdighed og selv kan erfare af den Klage, som for Præsten er angiven om hans Uskikkelighed.

Ørding d. 30. Juni 1703.

Laust Jensen.

Christen Nielsen.

E. S. S.

T. A. S.

Søren Kjeldsøn.

C. V. S.

Thøger Jensen.

C. N. S.

Michel Pedersen.“

Det er ikke let at danne sig nogen Mening om, hvor megen Sandhed, der er i denne Klage mod Degnen; men set paa Baggrund af Tiendestriden er den sikkert ikke fuldt ud at lide paa.

1709 nævnes Degnens Datter, Mette Kristensen,

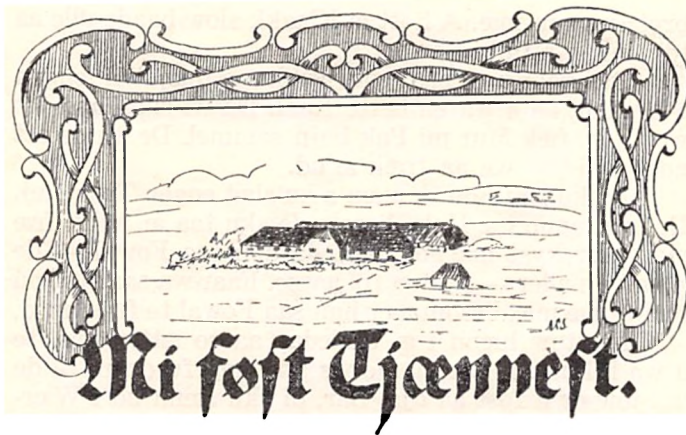
som bærer et Barn i Kirke. Degnen Hald skrev en smuk og tydelig Skrift. Han døde i Ørding 1726, 79 Aar gammel.

Siden Reformationen har Folkeundervisningen paa Landet udelukkende været mundtlig; men efterhaanden fremvoksende der en Kundskabstrang hos Menigmand, tildels fremkaldt ved Kirkens Paavirkning. Der oprettedes hist og her Landsbyskoler af Præster, Degne og enkelte Herremænd og en Del af Almuen. Men i de fleste Sogne blev der intet gjort. I disse Skoler bibragtes Børnene nogen Læsefærdighed og bedre Religionskundskab. Skolegangen var frivillig og Undervisningstiden kort. Fra Allehelgensdag til Paaske eller „fra Ploven gik ind til den gik ud igen“.

Enkelte Steder, især i Jylland, oprettedes Omgangsskoler, hvor Omgangslæreren — en gammel Husmand eller Landsbyhaandværker, en afskediget Soldat o. s. v. — underviste hvert Sted nogle Dage, enten efter Hartkorn eller efter Familiens Børneantal, ligesom Byhyrden gik fra Gaard til Gaard efter Antallet af Kreaturer hvert Sted.

Lidt mere betød det, at en Del Forældre selv tog sig af deres Børns Oplæring, saa godt de kunde. De forskellige Skolereformer havde endnu haft en fuldstændig privat Karakter.

(Fortsættes i næste Aargang.)

En gammel Morsingbo fortæller.

Af Førstelærer A. C. Skyum, Erslev.

De æ twihlen, dæ æ swaar manne, dæ haa hænn mir we djæ Faar aa Mur, æn a gjow, dængaang a wa Baar. A ka haaw ino, te a tøtt, a ku aller rejs fræ dæm; søhn haall a a dæm. Aa saa wa æ da hæller ett saa sær, a wa slæm ki aa ær, dængaang a sku ud aa tjænn føst Gaang.

Dæ haad flir Gaang wæt Snak aam, a sku ud, fu Faar saat udle, aa de wa knibens, di ku bjær æ Føh hjæmm. Aa no, a wa ølle Or, bløw æ Aller. A sku fløt i mi Plads te Maj.

A ka haaw, a gik aa toll æ Daww laang Ti fa Maj. »No æ dæ ett mir æn fjaawten Daww tebaahg«, tent a. Aa di wa hænn, ennen a west aa ær.

Saa kam dær sidst Daa. A gik aa saa Fowal te alteng, aa de stow fuh mæ, lissom a aller sku si æ mir. Dængaang a kam i mi Sæng aam æ Awten, wa a slæm foknøt, aa a laah saa lænng aa ku ett fall i Søwn. All di anner sow — aasse Mur. A ku hør, di draaw djæ Aahn lisse rolle; mæn a wæl godt wæ we, a laa aa rol æ hihl Ti aa tar mi Øwn po æ Wuer. De wa jow dæn sidst Awten, a laah i mi æjen Sæng i waa bette Staaw, aa hær wa jow di jænnest i hile Wærden, dæ

brøt sæ aam mæ. A høtt æ Klaakk slow baade ølle aa tøl, ennen a fall i Søwn.

Dængaang a saa wuwnt, ku a næjsten engen Teng ihd, aa a wa en bette Kaal. Da wi saa haad fot wo Ojen, fæk Mur mi Pak bojn sammel. De ku da ett nøtt aa blyw we aa træk æ ud.

A sku sæj Fowal, mæn a ku slæt engen Teng sæj. De saat aapp i æ Hals, lissom de sku taa æ Aahn fræ mæ. Mur kyst mæ sommen, da hon saa Fowal — de glæmer a aller — aa hon rol aasse. Faar wa saa stell aa haant mæ mæ, lissom nær han saa Fowal te fræmmed.

Di stow hænn i æ Uddedar aa so ætter mæ, te a wa hil aah æ Sjønn. De wa strænng fu dæm, fu de wa jow dæn føst aa djæ Bar, di sku sænn ud i Wærden; mæn de tent a ett po dængaang. A gik aa rol — a ku ett læ wær — aa a gik aa tar mi Øwn mæ en bette Lomkle, Mur haa gien mæ. — A mo haa sit slæm fobøln ud, da a kam te Wæjænd, mæn a wa da hæller ett aant æn en Baar.

— En ka ett sæj aant, æn de wa en hil gu Plads, a fek. De wa da en Ste, en ett lær swaa myj skidt. Mæn dæ wa myjlaaden aa bestæll fu søhn en bette Morris som mæ. Lih fræ Maahr ole te ætter Sulestlaw wa a i Apress. Mæn dæ wa dæn Guh we ær, te a fek ett Ti te aa længes swaar myj.

Om æ Maahr, nær æ Klaakk wa fir, skull a aap; aa wa æ Behswæjle, bløw dæ tal en Staans Tih fahr, aa æ Klaakk wa faast, saa wi wa dule. De wa æ Awlskaal, dæ sku taahl, aa han mot saanti gi mæ en aarrlig Nosk i æ Aahrn, ennen a wuwnt, fu a wa fuh de mjæst saa øwwerstelt søwne. A fek jow aah let Søwn. A mot pas po aa rehs mæ mæ de samm, dæ wa tal, hæls fall a hæn ijæn, aa saa ku dæ godt waank en bette Pot po æ Sih aa æ Hu. De wa dæ hæller ett nøj aa sæj tæl; en sku jow aap, fu æ Saager sku da pahses.

Saa fek a mi fædløs Huser po aa en Par Baawser, aa nær æ Pransler wa knappe, aa a haa fot æ Blus øwwer æ Hu aa æ Wæst po, saa wa a færre. Ja, i dæn warmest Ti rænd a da mæ baahr Bihn, aa de ku pasir, a kywlt baade æ Wæst aa æ Blus.

Saa kam a ud i æ Græs, aa de wa saa doged, aa

saa bløw a hil wogen ætterhaan. A haad æ Kyll øwwer æ Owsel. De wa jæn, dæ wa Drøwt i; dæn wa snaar aah taang. De haad begynd aa lystes fu læng sihn, saa dæ wa søhn en Sjøngen aa Lærker, aa all Teng wa saa kjøn; mæn de fostow a jow ett. A sku no aasse skynd mæ aa fløt Maarfløt, baade æ Fohrhøwder aa æ Høwder. Wa dæ engen Teng løs, kunn æ ski, a kam lih en bette Pot i Sæng ijæn, nær a kam tebaahg. Mæn de wa ett swaar tidt, fu dæ wa aasse bløwn tal te æ Pigger, aa di wa kommen aap aa haad fot æ Mjælk aa æ Kyer, te a kam hjem fræ Maarfløt, aa saa sku æ Kyer jow ud mæ de samm.

Nær æ Kyer saa wa saat, sku wi end te waa Daawwer. Æ Awlskaal tow æ Growkaahg aa æ Brøknyw, aa dæn wa hæls hvas. Saa skor han Mælmadder. De wa nu guh Hompler, dæ pahst gaadt te en sulten Maww. Wi fek føst koged Mjælk aa baag ætter Katofler i æ Paahn. Dæ wa jow da Flæsktanninge i æm; mæn de wa aah fo, aa di bløw tittest taahn a di ajer. Wi skull jow gaadt naak haall waas te hwæ si Sih; mæn de gjæll ett saa nyww, nær de wa mihn, di tow. Mæn a sku pas po aa haall mæ we mi Sih, hæls waanked dæ en Knep øwwer æ Fennger, ja, sihl aam de wa en Tanning, dæ ku haa telkommen mæ, mot a saanti bih. Æ Skaawwer wa slæm guh, aa sihl om dæ wa myj Røwt aam æm, ku a da saanti fo en bette Nælk. A fek aah tidt æ Skalk, tøtt a, huddan no de gik tæl; mæn a fek da allti æ Maw fuld, aa de wa jow da de, de kam an po.

I dæn hidest Ti fek wi kaal Mjælk te waa Daawwer aa baagætter en Smørremælmad mæ Wust hæller speged Fohrkyd.

Nær en saa haad fot si Daawwer, wa æ Klaakk bløwwen aamentrænt sæjs, aa saa skuld a ud aa assel ijæn. Føst sku dæ fløttes Møttfløt, aa saa sku æ Aaarre ryes aa æ Krøber aa ny Fuwring sku ries nir, aa en Will legges i hvæ Krøhb. Nær a saa haad fot en Gjæwt bor fur æ Høwder, sku dæ fløttes Mæjdasfløtt.

Wa æ Behswæjle, ku di ett stees længer, end te æ Klaakk wa aatt—hallni. Saa begynn di aa braahn, aa bløw ær aah lænng, ennen a kam ud te æm, behst di aa rænd løhs. Saanti kam di besen hjem mæ æ

Tyhr, hæller di haad kaskisæ spræn æ Tyhr hæller trajn en fræ sæ aa fot æ Kletter aa æ Hu. Saamti rænd di sni øwwer æ Kur aa allteng aa lawwed en wahr Maahd. Saa ska a swaar fur, æ Mand wa gal aa knobanned øwwer mæ, ja, a ku resikir en Tahr po æ Kjæber, skjønt a gjoww all de, a ku, fur aa fo æ Høwder hjæm, ennen di behst.

Nær æ Fehøwder saa wa kommen end, skull æ Øghøwder waannes aa nir i æ Kjar ennen Mæjda. Æ For sku aasse draawwes a Ste ennen Mæjda, aa i dæn hidest Ti sku dj waannes, fu di døwwed søhn mæ æ Warrm aa stow aa pust aa gjæmt æ Hwaadder we hinaahn. Di ku lihfræm kwolpdrekk, saa tøste ku di wær, nær a kam mæ æ Strepp.

A ska swaar te, de aarrlig ku dræll mæ di For. Di wa saa slæmm te aa rænd løhs, aa haad di engen Tyhr, ku en fo en war Strunni mæ aa fo æm faanged. Wa di fihd, søhn te di haad undt we aa rænn, hæller de wa rengajte Lamfor, saa ku en jow rænn æm aap. A bløw slæm swedde aa fæk æ Daawwenfjæt rænd a. mæ. Men dæ wa nur, dæ ett wa te aa rænn aap. Aah som di ku dræll. En ku gaadt frestes te aa sænd æm æ Kyll imæll æ Øwn, de Mog, mæn de wa jow toble, fu di ku jow fo Hæld te aa blatt lih nir we ær. En ku blyw saa staagtræt, ennen æn fek we søhn nu For aa fek æm fæjst, saa saamti bløw a saa fopust, te a mot staa all stæll aa his ætter æ Aahn, aa de wa lissom mi Hjaht pekked hil aapp i mi Hals, ja, a wa lihfræm ræj fu, de sku bre æ Fjæt i mæ. — Kunn a ett fo we æm, mot jæn hjælp aa snær æm.

De skih aasse, æ For wa kommen end i hinaahn djæ Tyhrlaw aa wa bløwn snær, aa saa kam a te Føhrbojl. Wa dæ flir æn taaw Par, kall wi æ en gu Bojl. Æ Tyhrer ku wæ saa urre aa fedler, te di ett wa te aa løhs. En begynn jow aasse alti we dæn fæjl Ænn aa søhn en Renkning, aa æ. For wa twærissæ aa wil ett staa, mæn rænd tæl, søhn en mot læ sæ slæb, ennen en fek Haald po æm, aa saa wa æ Knudder jow røt tæl ijæn. En vogsen ku bæjr; han ku skræww øwwer æ For aa haall æm søhn, saa læng lan løhst æ Tyhrer; mæn de majt en Dræng slæt aa baar ett. Aah saa gal a ku blyw øwwer søhn nu

Slamper For. A skor lifræm Tænd saamti, aa dæ ku gaadt fall manne Torer we søhn en Bojl, mæn di fljæst wa no i æ Gall.

Saa wa en jow bløwn tøj ræhn aah lænng, aa saa mot en ha lisse flywtraant, aa de gik i jæn Snoller-traw æ hihl Ti.

Wa æ Høwder behst, skull a ud aa fenn æ Tyhrer. Aa aa te ku en rænd po æm we aa føll æ Høwder djæ Traj; mæn fu de mjæst mot en go lænng aa si ætter æm. Fek a æm fojn, skuld a læ wedde go, søhn æ Mand ku fo æm fæhr. Di sku kaskisæ skares aa speskes, saa a wa fu fomlere aa bette te aa stann æm.

Æ Fuhmæjdasmælmad mot a jow hog i mæ i en Snaarhid søhn en Daa.

— A sku rænn all djæ Ærener, aa de lyh alti: »De ka æ Dræng gyr, nær han for æ Høwder end«, hæller: »De fosømmer æ Dræng ett nøj mæ; læ ham rænn ætter de.« Saamti sku a wærløs te Betiks fu æ Kwendfolk aa saamti ætter jit aa aant te æ Mand, saa de bløw jow Mæjda, ennen en twihlt po ær, aa a sku pas po aa wæ hjæmm, æ Klaakk wa tøl, hælst inda en bette Kromm fahr. Bæj a aah læng, søhn dæn wa en bette Graahn øwwer tøl, fek a Uddik. Di sku wal aasse went mæ æ Ojen ætter søhn en Morris.

— Wi haad laang Bowr aa Bænk, aa wi wa en hihl Bowrfull. Æ Mand saat we æ Aawwerborænn, saa saat æ Awlskaal aa æ Ajenkaal aa søhn niretter. A wa jow dæn rengest, saa a saat fu næjen.

Wi ohd a jæn Fad hwær jæn. Wi mot ett swaar jar spel po æ Bowr, mæn de wa næjsten ett te aa ungo fu en bette Dræng som mæ, dæ ett løwt ræt myj i æ Sæhd. Nær de saa drap fuh mæ, saah di: »Hudan æ ær, do sier aa blærper. En sku trow, do wa en bette Spebaar, dæ sku ha Slabbersmækk«. De wa a li we.

Skjønt a ett swaar jar mot blyw Pusmog, fek a alti de, a ku ihd, mæn a ka ett haaw, æ Smørhuhl hæller en Møttstøk aa en Flønner nuti fald i mi Laadd.

Nær wi wa færre mæ æ Ojen, wa æ Mæjdaslaw. Mæn a fek engen Mæjdassøwn. De wa jow et saa, a

wa bløwn færre mæ aa rænd Ærener aam æ Fuh-mæjda, aa saamti jawed æ Kaahl mæ ætter en Skrokardus hæller søhnt, saa a west ett, hwitter a wa fri.

Wa dæ saa ett mir, a sku gyr, ku a go aa taarre mæ sil. Saa gik a kaskisæ nir i æ Kjar aa staanged en bjænner Gjæj, hæller a wujed ud i en Pøt aa soh ætter aam dæ wa en bette jower Ohl po æ Krog. A stanned saamti we mi Gaj, fu a haad alti en Ænd Twenn i æ Lomm. A samlt da aasse po Parrikyer aa Skiller; mæn de mot æ Faalk ett wedd, fu saa øwwerbegrenn dj mæ aa spur, aam a ett sku haa en Kladderkyll hæller nøj aant Baarlihg — fu a brojt da wal ett Kludpatt?

Dæ wa manne Teng, en ku ha Lojer aa aa go aa si tæl. Dæ wa en Lærkireh ud i æ Nylling, aa dæh sku en haa sit, aam dæ wa sprat fu æ Onger; aa dæ wa en Stjænpekreh nir i æ Kjarlanning, aa dæ wa aasse Blotahn aa nu sjoww Bruwskaakk nir i æ Kjar.

Saamti laah a allstell i mi æjen Tommerom i en Grob, fu dæ wa low lyt. A laah aa sued po en Kopat*) hæller ryged te en Gammelmand**), hæller a laah aa skræbt i en Trøllkwaansstælk***). Dæ va manne pæhn Saammerflowwer, aa dæ wa Pesmyrer, en ku dræll, aa saamti ku a faanng en bette Fihfjæt****). Søhn wa dæ naak, aa fo æ Ti te aa go mæ uhd, hwis æ Wæjle wa nuhluhn; mæn wa æ røre Wæjle hæller kaski uwn Wæjle, haad a æ Hohgkammer aa ta tæl. Dæh wa saa manne Gaster aa Dorner lih fræ en stur Hanyws te en bette Prægl, saa dæ wa naak aa mak mæ fu en Dræng som mæ, aa den Staahns Tih ku jænst go.

Aam æ Drøwtidaws skull æ Hæhjst waannes, aa dj wa mæ næjsten hil tøws saamti, saa hwæwsgall wa di. A rænn baarfudde imæll æm, saa de wa snaar en Onner en ett fek en Lemm grast. Ibaagætter sku a hjælp we manne Teng, søhn hwans a ku majt, fur æ Klaakk ku gaadt blyw sæjs aa hallsyw, ennen æ Høwder ku stees. Nær di wa kommen ud, sku di jar haa en Pa Fløt, saa æ Klaakk wa saamti snaar halølle, ennen a fek æm sammelt hjæm ejæn. Wa æ ræhn aah

*) Torskemund (Linaria) **) Røllike (Achillea) ***) Stikken af Mælkebøtte (Taraxacum) ****) Firben.

selle, gik æ Pigger ud aa malk i æ Mark, ennen a begynn aa kaabel.

Wa a saa ændlemol bløwn færre, fek a mi Nætter. Da wa nu guh Byggrød a hihl Gryn. Dæ wa engen Smør i æm, men di smajt gaadt ilywl, aa wi fek jow Mjælk te æm. A ku sæt en aarrlig Skaadding te Lyws, fu søhn en bette Knæjt, dæ aller æ ihløs, mæn i Bevegels æ hihl Ti, æ jow grodde aa ka ihd næjsten alti, aa a wa gu te mi Fotæring.

Nær en Send a wa færre mæ mi Nætter, kam a i Sæng, aa a wa næjsten alti saa øwwerstælt træet, te a drat hæen lih mæ de samm. De wa no aasse en Guh, fur a længest søhn. A kam alti te aa tenk po mi Faar aa Mur, nær a kam i Sæng aa fek mæ pot nir aanner æ Dyhn. Hjæmm, dæ plæjed Mur alti aa stap æ Dyhn tæl we mi Fædder, aa wa æ Dyhn brøsler hæller æ Høllskle wa krøglit, saa glat hon ær pæn. Saa løhst hon Fadervaar mæ mæ aa slow Kaas øwwer mæ aa saah: «Saaw saa i Jessu Nawn». Aa hjæmm mot a legg aam æ Maarer aa somp mæ po æ en Stød ætter, dæ wa tal. Dæhr tar Mur mi Huser, nær a wa bløwn wud aam mi Fædder. De ku gaadt klæmm æ Torer po æ Kinn aam æ Awten, nær a tent po, hu skjøn en Ti a haad hat, aa a west, den kam aller ijæn, fu no sku a jow ud aa tjænn hwær Or. Næj, de wa en Guh, en jænst fall i Søwn framst aa legg aa sprekkelir.

A wa aasse nøj ræj i æ Kaahlkammer. Dæn wa saa sær hallmørk, aa wi haad engen Lystels. Dæ stow gaadt naak en gammel Laamp, mæn dæ wa engen Ulli i en, aa de wa da aasse Saammerdaww. Dæ wa gaadt naak en bette Winni; men dæh wa jow Spendelwæww, aa dæ krawlt alti Jædderkopper aa gro Grihs*) aa Grokjællinger**). Dæ wa pekked i æ Kammer, aa dæh wa æ Raatter slæmm te aa law Hwaaller, aa dæ wa inda tidt Muws i æ Sænghalm. Di skrusselt aa skrabt hwæ Næt aa skor æ Halm, aa de skih da aasse, wi fand Raattskywwer. Æ Halm ku næjsten et ungo aa ryhg muhle, fu dæ wa søhn en Jæm aa Døhn end fræ æ Øgstøl. Dæ wa aasse en gammel Bowr dæenn aa saa æ Sænnng, aa æ Sænnng ku sommen wæ hil guh. Wi haad

*) Bankebidere. **) Natsommerfugle.

Blorlærreds Høllskleer, aa di wa jow hwahs, de Stød di wa ny; mæn di slættes jow knaphænne tæl. I Føstning tøtt a, all Teng wa saa sær a dæn hær Stølløjt, mæn dæn Ryg wænn a mæ tæl. A tøtt aasse, dæ wa en faale Spitakkel a æ Øghowder; di spar- ked aa rasselt mæ æ Lenkigrimer lisse sohr, aa di gjoww aasse aant; mæn te sidst ku a slæt ett hør æ, sihl om di skrommelt aller saa gal. Som a saah, a drat hæn mæ de samm; a domst kaski en bette Kromm; mæn saa ruhsow a, som en Stin, te æ Awlskaal tall, aa a sku aa æ Fjædder aa te ijæn. Æ Næt wa jow stakkelaaden.

A throwr naak, a fall nøj aa dæn føst Ti aa bløw nøj pisten; mæn de wa a glaa we, fu a wa aasse saa puwskjæbbe, da a kam hjæmmfræ.

— Dæn jæn Daa gik som dæn aahn, aa de wa jæns, ænten de wa hælt hæller søgn. Ja, hwær Sönda fek wi Kaffe mæ bruwn Sokker. De skih ett saa sjallen, a fæk Laaw te aa rend hjæm aam æ Hælle- daww en bette Graan, de Staan æ Høwder wa enn. Mur sku jow hów we mæ. A sku ha mi Skjowt byt, aa tidt wa nøj aa æ Klæjmaan i Støkker. A ku godt sengel i æ, hwis de bløw røwn hæller bløw aah ralter; mæn Mur sku da gyr ær aam ætter mæ, fu de wa nøj Pløgwærk. Saa wa en Pranselknep aah, hæller en Fæssel hæller en Pløhs wa gon aa. Dæ wa allti nøj, dæ sku fæhres, fu Mur will, a sku wæ hjælle.

Aah saa nøj a haad aa snak mæ dæm aam; mæn a sku jow pahs aa komm a Ste i gu Ti. A wa nøj trøt aa haad Waan i æ Øwn di føst Gaanng, a sku sæj Fowal; mæn di tarest jow jænst. Mur ga mæ allti en Støk bruwn Sokker, hæller ga mæ Laaw te aa go aam i æ Kallgor aa fenn en Maarrer*) hæller en Kannerud, som di kall æm, ennen a sku te. Aa saa saah hon: »Læ mæ no si, do æ en swaar Dræng aa pahser de, do skak«.

Wæst haad a ær, nær de ræhnt. War ær inda en jænslæ Æl, saa ku a krøk i Ly; mæn saamti wa ær jow en hil Daas Ræn, aa de indda ett Moskræn, mæn en Søkkwaann. Saa war ær en øh Daa fu æ Kaahl, aa di

*) Gulerod.

gik aa ponni we nøj ennendas Pællerarbed. Mæn æ Dræng sku ud, sihl aam de hællt Waann nir; de ku ett nøtt, han wa krøkkwaarn. Saa trak a a mi fædløs Huser aa føllt æ Baawser saa laant aap, a ku fo æm, laant aap po de tykk aa æ Lohr — saa war æ Bihn da bjærre. Æ Blus aa æ Skjowt bløw saa gjæmmeldrokken som nuh Kaarkle, aa a ku mærk, hudan de klistred sæ te æ Kraap, aa de ku lihfram rend nir po mi Røgg. De wa ræt nøj Klahswærk. Blæhst æ aa wa rokaald, bløw a gaadt gjæmmelfrøsen. Dæ wa engen Teng, dæ hid aa kom i tahr Klæjer, sihl aam a wa saa wud, te æ Waan drapp a mæ. A mot i Sæng aam æ Awten i mj wud Skjowt, aa de wa slæm klase; mæn a trelt mæ end — lissom en fokulle Skrædder i en Hølls-kle — aa pot mæ gaadt nir aanner æ Dyhn, aa saa slow æ Hihd i æ Kraap a mæ, aa saa wa a baade tar aa warm, ennen æ Næt wa fobi. A wil jar haa hat en tar Klæjning aam æ Maar, fu de ku gaadt gussi i jæn aa fo æ Baawser aa Blus po, fu di wa baade klase aa koll, aa en wa jow saa snorrwarm, nær en kam lih ud aa æ Sæng. Men to hwa, de tarest knaphænne, nær a haad rænd nøj Stød i æ. De wa snaar war, te æ Klæjer wa bløwn øwwergrast mæ Lodder aa Blæbber aa Støllmog.

De wa et saa sær, a wa ki aa æ Ræhnwæjle, aa a ka haaw, a bjæt Mærk i dæn gammel Sæjh: »Nær æ Ny hænger te Drepp, fo wi Nihkaast, legger en po æ Røgg, fo wi Tahr«. Aa a wa glaa we hwæ Nytænnels; fu saa fæk wi Maahn, aa de æ jow en gammel Trow, te saa fo wi tar Wæjlaw.

De wa no hæller ett jænne Lojer, nær de twaarnt. Især ka a haaw jæn Gaang, de wa søhn nøj uwn Wæjle. De haad wæt en woldeli Hihd lænng, lihfram en Daahnwarm. Æ Mjælk bløw blaasse mæ de samm, saah æ Kuen, aa skiltes i Wust aa Woll, nær de sku koges. Saa en Daa wa æ Loft saa hjamsk aa tjamse, aa de haad søhn ihlt, aa æ Høwder behst, æ Klaakk wa gaadt aatt, aa ku ett stees ijæn far we Sulestlaw. Æ Hwæwser wa hil toble, aa æ Øghøwder wa saa hwæwsgall, te di slæt aa baar ett wa te aa mannerir mæ. We Awtensti waalmt dæ Blaanner aap aam i æ Sønne, aa de lyssent aa aa tæl. Æ Møller

crojed æ Møll aa saat en i Saws, fu de wa jow næm aa si, dæ kam uwn Wæjle. Saa begynn æ aa twaarn en gu Stød hænn, aa de kam nærer aa nærer. Dæ wa søhn en Brølen aa æ Høwder uhd i æ Waang. Wi ku hør æm lisse tydele hjæm te æ Gor, fu de wa bløwn blekstæll aa saa lyhle imæll æ Twaarn.

Saa saah æ Mand, a sku rænn ud i æ Waang aa si ætter, aam dæ wa nøj løs. A ska swaar fuh, a bløw en bette Kaal, aa æ Homør sak nøj næjle. De ga en Jaw i mæ, hwæ Gaang dæ kam en Blammer; mæn a iænn, all de a ku.

Dengaang a kam dæ ud, so a, te dæ wa engen Teng løs. Mæn æ Høwder wa ræjj, fu søhn nu umælend haa jow aasse Wed, aa di ku mærk, dæ wa unt i Went, aa de wa dæfur, di wa urolle.

A ska laaw, a pilt aa hjæm, fu no wa æ Twaarn nær we. Dæ lyh søhn en Susen, aa saa kam dæ en Hwehg, aa aller saa sohr haa dæ wæt en Lyssen, saa kam aasse æ Twaarn, saa de wa we aa wæ øwwer. Aah saa manne Lyssen dæ kam; æ Hemmel wa gløj lisse sohr. Mi Faar haad saar, en ku blyw blend aa aa si æ Lyssen i Mørkk, saa a rænd aa lott mi Øwn de mjæst aa æ Ti.

A wa ræj fur, æ Twaarn sku komm hil øwwer, ennen a kam hjæm, fu de haad begynd aa slaa Tohr. Mæn a kam da gaadt naak lih ennen æ Dar, fa de slow løs. De hawlt, aa de blæhst, aa de prohrsæhnt; de wa ea aarilig Blødding. De wa hæls ett Wæjle i Maag. De hæll Waann nir, søhn en sku trow, dæ wa en Waantap øwwer, aa de bløw we en hil Klaakkstaahn, aa æ Staaw wa gløj næjsten æ hihl Ti.

A trowwer, wi wa nøj sær we ær hwær jæn, mæn dæn Gaang de wa allermjæst øwwerstelt, saah æ Kwaann, dæ saat i æ Aarmstul hænn we æ Kakel: »Ja, ja, Waahærre sier jow aawle, mæn han ka si næjle«. Aa de æ jow nøj, dæ pahser.

Dæn Gaang æ Ræn sajt let, aa æ Wæjle wa stælt en bette Kromm, skuld a ud i æ Waang ijæn aa si, aam dæ wa nøj løs, fu wi ku hør en Brølen ino end imæll æ Twaarnskrald. A wa ræj, fu a tøtt, æ Twaarn wa lih øwwer ino; mæn de ku jow ett nøtt, a ga mæ te aa bøhl; de wil dj kall Kjælleskab. A mot

a Ste. A rænd dæn stæknest Wæj lih sni øwwer all Teng. Aller i mi Daww, hwærken far hæller sihn, haa a wæt saa ræj. A rænd aa løhst mi Faderwaar, fu de haad Mur saa, a skull, nær dæ wa nøj i Wæj. Mæn a ka godt haaw, a mot begynn fuhfræ dæn jæn Gaang ætter dæn aahn, fu nær dæ kam en riti Blammer, saa glæmt a, hu laant a wa kommen, aa wa æ nøj Stød sihn, dæ haa wæt en Lyssen, rænd a aa tent: »Aah, no kommer dæ snaar jæn ijæn!« De bløw sommen engen pæn Bøn, a fæk been, mæn dæn wa da godt mihnt, aa de wa aasse, lissom a bløw mih rolle. Æ Wæjle trak aasse længer hæn, aa de minnesired mæ æ Twaarn, aa saa ku æ jow sajt go. Æ Øwn bløw tahre, fu di mot da ett si, a haad skraallen.

Da a kam hæn te æ Høwder, stow dj all stell aa krøkked ætter dæ hæ Blødding; mæn dæ wa gaadt naak kommen en Stud løs. Dæn fæk a snaar saat aa kam hjæm aa i æ Sæng.

De wa dæn wæst Næt, a haa opløwwe; mæn a wa jow aasse bettelaaden te søhn en Straaptur. Sihn wa a ett stur aa ær, hwæ Gaang de lyssent, ja, a wa lihg we aø wæ ræj fu Kurmaahn; saa baarwaarn ka en wær.

De skih en ænkelt Gaang, te dæ bløw tall te mæ ud po æ Næt. Jæn Gaang, æ Klaakk wa hal taaw, skuld a ud i æ Kjar aa si ætter, aam dæ ett wa nøj løs. A wa skam ett haawwe fur ær, ka a haaw. De wa Tohg, aa a fæk Yww po en swaat Mand, dæ stow we æ Sih aa en Pøt aa hwøwt te mæ. A tøtt, de wa saa sær, han stow dær møtt Næt. Han lignt aasse mjæst en Spøggels, aa a haad mjæst Løst te aa rænn hjæm aa fotihl ær. Mæn saa will di jow øwwerbegrenn mæ. A mot prøww aa lest fobi; dæ wa ett aant aa gyr. Aa da a kam nærer, ku a si, de wa ett aant æn en ralt Skowbassi*). A bløw slæm tepas; mæn a tow ilywl mi Kyll aa gik hæn aa grahst æ Spøggels lih nir i æ Jowr, søhn de ræt ennerli kwahst.

Saamti sku a jow aasse wohg mæ en Kow, dæ sku kall, hæller dæ haad fot Kal; aa sihl aam dæ engen Wansk wa, saa wa ær da ilywl en kisom Hyhr. Wa dæ Wansk, haad wi jow æ Kojowmor.

*) Kærtidseel (Carduus paluster).

Nøj hil aant war ær, nær æ Sow sku fo Grihs — fu æ Mand wa jæn aa di fo, dæ haad en Sow. Saa bløw dæ laa en Ladding Halm øwwer i æ Bøwl, fu dæn wa pekked aa skromler, saa dæ wa en sølle Hajl te ær. En Sow wa alti toble dængaang, aa de wa de skjønne we ær. Æ Kaahlfolk fræ æ Nabogohr stow rojn aam æ Bøwl aa høged mæ Rywwer aa Kratter hæller mæ en Rawt hæller en Støk Ronsel i æ Haan fur aa fo æ Grihs fræ æ Sow, saa sohr jæn wa føj. Dæ wa engen, dæ turd go end i æ Bøwl te en. Mæn de wa Faalks æjen Skyld, di bløw toble, søhn en Behajling di fæk.

Æ Grihs bløw saat nir i en Kaar aa dækked tæl, fu saa ku di saa hærlig go aa tahr hinaahn, aa de haad di saa gaadt aa. Nær di saa wa tahr, bløw di hæld nir te æ Sow.

De wa en swær Hærlighed aa wær mæ tæl, aa dæfuhr wa ær skjønne, nær de skih aam æ Awten; saa wa dæ jow ett nøj, dæ traant. Wa æ aam æ Daa, jawwed en jow ætter aa kom hjæm. Saa ku en hælls aapp sæ, nær en sku ud aa fløtt.

Søhn en Leg Grihs bløw saa saal we en Grihs-bojl, aa hwæ Mand fæk blaate jæn Gris, aa dæn kaast en sæjsæsyw Kroner.

— A bløw hil gu Wænnere mæ di fljæst aa di Dyr, a sku pahs. Ja, dæ wa da ænkelt, dæ et wa næmm aa komm a Ste mæ, aa dæm fæk en engen Guhhid fur.

Søhn haad wi en gronisse Wæjr, dæ wa saa myj en Skaar te aa bokk. Dæn bokked mæ flir Gaanng, te a strett laant hæn; mæn te sidst ku a tommel en, fu a tow i æ Haahl aa twær en saa læng, te æ Nøkker gik aa en, aa saa gjæmmelknøwlt a en, æ Støk Skrommel. De ku en haaw; sihn sku en naak kind mæ, saa en wa ett saa kowte, aa den gjow sæ ett puwsen mir.

Wi haad aasse en Kow, dæ wa saa pæn røgged; mæn de wa en Støk manhwaalm Boffel. Dæn brommelt aa skrabt i æ Jowr aa wænd æ Hvih ud aa æ Øwn. A ga en en gu Luwsning en Pa Gaanng, aa de hjalp aasse, saa en saa nuhluhn ku skikk sæ. Mæn a sku no ilywl hold Yw mæ en, fu en wil jar go aa pærre te mæ mæ si Huhn, aa dæn wa ett te aa stuhl po.

Wi haad en taawos blæhst Plag. De wa jæn dæ wa Amploj i, aa kiddel war en. Dæn wild di partu ha mæ te aa gy ritam. Di fæk mæ da aasse po en, aa dæn ga en Skruws aa wa toble lih mæ de samm, aa a tent: »Baare a wa nih ijen«. Aa de kam a, aa de aasse mæ jæn taaw, søhn æ Stjanner danst fur æ Øwn a mæ. Æ Kaahl grent aa saah, a wa en Klommerhu, aa æ Gall kam aap i mæ — mih pillewe wa a ett — aa a will ett gi mæ, aa de ænd da aasse mæ, dæn bløw hil taalle aa rih po.

Di ajer Dyrer wa swaar aa ha mæ aa gyr, aa dæ wa nøj skjøn we aa go aa pahs æm. En kam lifram te aa haall a æm, nær en søhn gik øwwer æm Daa ud aa Daa end.

Dæn aa æ Øghøwder, a gjow mjæst ud aa, wa en swaattebrun Haass. De wa en pæne Dyr aa en gu Dyr, nøj bette, mæn de æ jow da æ Gurels aa ett æ Sturels, de kommer an po. Dæn haad aasse wæt gjæw, kaskisæ dyrlaaden; mæn æ Mand tøtt wal naak, han haad Raa te ær. Dæn wa saa taalle aa saa klog, te a glæmer en aller.

Æ Kyer ku aasse wæ hil swaahr. Søhn ka a haaw, wi haad en gammel Kow; pæn wa en ett, fu dæn wa saa slæjrøgged aa sihmawwed, mæn de wa en hærlic Palter. Dæn wil alti staa aa øwwerglaws mæ, aa dæn stow alti naak saa stell aa tøgged Drewwel, nær a kaabbelt. De gjow et nøj, di ajer wa urolle; dæn stow all stæl, saa de wa en gu Trækkow. Dæn bløw sihn saal te Slagt, aa a tøtt næjsten, de wa Sønn. Dæn haad kuns dæn Fæjl, te en wil tøgg æ Tyhr, saa dæn haad Lenkityhr, aa dæn træhlt æ nøj aa go aa slæb po.

Æ Kall wa jow twærrisse, de wa di, mæn di ku aasse wæ sjoww. Di wa hæls ett stredde po æ Bihn i æ Føstning aa kam saa sær stalken aa wa saa dofler, som di sku dajes; mæn de waar ett lænng, ennen di bløw kantes aa hæls nok ku brohg æ Bihn.

Æ For wa nøj ræj Kram; mæn æ bette Lamm wa saa wældig swaar aa saa pæhn, aa di ku blyw saa kjælle. Søhn haad wi en bette grossiwaarn Degg-lam, æ Mur døh fræ. De wa jow en Sæt po en, aa dæn bløw saa læt som nuh Fjædderweng; mæn saa

tow æ Pihg sæ aa en, aa saa trøgest dæn, aa dæn bløw saa kjælle, te hon næjsten ett ku haall en fræ æ Bihn.

Æ Swin wa dæ sommen engen Skjønhyd we. De wa nu Bjælhalls, aa brøhd aa snaahg i all æ Skidt, de will di, saa de wa en Guh, wi ett haad aant æn æ Sow aa en Ywlgris. Æ Sow wa fuh de mjæst saa arm aa slanten, te en ku tihl æ Sihbihn po en. Dæn pænest aa all æ Swin wa en slugøre Bonnis, dæ bløw gywwed. De ku blyw en fid Døwling te Ywl; mæn djæ Ywlgrihs plæjed aasse aa wær saa lasked aa smallerfihd, te æ Flæsk waller po æm. Dæn, di slagted sidst Ywl, haad wæt en Slog; de ku a si po si Blæhs, dæ hænn enn i æ Hohgkammer ino. Dæn ku remm nøj.

Dæn aa æ Dyr, a haall mjæst aa, wa en Raatt-hund, dæ wa i æ Gohr. Dæn wa smollebroged aa haad søhn nu raged Hor, dæ hænn hil nir i si Øwn, saa dæn wa laantfræ aa wæ knøw. Da a kam, wa en saa kreb-bel, te en ku næjsten sæj, dæn lammed po all æ fihr Bihn, aa saa wa en hil pælluse aa gik aa nasked sæ alti. A fæk en gjow ræn, aa æ Bihn kam sæ snaar, aa sihn mankirer dæn ett nøj. Dæn skaj sommen ett aant, æn dæn mangelt Guhhid. Dæn bløw saa nyster, de wa en Løst.

Dæn wa saa wags, aa dæn ku snøgger mæ aap, hwa a wa. Wa dæ en Raatt, lent en ett, mæn skrabt aa strunni, te dæn haad en; saa nosked dæn en, søhn de kwolped i æ Bælle aa en, aa gjæmmelbjæt en fræ Hu te Haahl, te æ Bihn knajst.

Dæn wa aasse wærrer po ajer Maader. A ku sokk en, aa dæn wa saa fatnæm, te en fostow alti, hwans en skull. Od a mi Mælmad, wa dæn slæm henten ætter en bette Nælk. Dæn so saa naale, aa æ Slabber drap lifram aa æ Kjæhb aa en. Dæn wa rowsom fu mæ aa ha, saa fuld a Konster, aa wi foslow manne Staahn mæ hinaahn.

— Di wil jow saanti ha mæ te aa ræn ætter Nar. Jæn Gaang, lih ætter a wa kommen, saah æ Ajenkaal: »Do æ jow en bette sædle aa beskæjns Knæjt aa sænn i æ By, aa do æ jow ett fræhwaarn. Ka do ett fenn en Sæk aa rænd aam te waa nærest Nabo aa læhn hans Møngskraaber. Wi haa jow snaar æ Mog kyr ud aa sku haa æ Møngste gjow ræn.« Ja, haa

ja! A kam hæn te æ Nabo, aa a ba mi Taahl aap, aa han wa swær swaar. Wi ku saa gaadt haa lænt en, saah han, mæn hans Nabo haad fot en æ Daa fahr. Mæn han wa wess po, han haad en aahbrojt, saa a ku jow go aam te ham aa hent en. Saa rænd a jow, aa dæn Nabo ga mæ nu Stin i æ Sæk, aa di wa lisse klonttaanng, saa de wa ett mir, end a ku knissel hjæm mæ æm. A haad baade Lass aa Børring, aa a wa hil fobjærre, da a kam hjæm. Aa saa øwwerbegrenn di mæ, fu de a haa wæt djæ Nar. A bløw saa harmt, saa a ga mæ te aa rohl; mæn jo mir a rol, jo mir grenn di, aa de wa en ræn Alændighed.

En Gaang, vi haad fot tat, bløw a sænd aam te en aahn Nabo aa sku læhn en Taahgsavs te aa høw we æ Ogsbon mæ. Mæn de wa en swaar Mand, dæn Nabo. Han saah, a ku gaadt go hjæm ijæn, fo dæ wa engen Teng tæl, dæ hid en Taahgsaws. — Han haad no aasse sihl Kywlinger po æ Raahn.

A laawwed mæ sihl aa pas po, søhn di ett sku belosk mæ mir; men ilywl fæk di Hæld te aa narr mæ jæn Gaang tæl. Di wa kommen i Tanker aam, wi sku te Hywris, aa wi sku kyr i styw Wuwn aa sih po Halmbrønger i æ Bonn. Saa will æ Kaahl beld mæ end, te a sku rih po æ Plag, a sihl haad gjow ritam, aa saa mot a hæller go aam te waa Nabo, dæ haa wæt Hæjstgarder, aa læhn hans Spurer aa Saael. De ku di no ilywl ett fo mæ tæl. Føst dængaang æ Mand saah, de pahst, gik a. A wa hil stolt, fu de wil jow løwt slæm, nær a kam rien; de wa nøj, dæ kaahlt. A forrætt mi Ærind; mæn æ Nabo saah, a ku godt fo ær, mæn han troww ett, de sæded. Mæn a swaar, de wa nøj, dæ pahst, fu æ Mand haa sihl saa ær. Mæn da a kam hjæm skrannigren di hwær jæn. Mæn saa kam æ Kwaann, aa hon saah, hon tøtt, di sku haall sæ fu guh te aa haall en Baar fu Nar; aa de kam nøj endle. A trowwer aasse, æ Mand wa li we ær baag ætter, fu han gik lisse stæll hans Wæj aa so foje ud.

De wa no aasse dæn sidst Gaang, a wa saa uangin hæller taariwaarn aa læ mæ narr, saa di fek engen Spæl a mæ mir; de ku di engen Wæjj komm mæ.

— A glæj mæ te Høst. De wa en skjøn Ti, mæn de wa no aasse en strænglaaden Ti,

Wi begynn tille, næjsten far æ Kur wa maan, fo æ Mand saah: »Høst Byg i røh Røj aa Hawwer i grønn Trøj, saa fo en æ Kjanner mæ hjæm, fu saa blywwer æ ett slaan, aa hwærken Ogs hæller Røsmer blywwer leggend po æ Mark, aam de blywwer aller saa blæsen Wæjle.« — Han wa hæls ett slidsenne, nær æ Wæjle støtt, især nær wi sku ky Kur. De skull end, aam de wa aller saa slo, aa a tøtt sjallen, wi fek skrasel hæller skraan Kur.

Æ Awlskaal tow en fullkommen Skor, nær di høsted. Men æ Ajenkaal ku ett skjæwt hans Hylli, aa han swætt, te a haa aller sit nøj Lignels, aa saa tøst han. Han gik inda udle i æ Skor, aa skor æ Kur slæm owle, æ Brøsselhu; mæn ilywl ku han ett nær sæ we æ Awlskaal.

Æ Folk rojn aam i æ Gohr kapest aam, hwæm dæ føst ku fo aapskor, aa lisse snaar jæn wa færre, klengred di, søhn di ajer ku hør ær. De wa jow en Ær aa wær saa framle, te en ku blyw føst færre.

Wi wa no aller mæ di føst. Wi haad gaadt naak nøj Mark, æ Kur bløw tille maan pø. De wa saa saanskor aa læt, te de ku røhg, aa di saah, en ku ett stuhl po, de wa hjæmm te enhwær Ti. Mæn saa haad wi aasse nu kaall ljærre Agger, dæ wa saa full a hohr Klugger i Tahr aa saa fjætte, te de klemped, i Fogt. Dær wa æ Kur selle sod, saa de ku gaadt blyw lænng, ennen dæn sidst Tægt ku blyw tjænle aa høst.

A sku da aasse hjælp we æ Høstarbed. A slæbt Nihg hæen te han, dæ saat te Raah, aa di ku jow wær saa laanng aa slawse, saa di wa ett næmm aa mannerir mæ. De ku godt wær horlaaden fu en bette Knot som mæ. A sku aasse draaww mæ æ Hwærstin, nær æ Hyllier sku stjænnes aam æ Mejdaslaw.

Skjønnest, mæn aasse strængest war ær, nær wi sku ky Kur. A hjalp dæm æ Dræt po æ Hæhjst, aa saa kam a saamti aap aa kyr i æ taamm Wuwn. De gik mæ Slont aa Skomp, fu de wa knofer, aa de gik rask. Wi haad en Pellik, dæ wa baade lobsk aa stæjk, saa de wa snaar sær, en ett kyr lak. De ga nu slæmm Slaa mæ æ Wuwn; mæn sihl aam dæn hwaall myj, walt en ilywl aller, aa jo mir de slonted aa skomped, jo skjønner war æ, tøtt a. A brøt mæ jow ett aam, te a bløw æm a dæn Kyhren,

Men a sku hæls hjælp aa gwaall. Saa lænng æ Mand saat æ Stæjl, wa æ næm; mæn de bløw wahr, nær a sku mansel æ Tonihg hæn te ham i æ Gwaal. A bløw saa træt som en Majk; mæn kneblt æ fu smaat, fæk a en Tonig i æ Hu, saa a sku waar mæ fur aa blyw baagætter. A ku saa pust let mæll æ Førringer.

Wi fæk en gu Løwmaahd i Høstens Ti, fu de wa æ Kwaann waan tæl fræ henne Hjæmmen. Te waa Ojen fek wi myj mir Suwl æn hæls, aa aam æ Awten fek wi stæjt Flæsk aa hihl Katoffer aa saa Grødd, aa di fek Gammeløl aa drekk, aa æ Kaahl aa æ Dawlæjer fek en Dram. En wa slæm tepas, nær en kam te Sæhd po æ Bænk aa fæk si Katofler pul aa sku te aa laanng te æ Mihldeppels i æ Paahn. Wi haad en Dawlæjer, dæ alti od hans Katofler upul. »En ska da ha nøj te æ Stjænkraw«, saah han, aa han tow aasse en aarrlig Skaadding, sihl aam de mo ha krajst nøj i hans Hals.

De æ da remle, te a fek engen Gammeløl, aa di Daww, a ett hjalp mæ Høstarbed, fek a da hwærken Katofler hæller Flæsk aam æ Awten; mæn a mot sih aa hærp mæ jænne Grødd, sihl aam a aller wa saa hægen ætter æ Katofler.

Søhn en Høstdaa bløw æ jar selle, ennen æ Høwder kam end, aa saa malked æ Pigger i æ Mark, fur de ett sku blyw aah læng, ennen di ku komm i djæ Sæng. Mæn a ku go aa mohg we æ baagætter, aa a ku inda haa wæt færre manne Law, hwis a mot haa gin mæ te ær nøj far. A wa aasse lisse gjæmmelasselt, nær a søhn haa gon aa ørnt æ hihl Daa, aa a wa slæm henten ætter æ Sæng, saa a tøtt ilywl de wa en Lend, da Høst haad Ænn.

Da wi fek opskor, fek wi waa Opskywwer. De wa Æbelskywwer. Di wa bytsom, aa di bløw paarte, aa a fek lisse manne som di ajer, ja, a fek saa gal en Aahj, saa wa a da unarre.

Dæ wa en Sturhid, nær wi kam mæ æ Kwæjlas, de ka a godt haaw, aa wi fek waa Kyrihuws, saa snaar wi haa fot endhøst. Dær fek wi Sopp aa Stig, aa Gammeløl aa Dramm fek dæm, dæ wa fullwust. Saa kam æ Nabofolk mæ Grydder aa Potter aa kywlt po æ Dahr lissom Nyosawten,

Dæ wa nøj, dæ kaltes en Høstdræng. Han bløw lawwed, nær di fek opskor, aa sænd te dæm, dæ ett wa færre, aa han haad Pas mæ, de wæl sæj en Sæddel mæ en Wæss. Søhn fand wi en Awten en Høstdræng i waa Gaang, aa a ka haaw, te hans Pas lyh søhn:

»Hær sænner wi en Krattedræng,
fo de han sæjer, han wæl dæhæn.
Han ka kratt aa sæt te Raah;
han ka kyr æ Kur i Laah.
Han ka stryhg hans Hylli,
søhn den blywwer fogylle.
Mæn nær han æ færre, saa læ ham æ wedd,
fu hæls drywwer han mæ æ Gjæs a Ste.«

Wi lenn ett, ennen wi kam aa mæ en ijæn. Wi pot en i æ Wuyn te en Mand, dæ kam kyrend, saa han kyr en sihl hjæm, naak saa tronom, aa saa mot han jow aam, hudan han kam aa mæ en. — Saamti ku wi fenn en Høstdræng ud i æ Kur hæller i æ Kaahlkammer, ja, saa gal i æ Pihgkammer, inda nir aanner æ Dyhn. Wi mot jow si aa lest waas hæn te en Nabo mæ æm aam æ Awten; mæn bløw wi snopped, saa bløw wi aasse lær te aa slæb æm hjæm ijæn, aa de wa jow krapirle.

— Dæ wa manne Slawwer, søhn en Dræng ku assel mæ. Dængaang kraapped Folk en Maahd aa Halm i æ Støl ængelaangs i laanng Tier, fuh de ku blyw gaadt gjæmmelsølked a Ajl; di haad jow engen Behaaller dæn Gaang. Dæ bløw saa blaatt moged aa aa tæl aa de wa stræng. De wa knibens, a ku knissel aap aa æ Møngsfjæl mæ æ Mohgbohr, fu de wa en Støk taang Klyni.

A sku aasse hjælp i æ Tørrekjar, nær dæ sku grawes Flajtør hæller Sojtør, aa wa æ Skaattør, dæ sku æltes, skaatt a en Støkk mæ æ Blæbber, aa æ Pihg bræsselt ær. A ku hjælp aa gy we Tørre, aa wa ær en stur Bræssel, da sku rehses hæller røgles, kunn en fo si Røgg aarrlig ærred. Di wa saa smollere, saa di wa ett næmm aa gy we, aa æ Kwaan klawwed furæjsten øwwer, te di wa swawler aa will stapp.

Baade we æ Kjarhy aa Borhy hjalp a. A ku hværre aa hjælp aa stækk ær aa søhn nøj.

A skoffelt i æ Haww aa hjalp aa luhg æ Gaas-plads, dæ wa pratfuld a Tusøwter*) aa Wejpsælls-blaah**) aa Svingræs***) aa aant Lug.

Sku æ Mark stjænnæs, sku a aasse mæ, aa a fek lær aa malk aa bløw saa dørti, te a ku klaar mæ, nær a kappæst mæ æ Pihg. Æ Pros aa Pjæjs ruhst hil aap te æ Kant aa æ Spand, søhn ku wi.

Saa haad di mæ søhn i Betrøks, aa alti sku di ha Lihg aa mæ, aa dæfuhr bløw æ lih trætsom naak, nær en aller ku sæj, en wa færre, mæn mot go aa alk te Sængtidaws.

— Æ Mand wa baade søhn aa ajlen. Han ku wæ porken aa wærkele aa saa stødown, aa alti wa han nøj haste, aa bløw næm støngs. Ænkelt Gaanng wa han saa gal som Filaks aa rænd rojn aam som nuh Søsselfkwaann, aa saa ku a resikir aa fo Uddik hæller Haagg, ænten a gjoww hunt hæller søhnt. Han wa wæst, nær han kam selle hjæm fræ Nykjøbing aa haa fot myjlaaden Spøl. Saa wa han ett nænløs øwwer æ Hæhjst aa kyr som Lyssen aa Twaarn. Wi ku hør ham, læng far han kam. A wa læhørre, saa a høtt ham mjæstendil føst. Æ Hæhjst wa hil hwih aa Skom; di wa som trokken lih op aa æ Kjæll, fu æ Hæhjst mo jow lih fur, æ Kusk æ toble. A ska laaww fur, saa wa han laj. Føst Gaang a soh ham søhn, wa a hil ræj; mæn sihn bløw a jow mir døwbjæt i ær; aa a bløw hil ligsi mæ æ ætterhaan, aa baagætter, nær han slawwest ætter søhn en Strunni, wa han saa gu, te waa Kat ku ta ham.

Han ku aasse wæ løjn, en riti Lurbassi, aa lissaa stell sih aa klep æ Ører fræ Faalk. En ku næm blyw floj we ham i æ Hajl, fu dæ wa han skrap, aa de haad han wæt fræ hans Ongkaalsti. Lissom di wæl sæjh, te en Møller ett ka blyw saa fuld, te han glæmer aa ta Taald, søhn trowwer a hæller ett, æ Mand ku blyw saa fuld, te han glæmt aa ta we i æ Hajl. De skih, dæm han haad hajlt mæ, will gi en Kjænnels i Aappsllaa po æ Hajl, nær di ku mærk, di haad gjow i æ Nall, mæn di sku naak kom te aa spøtt i æ Bøss.

*) Alm. Brandbæger (Senecio vulgaris). **) Blade af Væjbred (Plantago). ***) Vej-Pileurt (Polygonum aviculare).

Hæls wa han ett mir æn jawnhæn dørti. Æ Høwder wa baade smolaaden aa folaaden. Waa Kur wa pratfuld a Sænner*) aa Arre**) aa Bygkohl***), aa wi haad Gohsljæger****) som Sulwænner*****) aapp pa æ Bohrer. Mæn han ku no ett komm te aa træng, fu han wa fræ en walstaannen Hjæm aa fæk æ Starbow næjsten te Gaws, aa han haad myj Guh hjæmfræ ænglaangs, aa saa wa han aasse bløwn gaadt gywt aa fek Meddel mæ æ Kwaann, saa søhn jæn sku ett swaar wal go Paan po. Sku han haa klaar fu sæ sihl, ku han hat unt we aa nær sæ aa wa nok gon i Ressning fu laang Ti sihn. Mæn de æ jow næm aa swæmm, nær ajer haaller æ Hu aapp.

Æ Kwaann wa saa dawle, saa hwæhdas; mæn hon wa nøj taang, aa gik alti aa snakked aam Syggen aa Søllehid. Haad æ Mand wæt gal, ga hon mæ en Pa guh Ur aa saah: »Dæ æ ekki Faar we ær. Skynd do dæ no, all de do ka, saa ska ær sommen naak blyww gaadt«.

Mæn hon haad jæn Fæjl, hon wa kaskisæ en bette Kromm skawwaarn mæ æ Løwmaahd, aa de wa en Plaww, fu de æ jow sann naak, te Waahær lawwer æ Daa, mæn æ Kwendfolk lawwer no jængaang æ Føh. Hon töt, te æ Tjænnestfolk ska føes, mæn di ska ett fides, saah æ Ajenkaal. — A kam tidt te aa tenk po, hu nuden a haa wæt hjæmm, aa hu myj a ett wa haawwe fuh; hudan a ku gy mæ tæl øwwer en bette Kromm Græddel. Aa Mur saa jow ett aant æn: »Do wa ett bæjer wær, æn do sku bih«. — No fek a lær aa ta te Tak aa ihd de, di saat fuhr mæ.

Æ Rowbrø wa jow hjæmboggen aa bløw fu de mjæst slæm borken aa tar, fo wi haad ær saamti i fæm Ogger aamentrænt. Wa æ bløwn aah muhle, bløw æ boggen om, fu past di ett po, ku ær blyw saa gjæmmelmuhle, te de røjt.

*) Senegræs (*Triticum repens*). **) Fuglegræs Fladstjerne (*Stellaria media*) ***) Agerkaal og Sennepskaal (*Brassica*) samt Kiddike (*Raphanus Raphanistrum*).

****) Gaaseurt (*Anthemis*), Lugtløs Kamille (*Matricaria*) og Hvid Okseøje (*Chrysanthemum*). *****) Solsikke (*Helianthus*).

All æ Lævninger kam po æ Bowr dæn jæn Gaang ætter dæn aahn, aa te sidst bløw ær jow aasse ædt, fu de pahser jow, som di sæjer, te nuh ider jæn Slaww, aa ajer ider en aahn Slaww, aa søhn gor æ tæl, te all æ Ihd blywwer ædt, aa all æ Pigger blywwer gywt.

Dæn Tælmad, wi fæk, wa hæls walsmaaggen aa fri fu Graahner, aa fresk wa ær. De fæjlt blaaf jæn Gaang. Dæ wa kommen Spi po nøj fæsk Kyd, æ Kwaann haa hat leggend, aa de haad begynd aa brawl i ær, ku wi si. Mæn saa bløw æ Mand gal aa saah: »De Kyd æ hallrødden aa uidle, aa de dæ æ rødden, tøws a no jængaang ett æ fo gu aa begraww«.

Hæls wa æ Kwaann i manne Maader en skjønne jæn, aa a haall ett saa let a henner. A høtt hæller aller en uwn Ur fræ hen i dæn Ti, a wa dæ. Haad a en Fenger, dæ bolled aa wa rehsen aa æm, saa gjow hon en we fuhr mæ. Søhn haad a jæn Gaang en wahr Flens i mi hywwer Hanle, saa a mot brogg æ Kaww; mæn hun syh en Temleng te mæ aa gjow en we hvær Daa, te en bæjst.

Hon wa nøj skrawler, mæn gik ilywl aa gjow henner Bestælleng, saa hon ku nær sæ mæ jæn Pihg. De hjalp jow, hon wa gu te henner Iden, fu legger en æ Iden aa, blywwer en snaar aarkløs aa nøsler.

Wi haad en wærren Awlskaal. Han lawwed engen Lanter, men pahst hans Bestælleng. Han wa grøttstærk aa gaadt skjæwt, aa saa wa han en ræn Bihl. De han lawwed wa aahgjow, ja, en ku gaadt sæjh aakneller, aa æ Arbed gik aller i Laanghæll fur ham. Han wil, wi sku wær færre mæ aa pløw æ Stobber te Nowæmber aa pløw Grønn te Maatensawten. Han ku skjæwt en Hylli aa en Plaaw, som engen ajer, aa hans Plaawsfurer wa som ætter en Snowr, aa dæ wa ett Maahg te Hyllikaal. Han wa ett te aa tøh. Han fek aahsnakke i en Snaarhid, fu praaten wa han ett aa sku naak sæhd ett aa fosnakk sæ. Æ Ajenkaal kall ham en Fjætskaank, aa æ Pihg saah, han wa en Pajtræjer aa si po, nær han i Drøwtens Ti kam paltren atter aa fram po æ Agger. Mæn han stow høt we æ Mand, aa a ku aasse gaadt lih ham, fu a ku

go i Row fur ham, aa de wa ett sjallen, han tow mi Parti. Han wa en Laakk, mæn de gjow ham ett renger. Han wa i alle Maader en stabelire Kaal.

Mæn saa haad wi en Ajenkaal, aa han wa en ulile Drælskaank aa en wahr Grenkjæhb. Alti sku han gy Nar aa si, aam han ku fo jæn te aa rohl. Saa saah han: »Nær Bar fo djæ Willi, saa rohler di ett«, aa saa fired han saa lomsk. Will a prjww aa swaar ijæn, saah han: »Dæ æ naak en Laapp, dæ hoster, aa de æ inda en Ønk aa hør, en Laapp hoster, aa en Luws dør a Laanngsygg.«

De wa Sønn aa sæj, han wa kræng po æ Arbed. Kam dæ jæn gohnen twæt øwwer, test han en an aa wil ændlemol te aa slodder, æ Drønnik. Han gik alti saa sær aa moffelt, ja han wa en Brøhdskaank, dæ gik aa brøtt i ær te ætter æ Baawslyw. Mæn we æ Bowr ku han gy fullt; dæh wa han en huwl jæn. Han kraapped aarrlig i sæ aa sku naak læ wedd go, hwis nøj slap aap. De wa te Sjøen, han ku ihd sæ en Syggen tæl; mæn de gjow han ett. Twæt imuhd, han bløw saa ufønne aa pæsen, aa han kir sæ som mule Brø i Warmm. Han wa hæls en faale Gaahbkjæhb, dæ ku skulir Faalk po dæn mjæst drængwaarn Maahd. Han øwwerbegjoww aasse tidt mæ. Mi Faar wa saa arm, han krøkked, aa saat aa hærked i ær, saah han. Mæn a tæj stell; ku han læ Maand tæl, ku a wal ænnle aasse læ Ører tæl, saa dæh kam han engen Wæjj.

Han wa hæls en Kladderbaaws, dæ alti wa hil udgjow fu Pænnng. Mæn de æ aasse wess Wærk, te han rænd aa stret po hans Finhed lisse sohr aa sku te rænnen te all æ Trawaller, dæ wa baade laant aa nær. Han stelt i Kyhbklæjr aa mæ Selkikleh aa wa swæ spræg — mæn de æ jow aasse di swaanng Ogs, dæ kraaner mjæst; de ska naak sæhd.

Waa Arbesdræng wa en sølle Taakkinaak, dæ ett haad nøj aa læ hæn aa. Han slætt hans Fostand po æ awwe Sih. Ænten wa æ Flend hæller Grend mæ ham; saamtj wa han taaw Teng aa saa kaamme, aa ajer Tier saat æ Homør slæm næjle. Han wa pohgstokken øwwer fu dæm, han ku tommel, mæn flægger aa skræj øwwer fu æ Mand aa æ Kaahl. Mæ haad

han Pek tæl, aa han wa alti stekken aa stõngs øwwer fu mæ, aa will alti ha Uwnskab. Alti wil han sætt, mæn han haad ett Kondewitter te aa wenn. Han wa saa stur aa, dæ wa we aa komm en Kromm Hor mæll hans Nihs aa hans Maand. De kaahlt jow, aa han gik aa full ætter æ alti, æ Wærris. A ga ham en Twær aa saah, te no ku han snaar begynn aa præjk, fu hwis de wa æ Skjæg, de kam an po, saa ku sihl en Gidebok præjk. Saa kall han mæ en wiskjæbbe Pjæs, dæ træn te en Luwsning. Han sku naak wænn søhn en maged Knæjt aa mæ aa trass aa wæ maanne; han sku søhn aa søhn tæhsk mæ. Mæn han bega æ ijæn aa nywwest mæ aa plokk, fu han tur ett swaar wal slaa mæ fu æ Awlskaal. Mæn mi Aarmer wa baade guhl aa grønn, søhn haad han plot.

— Æ Pihg wa uønle, fu hon wa nøj gjæjkjæbbe, aa de waansjønt henner. Henner Næjerlæpp saat søhn, te de menned aam en Baar, dæ bre Læpp. Hon wa en Smalrænner, aa æ Ajenkaal, den Pløhshu, saah, te hon haad ett udden jæn Tærrmm, aa dæn wa tønd.

Øwwer fu mæ wa hon swaar, aa især wa hon gjæw, nær a sku gyh nøj fur henn, hent Waan hæller Katofler, blank nu Støwl hæller søhn nøj. Saa wa a hæls en før Kaal. Mæn a saah alti: »Ur æ guh naak; mæn dæ ska Pænng te aa kyb fuhr«. Saa potted hon aasse en Bij aa en Slaww te mæ hæller ga mæ en Drep, hwis æ Kijl ett wa hil kaald. Hon ga aasse en bette Skaw ud te en Markingsaww te mæ, nær hon wa te Markin.

Hon wa slompsom mæ aa laww æ Føh aa ett just ræhnfær. Flywwaarn aa hjapwaarn wa hon aasse, saa de wa som baade Fahd aa Skaaller wa jowrlaa. Saamti fald hon sihl, æ Tralli, aa jæn Gaang drat hon nir aa æ Jowkjællertrapp aa støtt henne Aahrm. A wed ett, aam dæ wa en Skrenk i æ Le, hæller æ Bin kaski wa skjæller; mæn dæ bløw da en Pohg, aa hon ku ett kromm æ Aahrm i laang Ti.

Hon wa dappes i æ Klæjer, mæn en faahle Behsænn, dæ sku te strolen ætter all æ Raller aa Kadaller, dæ wa, fu gløj aa kantes wa hon — lissom nuh Laapp po en Gløh.

— Dæn mjæst kisom Ti, wi haad, wa, fræ wi fæk

endhøst, aa te æ Høwder bløw bojn end, fu i dæn Ti sku mæ aa æ Arbesdræng wut æ Høwder, aa de næjsten lihg te Nowæmber. De wa nu laanng Daww, fu æ Høwder ku fuh de mjæst go aa taarre sæ sihl, saa de wa knibens, wi ku fo æ Ti slaan ihjæl.

Mæn dæ wa taaw Nabodrænnng, a haa myj Row aa aa bløw gu Wænnner mæ. Di wa lisse foskjællig som Næt aa Daa. Dæn jæn wa en bette jænløbben jæn. Han wa hængaawsler aa gik aa stuwe te framm aa wa snaarest nøj nøsler, saa dæ wa ett saa faale myj Aark i ham. Han wa wess hans Mues gjæww Dræng aa nøj fokjælle fræ æ Hjæmmen, fu han wa æ Spebaar; mæn han wa hwærken en Tollipus hæller en Fillifutt. Han pahst hans Arbed, aa de, ænten æ Mand wa hjæmm hæller ett. Hañ ku en Maahd a Wiser, baade dæn om Hjalmar aa Hulda aa æ Strasborrwihs, fu di wa mudens dæn Gaang. Han haad løst saa manne Bøgger, aa all de han løhst, ku han haaww, aa han fostow æ aasse. A trowr, han kjænd æ Nawnn po all æ Planter, aa han wihst mæ manne a æm; mæn te de glæmt a ijæn. All de, dæ wa trøt, løhst han, om de saa wa di Stomper aa Blaah, dæ fløww i æ Grohb. A trowwer slæt aa baar ett, han ku lyww, mæn de behøwwe han jow hæller ett, fu de æ wess Wærk, han gjow all Teng, som han skull, saa han haad engen Uwnstand mæ nur aa haad ett nøj aa lyww aam.

De wa æ Minning, han sku haa løst aa wæt Dæjn, fu nær han ett wa skroddel aa hwæs, ku han sjønng saa pæn aa gik ett aa gaalmt, søhn som wi njer. Dæ wa naak aasse bløwn gjow Uhwej fu Pænnng, fu Faalk will jar haa hjolpen ham, aa hans Foæller haad naak aa gyr mæ sæ sihl. Mæn dæ bløw engen Brow fu Hjælp. Han fek Tæren aa bløw saa nøhg aa wohg aa døh, ennen han bløw fullwust.

A glæmer ham aller, aa a haa hat myj gaadt aa, a lær ham aa kinn.

Den aahn Dræng wa en Skolter; mæn han wa reselwire aa saa grøttstærk, saa han ku næm wihs mæ, hwar æ Waarm haa djæ Gaang. Han wa saa smedden, te han ku go po en Stranni, sihl aam dæn wa strænt nøj lemmig. Han wa gaadt skjæwt aa ku

ryww en Maahd a Arbed te Sih aa wæ swæ faaren, nær de gjowwest behaaw; mæn han ku aasse nywwes mæ let, nær han ku komm a Ste mæ ær. Han tow æ ett saa nyww mæ aa fløtt, nær æ Mand wa i By, aa dæ wa saamti en aahgnawwed Krens i hwær Høwed si Tyrlaw. Saa ku æ Mand gaadt band aa dominir, nær han kam hjem; mæn æ Dræng trøst sæ mæ, te Bann bier ett i Skind, aa fek han jæn po æ Si aa æ Hu, saah han, te de wa inda en Guh, dæ ett bløw Huhl, saa en behaallt da æ Blø.

Han wa no hæls en Gris. Dæ wa Grawmog i hans Fuhsle, aa sikke nu Ører han gik mæ. Han tuh sæ wess aller, saa han ku hwærken blyw suhlbrojn hæller rølle i æ Huj, mæn wa fu de mjæst hil smollebroged. Jænne wa han wess ett, aa han ruhd ett hans Nihs swaar tidt; mæn en ku da si po hans Baawser, te han rutt en saamti, fu den jæn Baawsbin wa saa bege. Dæh tahr han hans Fennger aa.

Han saah, han wil te aa skro, saa snaar han biøw komfemired. Han ku godt allereh, saah han, aasse uden aa brækk sæ, mæn hans Faar haa laawwed ham en Linning Haag, hvis han begynn, de Staan han gik te Skuhl, saa han wa nøtt te aa opsætt ær.

Skjøddesløs wa han, mæn en ka ett sæhj, han wa skaas heller en Skihdknæjt. Han wa mannirle øwwer fu mæ, mæn hans Histaarrier brøt a mæ ett aam — dæm haad han sihl hætt.

Han bløw en bjærsom aa dørti Mand. Stu Familli fek han, en ti-ølle Bar, saa han kam i Hæll, som æ Kaal saah, da han bløw gywt. Mæn han slætt trolle fuh dæm aa haall dæm aasse aah æ Sown.

Wi Dræng drøw saamti æ Høwder sammel, fu de wa mjæst rowsom. Saa hætt wi po Konster; de wa tittest ham, æ skjøddesløs Dræng, dæ kam i Tanker aam nøj.

Wi fek saamti en Pa Stuhd aap aa stekkes, aa dæ gik jæn Gaang en Huen aa we ær; mæn de ku wi da ett gy we. Jæn Gaang band wi en gammel Hat i æ Haahl a en Skrommel Stud, saa dæn bløw hil manhwaalm.

Saamti stæjt wi Katofler. Will æ ett brenn, mot wi tes æ Grehspiller fræ hinaahn, søhn de ku fo

Loft, aa wi mot jow pas po, dæ et wa Æmmer i æ Possel, nær wi gik fræ ær. Jæn Gaäng klenkbrand ær, da wi wa gohn; mæn dæ wa da ett alteng te aa fyt aa, saa de fek snaar aahbrojn.

A sku wutt æ Høwder, de Stød dæn aahn Dræng wa hjæmm aa fo hans Ojen, aa føst, nær han wa færre, skull a ha nøj, aa han fojawwed sæ rele naak ett. De, dæ wa læwnts, haa staan aa lorked, aa wa baade hil aa hall kaald, nær a sku ha nøj. De wa nøj Slappwærk æ Brom wa aah, aa a trower næjsten, te hwis dæ wa læwnt letlaaden, længed di po ær mæ en Slant Waan i æ Sopp aa en Drep Mjælk i æ Deppels.

Aam æ Sönda, nær dæm sihl wa i By, ku dæn aahn Dræng saamti go aa tryhn aa blyw hænn saa længh, ennen han kam ijæn. De ku gaadt ta baade jæn aa taaw Staahn, ennen han kam slanten, saa han ku jow ha fot hans Ojen manne Law i dæn Ti; mæn han tøtt jow ett de jawwed. A haad æ hihl Ti gon aa sit ætter, aam han wa aa si. A bløw baade harmt aa skidt te pas, fu Sult gy no jængaang unt i en Baar si Maww. Ænnle kam han jow, aa klawwed a mæ saa, saa saah han: »Hwa mon do beller dæ end, din snatte Hwællp. Do ka jow spøtt po en Stin, saa haa do baade wud aa tar«.

Æ For sku ud a djæ Lokk lih øwwer Mæjda, fuhr aa fo nøj bæjer Græs, aa saa sku di lokkes end ijæn, ennen æ Høwder sku gjænnes hjæm. Mæn di ku ett blyww lokked ud, ennen æ Dræng kam tebaahg, aa haad han bæjn længg, wa æ For jow saa bonnsulten, te de slæt aa baar ett wa te aa tuhr mæ aa fo dæm end ijæn aam æ Awten, søhn wi ku komm te Drywweu hjæm mæ æ Høwder. Saa drælt ær jow, aa æ Dræng, dæn Skaar, bløw knotten aa skjællt ud aa dominere øwwer mæ, skjönt de jow wa hans æjen Skyld de hile. Mæn æ Grihs mot jow all Daww lih fur, hwans æ Sow wult. Saamti haad a æ i æ Maand aa sæhj ær hjæmm; mæn a bega ær, en Fledder-taahsk will a ett wær; mæn manne Or ætter ku de kohg i mæ, nær a tent po, søhn en Uskjæl en Skarris som ham ku gyr en Baar.

— Wa æ inda gaadt Wæjlaw, søhn en ku go

ufrøsen, saa gik æ nuhlunhn. Mæn nær Nowæmber nahst, bløw æ baade ro aa kaald. Æ Sul bæj jow lænng aam æ Maarer aa gjow tille Awten. Æ Jowr ku wæ hil borken aam æ Maarer; mæn æ Daa blønner en jow mæ de samm. Dæ ku gaadt wæ smo Egler we æ Rowpiller hæller æ Grehsstro; mæn dæ wa da ett Tæll i æ Jowr. Æ Fennger bløw krebbel, aa de wa knibens, en ku næh sæ. Wæst war æ, nær de mosked, aa en gik aa wa hallwud aa bløw saa fokulle, te en bløw hwæs, aa æ Nihs rand i æ Maand. Æ Huser wa klase aa wulked sammel aa mot hwærres po aam æ Maarer. Mæn a bløw ett syg. A mankired et aant, æn de pihnt i mi Hambre aa nir i æ Kall aam æ Awten, nær a kam i Sæng; mæn de wa wal Wuwswærk. A fek aasse nu slæmm Hwaaller po mi Knogler a mi kaankel Træsko. Hæls kam a ett te aa skaa nøj.

Æ Høwder bløww ætterhaan nøj løjn, fu de wa jow saa ro, aa æ Agger wa we aa blyww baahr. De wa en Sæt po æ Dyrer, de wa æ; mæn di ku da ett komm hil aa æ Slaww we æ. Nær æ Wæjle æennle bløw aah skromler, bløw æ Høwder bojn end, aa de wa en Raarhid, ja, en ka gaadt sæj en Folætning, framst aa go aa wutt.

Aam æ Ætteror sku wi ha slagted. A æ Fohrhøwder wa de æ Beder, dæ mott holl fur; mæn en ænkelt Gimmer hæller en renglaadden Aallam ku aasse go mæ. Dæ bløw slagt en tri-fihr i Oktober, aa da frohst wi lihfram i swaat Pøls aa Fenker, søhn en Maahd a Aamras wa dæ, aa dæ bløw aasse en Maahd a Talle te I.ys.

Wi haad jow aasse dæn hæ Swin te Ywlslagt, aa dæn kam te aa wæhj aamentrænt trøje Lihspund. Saa bløw dæ lawwed Wilbor.

Æ Mand stak æ Swin, mæn æ Kwaann stak æ For. Hon slagted aasse æ Kall. Di bløw hænn aap i Baahgbih:n, aa saa hænn di aa bøhlt, te hon skor æ Hals øwwer po æm. A tøtt, de wa Sønn, te søhn nu bette nuhr. Mæn sihn, da a bløww fullwust, mot a sihl te ær, fu a kam te aa tjænn i en Gor, aa dæhr sku æ Kwaann haa en bette, aa nær en Kwaann strøwwes, ka æ slæt ett go an, hon slagter, fu dæ ku komm Blø po henn.

Saa nahst Nowæmber, aa a haad gaadt naak, lissom fa Maj, toll æ Daww; mæn no tøtt a, di gik saa laangsom, aa dæn Gaang gik di saa rask.

Ænnlæ kam æ Daa, a haad udtjænt, aa de wa hæls en stu Daa fu søhn en bette Gast. A fek mi Løn, ti Kroner aa en Pa Træsko, aa saa sku a haa en Punn Tow, aa de sku wæ Lø, fu de wa myj bæjer æn Ætterostow te Huser aa wullen Trøjer, saah Mur. A wa hil klahwit, saa stur war a i ær, da a sku hjæm mæ di manne Pænng aa mæ dæ hæ Fæt Tow, fu de ruhst jow myj, aa dæ wa gu Wæt, aa en bette raged Tolohg aawwen i æ Hajl, fu søhn wa æ Kwaann ett posien.

De wa lissom all Teng wa hil ajlen hjæmm, æ Stow aa Faar aa Mur. Aa mi smo Søskend, a tidt haa wæt drællwaarn øwwerfuhr, wa a no saa glaa we. Aa a kam i mi æjen Seng ijæn aam æ Awten, aa a wa hil sni aa jænne Gleh, aa de bløw selle, ennen a fall i Søwn.

— Den Plads haad a i flir Or; mæn a gik fu dæn samm Løn, fu de wa stywle i æ Framti, aa æ Føh wa jow de mjæst, aa a wa swæ gu te mi Fotæring. Ja, a fek da aasse en bette Kromm Fæjstpræng, nær a bløww stæj.

Di wa aasse guh we mi Føæller; a haad aa aa tæl nøj mæ hjæm te æm: Romjælk te Pannekager hæller en Slant Kjanmjælk hæller en jænle Gaang, nær waa Kow hjæmm wa sihn, en Pa Paatter nysmalked Mjælk; mæn Kyd ku æ Kwaann ett aahsi. Faar gik aller fæjl a en Rowbrøng te æ Sæng hæller en Taagkjærre te Wesker hæller te Løhb, fu wi haad et sod Row hjæmm hwæ Or. Aa Faar fek en gu Akkaart po aa bjærre Illing te Hals, da a haad wæt dæ en Pa Or.

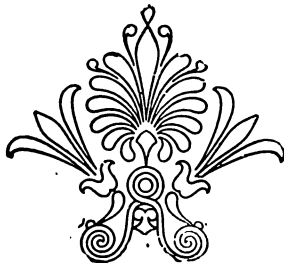
Aam æ Wenter wa a hænn aa besøhg dæm, fu æ Kwaann haa taan Laawning po mæ te aa hjælp we æ Nødder, nær di sku haa boggen te Ywl. De wa en slæm skjøn Awten. Æ Nødder wa dæjnt i Utt, aa all æ Kaahlfolk hjalp aa skjær æm. Di bløw depped gaadt i Mil, wi sil haa temst, fuh di ett sku grow sammel. Nær æ Uwn wa iller, aa æ Possel fæje aa, kam di end po æ Aahn aa bløw boggen. Wi rør æm mæ en Ryww, fuhr di ett sku blyw brojn po dæn jæn Sih.

Nær di wa boggen, kam di i en wud Puhs aa bløw skwolped søhn, æ Mihil aa æ Aahsk ku go aa æm, aa de sku jow gyres, de Staan di wa lonken, fuhr di ku tares ijæn. Wi pælked dæm, dæ wa growwed sammel, fræ hinaahn, aa wi fek da aasse en Hanfuld aa knopp 90.

A wa bøjn aap te Ywlawten, mæn dæn Awten will a da partu wæh hjæmm we Faar aa Mur.

— En ka godt sæj, de wa aah stræng fu en bette Knæjt som mæ i søhn en Plads, især i æ Framti. Dæ wa jow myjlaaden aa bøddel mæ, aa en fek letle Søwn Mæn ilywl tøws a, de wa en hærlic Ti; aa wa æ strænng aa komm hjæmm fræ, saa æ ær aasse wess Wærk, de wa en Sturhid, nær en Send en sku hjæm ijæn.

Aah som en ku gleh sæ, dengaang en wa Baar, aa en wa tefræs mæ let. De haar a tidt tent po, fu de aa wæ glaa aa tefræs, som en haar ær, de æ de bæhjst aa de hihle. Æ en uresuwnle, æ dæ sommen Maan aam all de aant.

Personregister

til „Historisk Aarboeg for Mors“, I—IV (1919—22).

Ved Anton Kjølbj.

- Aagaard, Niels, Hører, III, 10.
 Aakjær, Jeppe, IV, 36.
 Aarhus, Erik Thomsen, Præst, III, 86.
 Aas, Jens, Sognefoged, II, 55.
 Agger, Chr., IV, 84.
 Algreen, Kapellan, I, 117 — P. K., IV, 21, 22, 103, 107.
 Anders, Præst, III, 25.
 Andersdatter, Inger, i Flade, I, 51 — Johanne, af Asdal, II, 67.
 Andersen, Chr., Skolelærer, IV, 71 — Johannes, II, 61 — Lars, Tjenestekar, IV, 86 — Laur, Arbejdsmand, IV, 85 — Mikkel, II, 71, 72 — Niels, III, 7 — Oluf, i Flade, I, 50 — Oluf, Præst, III, 33 — Peder Degn, III, 82, 83 — Peter, Dragon, I, 6—23 — Svenning, fra Vodstrup, II, 71, 72, 73 — Thomas, III, 90.
 Anna, St., Kilde, II, 88.
 Arendt, Smed, IV, 34.
 Assersen, Harald, af Vodstrup, II, 72.
 Bødsgaard, Fru, III, 57 — Købmand, III, 62, 63 — P., Skipper, II, 101, 104, 106.
 Bagge, Christen, I, 31.
 Bagger, Pastor, IV, 8 — Niels, i Odense, II, 30.
 Baggi, Jep, II, 68.
 Balle, Lærebog, IV, 107 — Peder, III, 58.
 Balslev, Biskop, III, 58 — Anna, IV, 106, 107 — Carl Frederik, Biskop, IV, 98, 99, 103, 104, 105, 107, 108, 109 — Jens, Præst, IV, 98 — Johan Chr., Præst, IV, 98, 99 — Johannes, Præst, IV, 106 — Lauritz, stud. theol., IV, 106 — Lauritz Luja, Præst, IV, 98, 107 — Lauritz N. V., Præst, IV, 98 — Louise Eleonora, IV, 108 — Rasmus, Præst, IV, 98, 99 — Sophie Frederikke, IV, 106 — Th., Frimenighedspræst, IV, 109, 111.
 Bang, Mad., I, 123 — N. M., Købmand, I, 123 — P. K., Købmand, I 123 — Per Pethersen, II, 66,
 Barfod, Frederik, III, 59, 60.
 Basse, Margrethe, II, 27.
 Bayer, E. A., Præst, I, 70.
 Beck, Dorthie, II, 26 — Joachim, Rentemester, II, 26.
 Begtrup, I, 127 — II., IV, 100.
 Belov, Henrik, Lensmand p. Hald, II, 38.
 Below, Hendrik, til Spøttrup, I, 36, 40.
 Bendix, Amtsprovst, I, 82.
 Beyer, Ananias, Præst, III, 40 — Line, II, 92 — Urmager, II, 92.
 Bircherod, J., Biskop, I, 127 — Jens, Biskop, III, 10, 36, 37, 39, 41, 42, 87.
 Birkedal, III, 62, 101, 102, 104 — Villh., IV, 109.
 Bjerregaard, P. Kr., II, 113, III, 109 — Peder, IV, 60 — Peder Kr., I, 81, 86 — Peder Kr., fhv. Maltgører, IV, 61, 111.
 Bjørn, III, 50.
 Blaa, Barbara, II, 26.
 Blaatand, Harald, I, 53.
 Boelberg, Niels Jensen, i V Assels, I, 50.
 Boje, III, 99.
 Boesen, Emil, Stiftsprovst, IV, 106 — Johannes, Justitsraad, IV, 106 — Louise Eleonora, IV, 106 — Ulrikke Christine, IV, 106.
 Boethe, Vilh. Johan Jacob, Provst, I, 65.
 Boll, Jens, III, 60.
 Bollesen, Peder, Bonde, I, 37.
 Bonde, Adser, fra Tæbring, I, 30, III, 29 — Christen, III, 33.
 Bondgaard, Anders, Gmd., IV, 93.
 Bornemann, Biskop, III, 85.
 Borre, Las, II, 72.
 Bossen, Kræn, IV, 52.
 Bovbjerg, Niels Kristensen, Gmd., III, 99.
 Brahm, Præst, III, 100.
 Breinholdt, Proprietær, IV, 16.
 Bretton, Baron, Amtmand, IV, 5, 6, 7, 84.
 Breum, H., Skipper, II, 101, 104, 106 (Brun her sikkert lig Breum).

- Brocholdt, Christen, til Ørndrup, III, 94.
 Brockenhuus, Helvig, I, 60.
 Brøkkenhus, Sigvard, III, 5, 8, 18.
 Bronson, Broder, Biskop, I, 66.
 Brun, Henrik, Skipper (= Henrik Breum?), II, 106 — Jens, Prior, II, 72, 73.
 Bryske, Christence, Thomas Fastis Enke, I, 40.
 Brøchner, Laurits Lassen, Præst, II, 5, 19, 20 — Laurits Lassen Pedersen, Præst, I, 64 — Peder Hansen, Provst, I, 64.
 Buchwald, Proprietær, IV, 67.
 Bugge, Niels, til Hald, II, 70.
 Buk, Mikkel, III, 13 — Roi, III, 13.
 Bukh, Niels, Gmd., Flade, II, 86.
 Bunde, Christen Nielsen, i Nykøbing, I, 50 — Poul, III, 13.
 Bundgaard, Søren, II, 62.
 Buntmager, Kr., III, 65 — »unge«, III, 67.
 Bæk, Mads, Musiker, IV, 50.
 Bødker, Christen, II, 23.
 Bøgeskov, Ludvig, III, 97.
 Bøthe, Provst, III, 53.
- Calvin, III, 30.
 Cappelgaard, Niels, IV, 81.
 Caspergaard, Claus, Kammerraad, I, 71, 75.
 Christen, Præst, III, 18, 19 — Lars, Boelsmand, IV, 85.
 Christensen, Chr., Degn, III, 83, 84, 85 — C. V. (= Villads), III, 6 — Henr., Bogtrykker, II, 106, 107, 108 — Jens, IV, 85 — Lars, Boelsmand, IV, 64 — Laurs, II, 55 — Malthe, II, 5 — N. A., Jernstøber, I, 124 — Svenning, III, 7.
 Christian H., I, 127, III, 33 — III., III, 31 — IV., I, 32, 42, 50, 51, II, 29, 39 — V., IV, 34 — IX., III, 60.
 Christiern, Hører, III, 32.
 Christoffersen, Hattemager, I, 112, II, 106 — Erik, Købmand, I, 112 — Jakob, Købmand, I, 112.
 Chrysostomus, III, 29, 30.
 Claus, Præst, III, 18, 19 — Clausen, H. N., IV, 100.
 Clementin, Præst, I, 64.
- Clemensen, Christen, Præst, I, 64.
 Cobeck, Niels, IV, 80.
 Cortnum, Konsumtionsforvalter, II, 57.
- Dahlsgaard, Marius, Lærer, Forfatter, II, 76, IV, 3, 111.
 Dal, Mikkel Pedersen, Gmd., III, 99 — Ole, II, 59 — Povlsen, A. Kr., III, 97, 98, 106.
 Dalgaard, Jakob, i Flade, II, 55 — Peder, III, 60.
 Dalsgaard, Præst, III, 53 — Jens Nicolaj Leth, Præst, I, 68.
 Danner, Grevinde, I, 123.
 Degn, Bendix, III, 85.
 Dilleben, Hans Adolf, Degn, I, 90.
 Ditlevsen, S., Lærer, Folkemindesamler, I, 127, II, 86, IV, 13.
 Due, Baron, III, 17.
 Dyhr, Boghandler, III, 63 — Forligsmægler, II, 106 — Fru, 115.
 Dyre, Frands, til Damsgaard, III, 14.
 Døberen, Johannes, II, 63.
- Ebeltoft, Ole Jensen, Præst, III, 21.
 Ebbesen (Galt), Peder, I, 34.
 Elene, Fru, II, 70.
 Emmechsdatte, Ingeborg, I, 60.
 Enevoldsen, Anders, til Jølbygaard, I, 73.
 Engelstoft, Laurits, I, 127.
 Erasmus fra Rotterdam, III, 30.
 Erick, Christian Jakobsen, Præst, III, 23.
 Erik af Pommern, II, 71.
 Eriksdatter, Dorothe, III, 85.
 Eriksen, Enevold, i Hvidbjerggaard, I, 34 — Jens, Pjaltekrammer, IV, 49 — Niels, II, 67 — Niels, Præst, III, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93.
 Erslev, Jacob, Præst, II, 57.
 Eskildsdatter, Anna, IV, 81.
 Eskildsen, Niels, af Skarregaard, I, 126.
 Estridsen, Svend, I, 54.
 Ettrup, Lorents, II, 92.
- Faartoft, Købmand, IV, 87 — A. C., Købmand, II, 106.
 Fabricius, Kaptajn, III, 39 — Adam, Seminarieførstander, IV, 108.

- Farstrup, Thomas Pedersen, Præst, III, 6.
 Fasti, Thomas, Lensmand p. Lund, I, 42, 43, 44.
 Feilberg, IV, 34, 38.
 Femmerling, Tømmermester, I, 116.
 Ferslev, Amtmand, II, 57.
 Fialdær, III, 47.
 Fibiger, Iia, Lærerinde, IV, 108, — Mathilde, IV, 108.
 Filtenborg, Madam, II, 106.
 Foged, Lars, I, 30.
 Foss, Mathias, Biskop, III, 34, 36.
 Frandsen, Præst, I, 68, III, 58, 62.
 Frederik I., II, 69 — II., I, 32, 35, 38, II, 23, 29, 31 — III., I, 29 — V., IV, 6 — VI., I, 81, IV, 62 — VII., I, 123.
 Friis, Albret, Lensmand p. Riberhus, II, 33 — Christen Nielsen, I, 64 — Erik, Niels og Hendrik, II, 36, 37 — Erik, II, 37, 38 — Jørgen, Landsdommer, til Krastrup, I, 36, II, 39 — Jørgen, Lensmand p. Hald, I, 32, 45 — Margrethe, til Engelund, II, 32, 33.
 Friis, Jørgen, Biskop, I, 30, III, 29.
 Fruergaard, Peder, Husmand, I, 68.
 Frøger, III, 48.
 Færgemand, Peder, III, 91.
 Fønss, Hans Peter, Præst, I, 69.
 Gablenz, Generalløjtnant, I, 19.
 Gad, By- og Herredsfoged, II, 110.
 Gade, Christen, Præst, I, 69, 70.
 Galt, Kirstine Pedersdatter, II, 28.
 Gammelgaard, Mikkell, Selvejer, II, 24.
 Gjedde, Godsejer, IV, 11.
 Gjern, Niels Eriksen, Præst, III, 86.
 Glambæk, Claus, p. Rask, II, 28 — Elline, II, 28.
 Glarmester, Per, Musiker, IV, 51.
 Glinthørg, Jens Christensen, Partikulier, I, 61.
 Glum, III, 50.
 Graac, Præst, IV, 70.
 Graff, Herman, p. Overgaard, II, 55, 61.
 Gravers, Præst, III, 28, 41.
 Graversen, Christen, Præst, III, 16.
 Gregersen, Niels, Præst, III, 30 — Ole, Præst, III, 29,
 Griis, Svenning, III, 13.
 Grundtvig, III, 55, IV, 100.
 Grøn, Iver, p. Hvidbjerggaard, I, 46, 60, II, 16 — Jens, II, 17.
 Gunde(r)sen, Mogens, Præst, I, 127, III, 6, 28.
 Gyldenstjerne, Knud, Lensmand, II, 31 — Peder, Rigens Marsk etc., II, 30, 35.
 Haard, Augustinus, Præst, III, 37.
 Haarderaade, Harald, I, 54.
 Hagendorn, Frants Hanssen, Præst, III, 34.
 Hagensen, p. Votborg, III, 66.
 Hald, Christen Pedersen, Degn, 86, 87, 89, 92, 93, 95 — P., IV, 91 — P. L., I, 127.
 Hammerich, Fr., I, 128, IV, 99 — Sophie Frederikke, IV, 106.
 Handgaard, Jens, II, 58, 60, 61.
 Hangaard, Jens Christian, Gmd., IV, 86, 87.
 Hans, St., Kilde, II, 88 — Hans, i Rødding, III, 87.
 Hansen, Dyrlæge, II, 109 — Enke efter Amtsforvalter, til Ullerup, I, 73 — Jens, IV, 80 — Jep, Præst, IV, 108 — Marie, IV, 108 — Niels, Præst, III, 30 — Oluf, i Odense, II, 34 — Povl, p. Blidstrupgaard, III, 87.
 Harpestreng, Henrik, I, 94.
 Harre, Peder Pedersen, Provst, III, 5.
 Hassing, Mads Mikkelsen, Præst, III, 25.
 Have, Christen, II, 59.
 Heegaard, Boeld, III, 85.
 Hegermann Lindencrone, I, 5, 11.
 Heiberg, Frederik, Præst, Forstander, I, 69.
 Heide, Købmand, I, 112.
 Helligbrønd, II, 88.
 Hendriksen, Peder, til Sø, III, 7, 9.
 Henriksen, Lærer, IV, 86, 105 — Peder, III, 7 — Poul, Degn, I, 10, 128.
 Henriksen, Poul, Lærer, IV, 8.
 Himmerig, Jens, III, 57.
 Hinding, I, 111.
 Hjardemaal, III, 98.
 Holck, Chr., I, 40, 45.
 Holm, Bertel, Havnefoged, II, 106 —

- Jakob, Præst, III, 9 — Niels, Præst, III, 6.
 Holst, Jens Iversen, Præst, III, 35, 38, 41.
 Holstein, Kammerjunker, I, 119, 120, IV, 7, 9, 10, 11, 14.
 Horneman, Professor, IV, 99.
 Horsager, Jens Kristian, III, 63.
 Houggaard, Pastor, IV, 82.
 Hounøller, Anders Svendsen, II, 87 — H. Chr. Andersen, IV, 13, 16.
 Hoymøller, Anders, III, 62 — A., IV, 105.
 Huitfeldt, Anders, 27, 29, 30, 34, 35, 36, 39, 40 — Arild, 26 — Claus, 26, 30 — Christoffer, 26 — Lauge, 27, 28, 29, 35 — Margrethe, 27 — Otto, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 39.
 Humble, Rudbek, Consistorialraad og Provst, til Nandrup, I, 73.
 Hundborg, Pastor, IV, 5.
 Hunde, III, 50.
 Hundrup, Peder Poulsen, Gaardfæster, III, 110.
 Husted, N. Olesen, Lærer, Forfatter, IV, 111.
 Husted Olesen, N., I, 5.
 Hvas, Erik, til Nørgaard i Skarum, I, 46.
 Hvitfeldt, Otto, paa Frøslevgaard, I, 37, 127.
 Hyldig, Mads, III, 62.
 Høg, Jacob, til Trudsholm, II, 28 — Niels, Lensmand p. Lund, I, 42, III, 29 — Søren, til Storupgaard, I, 47.
 Høsen, Kræn, Kræmmer, IV, 50.
 Inger, IV, 50.
 Ipsen, Mikkel, i »Nies«, I, 33.
 Iver, Præst, III, 18.
 Iversen, Jens, Præst, III, 17.
 Jacobsen, Christen, Husmand, IV, 93.
 Jakob, Præst, III, 31.
 Jakobsen, Otto, Præst, III, 54.
 Jantzen, Slagter, II, 106, IV, 8.
 Jensdatter, Daen, II, 68 — Kirsten, II, 36.
 Jensen, Præst, III, 58.
 Jensen, Berthel, Gmd., IV, 64, 92 — Christian, Præst, III, 32 — Erik, Kapellan, III, 35 — Hans, Præst, III, 15 — Jakob, Biskop, III, 4 — Jakob, Prior, III, 31 — Joh., Præst, IV, 63, 68, 73, 77, 85, 93 — Knud, II, 68 — Knud, Provst, III, 7, 17 — Lauritz, Præst, III, 4, Provst, III, 15, 41 — Laust, III, 96 — Morten, Friskolelærer, II, 87 — Niels Præst, III, 29 — Oluf, Præst, III, 28 — Peder, i Rakkeby, I, 51 — Poul, Gmd., III, 17 — Poul, i Solbjerg, IV, 26 — Søren, IV, 84 — Thøger, III, 96.
 Jeppesen, J. K., Lærer, III, 74.
 Jepsen, Hans, Skipper, II, 101 — Nik., Bager, II, 105, 106.
 Jespersen, Niels, II, 32.
 Johansen, Christen, Husmand, IV, 97 — Niels, IV, 97.
 Johnsen, Niels, Avlsbruger, II, 105, 106.
 Josephsen, Peder, II, 59.
 Jude, Laurits, III, 31.
 Juel, Aksel, I, 34 — Jens, II, 40.
 Jul, Axel, Stiftslensmand, III, 30 — Esben, Kapellan, III, 5.
 Justesen, Jørgen, Præst, III, 14.
 Juul, Fredr., Kancelliraad, II, 97.
 Jølby, Oluf Jensen, Præst, III, 17.
 Kaas, Anders, II, 30 — Anne, II, 27 — Erik, II, 27, 28, 38, 39 — Mogens, Lensmand p. Dueholm, I, 42 — Niels, til Damsgaard, I, 32, 36, 127 — Niels Nielsen, II, 27, 29.
 Kaastrup, Købmand, I, 116.
 Kam, Ole, Præst, I, 77.
 Karl Gustav, II, 11, IV, 4.
 Karstensen, Niels, Højskolelærer, I, 25.
 Kat, Tøger, III, 13.
 Katrine, II, 70.
 Kiøldsøn, Søren, III, 96.
 Kielgaard, Søren, II, 59.
 Kiellegaard, Søren, II, 59.
 Kierkegaard, Michael Pedersen, IV, 106 — Nicoline, IV, 106 — P. Chr., Biskop, IV, 100 — Søren, IV, 106.
 Kiith, Erik, i Jørsby, II, 66.
 Kij, Erick, i Jørsbod, II, 65.
 Kingø, Thomas, Biskop, III, 6 — IV, 103.
 Kirk, Niels Jensen, IV, 81.
 Kirsten, Jomfru, II, 27.

- Kjeldgaard, Skolelærer, IV, 103.
 Kjerkegaard, Guldsmed, I, 119.
 Kjær, Hans, cand. mag., Museumsinspektør, II, 41, III, 43, IV, 111.
 Kjølhede, I, 122.
 Klingenberg, til Højriis, III, 91 — do., Conferentsraadinde, I, 72 — do., Justitsraad, II, 16 — do., Kammerjunker, I, 72.
 Knackergaard, Bedemand, II, 95.
 Knud den Store, I, 54.
 Knudsdatter, Else, Almisselem, IV, 80.
 Knudsen, K., Købmand, II, 106 — Karl Andreas, Præst, I, 65 — P., IV, 80 — Poul, Forvalter, senere Etatsraad, IV, 8, 9.
 Kobech, Niels, Almisselem, IV, 81.
 Koch, C. F., Stiftsprovst, IV, 106 — Carl Fr., Valgmenighedspræst, IV, 106 — Gabriel, Biskop, IV, 106.
 Kock, Christen, Student, III, 36 — Mads, Borger i Nykøbing, II, 32.
 Kofod, Kancelliraad, II, 108, 112.
 Kold, Kr., I, 65, III, 65, IV, 22.
 Kortegaard, Niels, III, 99.
 Koustrup, Peder, Færgemand, IV, 9 — Pi, Musiker, IV, 50.
 Krabbe, Erik, I, 63, II, 7, III, 14 — Jens, Sognepræst, II, 37 — Niels, til Vesløgsgaard, II, 37.
 Krag, Anne, El(1)ine og Magnus (Mogens), I, 60, II, 17 — Christen, til Glomstrup, I, 46, 47, 48, II, 32.
 Krarup, Provst, IV, 13 — Hans Christian Mathias, Præst, I, 69.
 Kristensen, Kristen, »Den gamle Buntmager«, III, 65 — Marius, Dr. phil., I, 25.
 Kristian I, II, 70, 72 — III, I, 59, II, 23 — IV, II, 6, 10 — VIII, IV, 62.
 Kristiane, IV, 59, 60.
 Kristus, III, 47.
 Krog, Politibetjent, I, 120 — Peder, III, 60 — Peder Sørensen, Gmd., III, 99 — Poul, II, 55.
 Krogh, Niels Christensen, Præst, III, 35.
 Krogsgaard, Kordegn, I, 115, 116.
 Krumpen, Styge, Biskop, II, 7, III, 12.
 Kruse, Laurits, p. Dueholm, I, 39, 40.
 Kræn, Laust, IV, 49 — Per, IV, 15.
 Kudsk, Niels Kristjan, Gmd., III, 99.
 Ladefoged, Jens Chr., IV, 92.
 Lange, Niels, til Dueholm, I, 39 — do, til Kærgaard, II, 64 — do, Lensmand, III, 31.
 Langgaard, Anders, Rektor, I, 126.
 »Langmodig«, gl. Kvinde, IV, 22.
 Larsdatter, Kirsten Marie (»Skov-Kirsten«), III, 97.
 Larsen, Jens, Smed i Fredsø, II, 52 — do, Skipper, fra Langeland, II, 105 — Peter, IV, 22.
 Lassen, A., Gartner, II, 106 — Laurits, Præst, III, 11 — Laurits Thøgersen, Provst, I, 64 — Oluf, III, 86.
 Laugesen, Lauge, I, 46.
 Laurberg, III, 62, 63.
 Lauridsøn, Morten, III, 84.
 Lauritsen, Chr. Præst, III, 13 — Søren, Præst, III, 12.
 Laursen, III, 98.
 Laurup, Anna Salome, IV, 98.
 Lehmann, Officer, IV, 12.
 Lejonhufvud, III, 60.
 Lillelund, Præst, III, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 66, 67 — Charlotte, Enkepastorinde, III, 52, IV, 111 — Kristjan, III, 61.
 Lind, Stifts fysikus, IV, 94.
 Lindenov, Anders, II, 27 — Hans, II, 27.
 Lødborg, Biskop, I, 127.
 Lomborg, Fuldmægtig, III, 97 — Elisabeth, Frøken, III, 97.
 Lund, Bogtrykker, III, 102, 104 — do, Pastor, III, 105, 107, 108 — Jens, Løge, I, 24, 25, 26, 91, II, 75, III, 43, IV, 111 — do, Sognepræst, II, 55, 56, 57, 58 — Rasmus, III, 60.
 Lunge, Ove, til Odden, I, 31, II, 33, 34, 38, 39.
 Luther, II, 86, III, 29, 30.
 Lykke, Vejbetjent, IV, 80 — Jakob, Iøjnskoleforstander, I, 2, 29, 71, II, 2, 26, 54, 116, III, 2, 3, 82, IV, 62, 111, 112.
 Lykkegaard, J. K., Missionær, IV, 106.
 Lynggaard, Chr., Gmd., IV, 91 — Kristen, i Bjergby, II, 55 — Lars, IV, 70, 77, Gmd., Sognefoged, IV, 96, 97.
 Løder, III, 50.
 Løder, III, 47.
 Lønborg-Friis, Justitsraad, IV, 6, 13.
 Løvenskjold, III, 60.

- Mads, Præst, III, 28.
 Madsdatter, Karin, II, 68.
 Madsen, Jens, Præst, III, 29, 33 —
 Jens Christian, Fæstehusmand, IV,
 86, 93 — Peder, p. Overgaard, II, 31
 — do, Musiker, IV, 51.
 Madsenn, Christen, p. Bremerholm,
 I, 51.
 Magdalene, Maria, II, 63.
 Magnsen, Per, i Goldrup, II, 66.
 Magnussen, Per, i Galtrup, II, 66.
 Malmø, Ejler, Professor, III, 30.
 Maltedatter, Ane, til Odden, Ove
 Lunges Enke, I, 49.
 Malthesen, Claus, til »Hyfveriis«, I,
 48.
 Mandiebel, Ritmester, III, 18.
 Mannteuffel, Ritmester, III, 18.
 Mansa, Godsejer, I, 4.
 Marcussen, Niels, III, 111.
 Margrethe, I, 85 — St., Kilde, II, 84—
 86.
 Marie-Magdalene, Kilde, II, 87.
 Mark, Niels, IV, 50.
 Meldahl, Chr., Præst, III, 85.
 Merete, Mærte el. Martha, Prinsesse,
 II, 86.
 Mergo, II, 86.
 Meulengracht, I, 111 — do, Købmand,
 IV, 93 — Frederik, Korporal, I, 113
 Hans, I, 112.
 Meyer, Christen Mouritsen, Præst,
 III, 27.
 Michelsen, Christen, III, 110.
 Mikkelsdatter, Johanne, II, 84.
 Mikkelsen, Pastor, III, 11, 20 — Ja-
 cob, Gmd., IV, 64, 71, 92, 96 — Jens,
 i Bjørndrup, Herredsfoged, I, 35 —
 Kr., Smed, II, 53 — Michael, Præst,
 I, 53, 70, II, 3, III, 112 — Peder, Hus-
 mand, IV, 97.
 Mogensén, Godske, til Lidemark, II,
 27, 28 — Morten, II, 30.
 Mormand, Erik, p. Bramslykke, II,
 29.
 Morsing, Jens Sørensen, Provst, III,
 6, 7, 8, 9 — Niels, Provst, III, 15.
 Mortensen, Anders, Præst, III, 12 —
 Niels, Præst, III, 42 — Peder, Lærer,
 III, 60.
 Mulvad, Proprietær, IV, 95.
 Munk, Christoffer, til Krogsgaard, II,
 27 — Jes Michelsen, II, 66 — Lud-
 vig, p. Ørum, II, 29 — Maren, II, 27
 — P., Proprietær, I, 112.
 Müller, Ludvig Kr., Seminariefor-
 stander, IV, 107.
 Møller, Smed, IV, 7 — C. J., Kammer-
 raad, Ejstrup, II, 25 — Mads, IV, 93.
 Nandrup, Niels, II, 19 — Vennich, II,
 19.
 Nanne, III, 50.
 Nelson, IV, 7.
 Niels, Almsiddreng, IV, 83 — do,
 Præst, III, 14.
 Nielsen, Bendix, Degn, III, 85 — Chri-
 sten, I, 73, II, 61, III, 96 — Erik, III,
 13 — Henrik, forh. Gaardejer, II, 88
 — Jens, Herredsfoged, I, 36 — do,
 Præst, III, 32 — do, p. Skarregaard,
 III, 7 — Jørgen (Tilnavn: Restedt
 el. Næstved), Provst, I, 64, 66 —
 Knud, p. Overgaard, I, 127, II, 31, 32,
 33 — Kristen, Gmd., III, 99 — do,
 Præst, I, 69 — Laurits Vinther,
 Præst, I, 64, II, 8 — Mads, Præst,
 III, 13 — Mikkell, II, 55, III, 19 —
 Oluf, Magister, II, 64 — Peder, Gmd.,
 IV, 75, 87 — Poul, Kapellan, III, 4
 — Severin, II, 73 — do, Snedker, II,
 91, 112 — Staffen, i Solbjerg, Her-
 redsfoged, I, 35 — Søren, til Sø, I,
 73.
 Norgaard, Distriktslæge, I, 116 — do,
 Jomfru, I, 116.
 Nors, A. Chr., Degn, IV, 12.
 Nygaard, Frederik Sextus Otto Al-
 fred Petersen, Præst, I, 69 — Fr.,
 IV, 21, 103, 104, 107.
 Nyrop, Distriktslæge, IV, 83, 84.
 Næstved, Jørgen, Nielsen, Provst, I,
 64, 66, II, 9, III, 16.
 Nødskov, Købmand, I, 112.
 Nør, Jakob, II, 60.
 Nørgaard, Anders, i Flade, II, 84 —
 Jens, Sogneforstander, IV, 68, 77, 78,
 80 — Karen, Gaardmandsenke, IV,
 84 — P., Partikulier, III, 110.
 Obel, Andreas Christian, Provst, I,
 65, 67.
 Offesen, Anders, Ridder, til Bjørns-
 holm, II, 71.

- Olesen, Jep, IV, 85.
 Oluf, Præst, III, 18, 21.
 Olufsen, Anders, Præst, III, 13 —
 Knud, Kapellan, III, 6, 7, 9, 10 —
 Mikkel, Bonde, III, 33 — R., cand.
 pharm., II, 41.
 Otto den Anden, I, 53.
 Ovesen, Lærer, IV, 15.
 Owessen, Thyggerd, II, 73.
- Palle, Provst, II, 66.
 Pally, provest, II, 66.
 Pedersdatter, Johanne, II, 31 — Ka-
 ren, III, 86.
 Pedersen, Christen, III, 7, IV, 71, 72 —
 do, Rytterbonde, III, 94 — Christian,
 III, 13 — Jep, i »Kurøgels«, I, 33 —
 Michel, III, 96 — Sakse, II, 70.
 Pers, Fuldmægtig, IV, 14.
 Petersen, Portner, II, 101.
 Pippendiuff, Jens, Præst, III, 32.
 Plade, Peder, III, 29.
 Plejdrup, Christen, IV, 85 — Jens, II,
 59, 61 — Jørgen, IV, 85.
 Podebusk, Jytte, Fru, II, 31.
 Pogwisch, Laurits, III, 9.
 Pontoppidan, II, 85.
 Pors, Johan, II, 31 — Mads, p. Klit-
 gaard, I, 48, II, 31, 32, 33.
 Porsdatter, Anne, II, 31.
 von Post, Christian, II, 21 — Georg
 Arnoldus, til Glomstrup, Ritmester,
 I, 60.
 Post, Christen, III, 111 — Maren, I,
 121, 122 — Søren, Vægter, I, 121.
 Poulsen, Chr., Havnefoged, II, 102 —
 Peder, II, 55.
 Povlssen, Jes, af Tødsø, II, 69.
 Presgaard, Skomager, IV, 85.
 Preus, Godsforvalter, IV, 11.
 Prip, Christen, I, 32.
 Præstgaard, Jens, Snedker, II, 106.
- Rantzov, Frans, Lensmand p. Silke-
 borg, I, 40.
 Raphael, Clara, IV, 108.
 Rasmussen, Hattemager, II, 106 —
 Reinhold, mag. art., Højskolelærer,
 IV, 18, 112.
 Resen, II, 69.
 Restedt, Jørgen Nielsen, Provst, I, 64,
 66, II, 9.
- Reventlow, Claus, Stiftamtmand, I,
 71 — Henning, p. Dueholm., I, 45.
 Rhimann, Jens, Amanuensis, III, 41.
 Riis, Pastor, II, 85 — Poul, Selvejer,
 II, 24.
 Ring, Capitain, til Damsgaard, I, 73.
 Ringgaard, Niels, Gmd. og Sognefo-
 ged, IV, 63, 64, 70, 88, 92 — P. Niel-
 sen, IV, 92.
 Ringkøbing, Anders Andersen, Bi-
 skop, III, 8.
 Roed, Pastor, IV, 11.
 Rolf, III, 50.
 Rosenkrands, Amtmand, II, 108, 110.
 Rosenkrantz, Amtmand, Baron, IV, 68.
 Rosenvinge, I, 127.
 Rotterdam, Erasmus af, I, 63.
 Rud, Erik, III, 12.
 Rummelhoff, Byfoged etc., I, 81, 83,
 120, 122, II, 108, IV, 7, 9, 10, 66, 83, 87,
 92, 93.
 Rytter, Jørgen, IV, 87 — Peder, II, 59.
 Rønne, Mette, Præstekone, III, 86.
 Rørbye, Kaptajn, IV, 87.
- Saall, Christen Christensen, Degn,
 III, 83.
 Sand, Frue, Glomstrup, II, 25.
 Sandberg, Helvig, Frue, til Ullerup,
 III, 10.
 Sandal, P., II, 60.
 Schade, Proprietær, IV, 9 — do,
 Provst, I, 98, 127 — A. H., II, 53, 85
 — C., Provst, II, 23, 24, 43, 44, 51, 54,
 88 — Caspar, IV, 10.
 Schjerrn, I, 81.
 Schjørring, III, 98.
 Schmith, Math., Købmand, I, 112.
 Schourup, Kæmner, I, 112 — P.,
 Kæmner, II, 106 — Rikard, Toldfor-
 valter, I, 112 — Smed, IV, 34.
 Schytte, Christen, II, 17 — Christian,
 p. Glomstrup, III, 84 — Diderich,
 Præst, III, 20 — Fru, III, 40 — Mads,
 Præst, II, 3, 4, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19
 — Mads Christensen, Provst, I, 64,
 III, 10, 18, 20, 23, 28, 36.
 Sejønhejder, Ridder etc., I, 82.
 Sehested, Ane Clausdatter, til Sind-
 bjerggaard, I, 60 — Anne, II, 18, 19,
 22 — Claus Maltesen, II, 18 — Mal-
 the Jensen, I, 37, 38, 47, II, 28.

- Seiersen, Mad., II, 105 — Søren, II, 97.
 Seirsen, Lærer, I, 117.
 Sejersen, Peder, Gmd., IV, 12 — Søren, Kromand, IV, 12.
 Serup, Degn, I, 90.
 Seurinsen, Per, III, 13.
 Seyer, III, 47.
 Siemsen, Husmand og Smedemester, IV, 97 — Adolph, Smed og Husmand, IV, 77, 80 — Jens, Husmand og Smedemester, IV, 68, 69.
 Simonsen, Tord, III, 13.
 Skade, Niels, II, 59.
 Skalle, III, 50.
 Skammelsen, Ebbe, I, 94 — Peder, III, 7.
 Skat, Jakob, til Frøslevgaard, I, 126.
 Skel, Abele, Enke e. Niels Lange til Ducholm, I, 39 — Albert, til Jungetgaard, I, 31 — Anders, til Hegnet, I, 32 — Otto, Lensmand, I, 49.
 Skibsbj, III, 100.
 Skipper, Mikkell, I, 50.
 Skov, Jens, Borgmester i Nykøbing, I, 49.
 Skovgaard, Anders, Ærkedegn, III, 31.
 Skov-Kirsten, III, 97.
 Skram, Iver, til Voldbjerg, II, 36 — Johanne, II, 17 — Niels, Lensmand p. Hald, I, 46 — Peder, II, 36, 37.
 Skriver, Truels, II, 32, 33.
 Skreppenborg, P. Larsen, IV, 104.
 Skyum, A. C., Lærer, III, 69, 71, 77, IV, 112.
 »Skjævhvodet Pier«, IV, 52.
 Smed, Niels, II, 59 — Peder, I, 30, III, 29 — Søren, IV, 15.
 Smedegaard, Mads, II, 55, 57, 58, 61.
 Smith, C. M., Købmand, II, 102 — Jens, Snedker, II, 103, 106 — Louise og Juliane, Jomfruer, II, 106.
 Solberg, I, 122 — do, Gjørtler, II, 100.
 Solberg, P., Gjørtler, II, 106.
 Solbjerg, Mads Knudsen, Præst, III, 16.
 Somelius, III, 60.
 Sommer, Niels, Præst, III, 29.
 Spliid, Hans, Lorenz, Herredsfoged, II, 55.
 Stadel, Godsejer, Ullerup, II, 55, 60 — do, Justitsraad, IV, 86 — Kammeraad, IV, 66, 69, 71.
 Staffen, i Flade, II, 66, 70.
 Steenberg, Købmand, IV, 87.
 de Steensen-Leth, Kammerherre, I, 4, II, 51.
 Steenstrup, til Nandrup, II, 55.
 Stenberg, Agent, II, 104.
 Stephanus, Præst, II, 71.
 Stiernholm, Herlov, til Ørndrup, I, 73.
 Stisen, Poul, »Fodermarsk«, I, 30.
 Storgaard, Laurits, Rytterbonde, III, 95.
 Strangesen, Ebbe, II, 70.
 Struntze, Farver, II, 106.
 Stud, Niels, III, 13.
 Studsgaard, Biskop, I, 67.
 Stygge, Biskop, II, 7 — Erik, II, 27 — Mouritz, til Holbækgaard, I, 39, 40.
 Suckow, Major, II, 99.
 Svabonius, Præst, III, 39 — Christoffer Jensen, Præst, I, 127 — Jytte, Fru, III, 40.
 Svanborg, Jens, Sognefoged, IV, 96.
 Svejstrup, III, 62 — do, Præst, III, 105.
 Sven, Biskop, II, 64.
 Svend, Kongesøn, I, 53.
 Svendsen, Peder, IV, 92, 93.
 Svenningsen, Mads, II, 34.
 Svenstrup, Jens Pedersen, Rektor, Præst, III, 5, 6.
 Swenninghssøn, Anders, II, 73 — Powel, Prior, II, 72, 73.
 Syfve, Las, i Kobberup, I, 51.
 Søegaard, Lærer, I, 116, 117, II, 96.
 Søndergaard, Jens Kristensen, Gmd., III, 99 — Josef Kristensen, Gmd., III, 99 — Kr., III, 105, IV, 27, 112 — Kristen Kristensen, Gmd., III, 99.
 Sørensdatter, Ane Marie, IV, 91 — Maren, Almisselem, IV, 83.
 Sørensen, Provst, III, 58, IV, 73, 79, 105, 107 — Christen, Selvejer, III, 24 — Christian Joachim Andreas, Præst, I, 65, 70 — J. K., Provst, IV, 21, 103 — Jens, II, 35 — Joseph Christian, Provst, I, 65, 68 — Mads, IV, 71 — Morten, II, 58, 60 — Niels, Gaardejer i V. Hvidbjerg, I, 61 — Niels, Husmand, IV, 93 — Niels, II, 16 — Niels Chr., Smed, IV, 65 — R., Venslev, IV, 104 — Sander, I, 119, 120 — Thomas, II, 55.

- Tagaard, Kammerraad, II, 57.
 Tang-Christensen, Folkemindesam-
 ler, II, 85.
 Tanke, Povl Hansen, p. Blidstrup-
 gaard, III, 39.
 Tavsén, Hans, I, 30.
 Termanen, III, 105.
 Thaning, Pastor, I, 127.
 Therkildsen, P., Gaardejer, II, 45.
 Thestrup, Biskop, I, 127.
 Thomasen, Jens, II, 59.
 Thomsen, Peder, Biskop, III, 29,
 Præst, III, 30.
 Thomsen, Lærer, III, 57, 58, 59 — do
 (Kaas), Mogens, til Damsgaard, I,
 42 — Peder, Lærer, IV, 46, 107 —
 Poul, III, 14 — Stine, III, 58, 59.
 Thorbüll, S., Provst, II, 20.
 Thord, III, 50.
 Thott, Capitain, p. Boddum Bisgaard,
 I, 76.
 Thrane, Jomfru, II, 106.
 Thura, I, 84.
 Thybo, Jes, II, 65, 66 — Maren, III, 61
 — Mikkell, III, 61.
 Tir, III, 48.
 Torkelssøn, Isulf, III, 43.
 Torn, Landinspektør, II, 55, 58.
 Tornøe, Wenzel, Kunstmaler, I, 61.
 Touborg, Fru, III, 59 — do, Lærer,
 III, 59.
 Trandberg, III, 104.
 Trolle, Øllegaard, II, 26.
 Truels, By- og Herredsskriver, II, 31,
 32, 33.
 Tæbring, Jens Mikkelsen, Præst, III,
 82, 86.
 Tøttrup, Andreas, til Dueholm, III,
 110, 111.
 Uforknyt, Hans, IV, 21, 22.
 Ulfeldt, Leonora Christina, III, 34.
 Uller, III, 50.
 Veirslev, Betjent, I, 119, 120.
 Vester, Mads, Sogneforstander, IV,
 92 — Peder Sørensen, Snedker, Ø.
 Hvidbjerg, I, 61, 62.
 Vestergaard, A., Smed, IV, 34 —
 Hans, II, 107, IV, 70, 78 — Kr., Tøm-
 mermand, IV, 16 — Niels, Gmd., IV,
 71, 97 — Riis, Pastor, II, 87.
 Vibe, III, 50.
 Villadsen, Ane, Frøken, Malerinde,
 II, 84.
 Vind, Albret, til Ullerup, I, 31, 36, 46,
 II, 32.
 Vinde, Niels, Præst, III, 87.
 Vinter, Slægt, III, 29.
 Vinther, Christiern, Sekretær, I, 63
 — Niels Præst, I, 63, 66, II, 3, 8.
 Voidemann, J. P., II, 106.
 Vægter, Mads, IV, 51, 52 — Per, Mu-
 siker, IV, 51.
 Wad, Skolelærer, IV, 71, 73, 75.
 Wandall, I, 81.
 Wester, Mads, IV, 65 — Niels, Hus-
 mand, IV, 92.
 Westergaard, Hans, Gmd., IV, 71, 72,
 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 87, 97 —
 Niels, Gmd., Sognefoged, IV, 63, 66,
 71, 84, 91.
 Westphal, Bogbinder, I, 115, 116.
 Widsted, Jens, Præst, III, 25.
 Wied, Præst, IV, 106 — Sophie, Frue,
 IV, 102.
 Winstrup, Peder, Biskop, III, 4.
 Winter, Familie, II, 71.
 Winther, Peder, til Nandrup, I, 47.
 Wolff, Iver, Præst, III, 5, 10.
 Worm, Lars, Urmager, II, 98.
 Wulff, I, 127 — D. II., III, 19.
 Yde, III, 103 — do, Lærer, II, 96 — S.
 P., Lærer, I, 116, 117.
 Ørn, III, 50.
 Østergaard, Urmager, I, 4, 82, 111,
 124 — H., Sogneforstander, IV, 84 —
 Hans, Gmd., II, 97 — I., Urmager,
 II, 91 — Inger, Enke, II, 97, 98 —
 Jens, Urmager, IV, 8, 13, 112 — Jens
 Hansen, Gmd., II, 98 — Mads, Gmd.,
 II, 107 — Peder Jensen, Urmager,
 II, 98, 100, 111.

Indholdsfortegnelse

til II Bind af „Historisk Aarboeg for Mors“.

(Aarg. 1923—26.)

	Side
Abonnenter paa „Hist. Aarb. for Mors“ 1924	VII - 125
<i>Carlsen, Olaf</i> , cand. phil.: To Breve fra Provst Caspar Schade i Nykøbing Mors til Chr. Molbech.....	VI - 108
„ Breve fra Provst Caspar Schade i Ny- købing paa Mors til Johan v. Bülow..	VII - 85
„ Fortsættelse af ovenn.....	VIII - 3
<i>Christensen, A.</i> , Tømmerhandler: Morslands historiske Musæum.....	V - 22
<i>Dahlggaard, Marius</i> , Lærer, Forf.: Sallingsund	V - 3
<i>Dalgaard, Anders</i> , Husmand: Af en gammel Husmands Erindringer.....	V - 35
<i>Forord</i>	VI - 3
<i>Gravesen, G. Th.</i> , Lærer: Bidrag til Ljørslev- Ørding Sognes Historie.....	VIII - 57
<i>Hansen, C. B. V.</i> , Etatsraad: En lille fornøjelig Begivenhed ved et Folketingsvalg i Nykøbing Mors.....	VI - 112
<i>Hovmøller, Johan P.</i> , Gaardejer: Voldstedet „Blaaborg“.....	VI - 64
<i>Indholdsfortegnelse</i> til II Bind af „Hist. Aarb. for Mors“. (Aarg. 1923—26).....	VIII - 126
<i>Jensen, Kusk-, J.</i> , Kaptajn, Forf.: Sømandsliv paa Limfjorden i Begyndelsen af Firserne	VI - 92

	Side
<i>Kjølby, Anton</i> , Lærer: Lødderup Sogns Stednavne	VI - 23
„ Fortsættelse af ovenn.	VII - 29
„ Personregister til „Hist. Aarb. f. Mors“, I—IV, (1919—22).	VIII - 118
<i>Lund, Jens</i> , Læge: Lidt om vort Sprogs Historie	V - 72
<i>Lundby, J.</i> , Pastor: Lidt om Brødremenig- hedens Virksomhed paa Mors 1750—1850	VII - 115
<i>Rockstroh, K. C.</i> , Kaptajn, Arkivar: Fra de hvervede Soldaters og Stavnsbaandets Tid	VIII - 39
<i>Rørsig, P. M.</i> , Lærer: Fra Dommerembede til Degnestol	VII - 77
<i>Saabye, Fr.</i> , pens. Lærer: Ved Ombygningen af Karby Præstegaard, 1924	VI - 75
„ Fortsættelse af ovenn.	VII - 3
<i>Schmidt, August F.</i> , Assistent v. Dansk Folke- mindesamling: Morsøs Helligkilder	VII - 122
„ Sagn og Tro om Sten paa Mors	VIII - 51
<i>Skyum, A. C.</i> , Lærer: Gammel Mætt og hendes Hus	VI - 5
„ Fra gamle morsingske Bøndergaarde . .	V - 72
„ Mi føst Tjænnest	VIII - 89
<i>Søndergaard, Kr.</i> , Partikulier: Morsingsk Bondeliv omkring 1860—75	V - 38
„ Jordløse Huse	VI - 60
„ Morsingsk Bondeliv omkring 1860—75	VI - 101

Indhold.

Olaf Carlsen: <i>Breve fra Provst Caspar Schade i Nykøbing paa Mors til Johan v. Bülow</i> (Forts. fra Aarg. 1925)	Side 3
K. C. Rockstroh: <i>Fra de hervede Soldaters og Stovnsbaandets Tid</i>	„ 39
August F. Schmidt: <i>Sagn og Tro om Sten paa Mors</i>	„ 51
G. Th. Gravesen: <i>Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie</i> . (Fortsættes)	„ 57
A. C. Skyum: <i>Mi føst Tjænnest</i>	„ 89
Anton Kjølby: <i>Persønregister til „Historisk Aarbog for Mors, I—IV (1919—22)“</i>	„ 118
<i>Indholdsfortegnelse til II Bind af „Historisk Aarbog for Mors“</i> . (Aarg. 1923—26)	„ 126

VIII
1926